

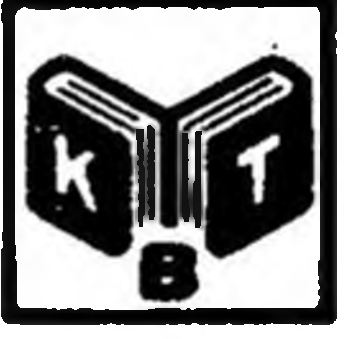
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 829

Ercişli Emrah

Doç.Dr. Saim SAKAOĞLU

TÜRK BÜYÜKLERİ DİZİSİ : 57

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 829

ERCİŞLİ EMRAH

Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU

TÜRK BÜYÜKLERİ DİZİSİ : 57

Kapak Düzeni : Saim ONAN

ISBN 975 - 17 - 0080 - 9

© Kùltür ve Turizm Bakanlığı, 1987

Onay : 6.10.1987 tarih - 928.1 - 4083 sayı

Birinci baskı, 1987

Baskı sayısı : 15.000

Nüve Matbaası - ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V

GİRİŞ

İKİ EMRAH ARASINDA 1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI 17

1. Ercişli Emrah Yaşamış mıdır? 18

2. Karakoyunlu Âşık Emrah 19

3. Emrah'ın Babası Âşık Ahmet 20

4. Annesi 24

5. Emrah'a Dair Neler Biliyoruz? 24

6. Adı ve Mahlası 27

7. Mezarı Üzerinde Söylentiler 29

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİRLERİ 33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANATI 47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ERCİŞLİ EMRAH İLE SELBİHAN HİKÂYESİ 57

1. Behçet Mahir Anlatması'nın Özeti Üzeine	64
2. Behçet Mahir Anlatması'nın Özeti	66

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER	83
1. Koşmalar	87
2. Semailer	124
3. Destanlar	150

ŞİİR İNDEKSİ	153
--------------------	-----

EK

DİĞER EMRAH'LAR	157
1. Ahıskalı Emrah	157
2. Ardanuçlu Emrah	159
3. Erzurumlu Emrah	159

BİBLİYOGRAFYA	161
---------------------	-----

SÖZLÜK	167
--------------	-----

ÖNSÖZ

Ercişli Emrah'ı bir bilinmeyenin, bir kargaşanın arasından çıkarıp sizlere sunuyoruz. Kendi yöresinde çok yakından bilinip sevilmesine karşılık daima Erzurumlu Emrah'ın gölgesinde kalan âşığımız, hikâyesinin de yardımıyla gün ışığına çıkabilmiştir. Âşık edebiyatında her zaman gördüğümüz “karışan mahlaslar” burada Ercişliyi yakalamış ve onu uzun yıllar âdeta bir köşeye gizlemiştir.

Elinizdeki çalışma bütün belgelerin incelenmesi ve âşık edebiyatı geleneklerinin göz önüne alınması neticesinde hazırlanmıştır. Pek çok problemin çözülmeye çalışıldığı bu loş ışıklı odada, gözden kaçan bazı noktaların olacağı tabiidir; bunu da, daha çok malzemenin azlığı, tereddüdlerin çokluğu gibi sebeplerle bağlayabiliriz. Hakkında yazılı kaynakların hiçbir ses vermediği böyle bir âşığı tozların arasından çıkarmanın pek de kolay olmayacağını hepimiz takdir ederiz.

Şuna inanıyoruz ki, Emrah hakkında söyleyeceklerimiz bir müddet daha tereddüd ve tahmin devresini yaşayarak devam edecektir. İki değerli âşığımız arasındaki sevgi bağına bir kör döğüşü olmaktan çıkarıp her ikisine de bizim âşığımız gözüyle baktığımız müddetçe bilinmeyenlerin çözülmesi daha da kolaylaşacaktır. Erzurumlu için, ölümünden yüz yıl sonra “sahte şöhret” damgasının vurulmasını yadırgadığımızı ifade etmek isteriz. Erzurumlu, kendi söyleyiş tarzında bir zirvedir.

Ercişli'nin yaşayıp yaşamadığı hususunda tereddüde düşenleri de daha insaflı olmaya davet edeceğiz. Zamana ve mekâna böylesine bağlı bir sesi nasıl işitmemezlikten gelebiliriz? Ercişli, bir Âşık İlyas mı, bir Ali İzzet'in Karacaoğlan'ı mıdır?

Ercişli'nin şiirlerindeki samimî söyleyişler, aslında hepimizin düşünüp de mısralaştıramadığı bir yaşayış tarzıdır. O, şiirlerini; arı, duru, pürüzsüz Türkçesiyle, gerçekleri perdelemeden, bir Ahlatlı'nın, bir Ercişli'nin, bir Vanlı'nın an-

layabileceği g zelliikte sunuvermiştir. Böylece bizim insanımıza, bizim insanımızın sesiyle seslenivermiştir. Böyle olunca da sevilmiş, dilden dile do'laşmış, Türk insanının var olduğu yerlerde rahatlıkla dile gelivermiştir.

Emrah'ın, belki de, 350 yıl sonra yeniden aramıza dönüşü gecikmeyle olmuştur, ama biz onu artık kendi şiirinin altında kendi mahlasıyla göreceğimiz için mutluyuz. Ancak bu kolay olmamıştır. Kaynaklara ulaşabilmenin yanında, Ercişli Emrah'ı yaşadığı devirde yakalamak da birtakım zorlukların yenilmesiyle gerçekleşebilmiştir. Bu konuda Ercişli talebem, vef k r şahin Akıncı'nın unutulmaz yardımları olmuştur. Yine Ercişli araştırıcı, Emrah  şığı Ali Saracoğlu'nun "muamma kelime"lerin çözülmesindeki yardımlarını unutamayacağım. Her ikisine de teşekkürlerim tabi dir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ilgilileri, bu çalışmamızın sizlere ulaşmasında yardımcı oldular, ilgilerine teşekkür ederim.

*Erzurum, 21 Temmuz 1987
Doç. Dr. Saim SAKAOğLU*

GİRİŞ

İKİ EMRAH ARASINDA

60 yıldan beri birbirleriyle karıştırılan iki Emrah'ımızın, Türk saz şiiri tarihi içindeki gerçek yerlerini almaları , dikkatlice yapılacak araştırmalara bağlıdır. Böyle bir çalışma, cönklerin dışında kalan bütün bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesiyle bir dereceye kadar mümkün olabilir kanaatindeyiz. İkisinin de bizim insanımız, bizim sesimiz olduğu unutulmadan çalışmalara başlamalı, her birinin hakkındaki bilgilerin ve şiirlerinin ışığı altında değerlendirmeliyiz. Böylece, Ercişli'ye Karacaoğlu, Dadaloğlu gibi oldukça duru bir Türkçe ile söyleyen âşıkların yanında yer verirken, Erzurumlu'yu da Seyranî, Derdli, Zihnî gibi dil ve şekil yönünden olduğu kadar muhteva bakımından da farklı bir görüşün temsilcisi olan âşıklarla bir arada değerlendireceğiz.

Son yıllarda artan Emrah çalışmaları, her iki âşığımızın da, gerçek hüviyetleriyle tanınmaları yolunda oldukça başarılı adımların atılmasına vesile olmuştur. H. Dizdaroğlu, F. Kırzioğlu, M. Bali, A. Saracoğlu, N. Birdoğan gibi araştırmacılar, daha az fakat bütünüyle yanlış tanınan Ercişli'yi gün ışığına çıkarma yolunda büyük mesafeler kat etmişlerdir. Biz, evvela her iki âşığımızın arasında görülen farkları tesbit edecek, sonra da kaynakların sesine kulak vereceğiz.

Âşıklarımızı değerlendirirken ele alacağımız bazı ölçüler olacaktır. Bunları; bade içip içmemeleri, kelime hazineleri, şekil ve konu olarak sıralayabiliriz. İki Emrah'ımızı bu açılardan ele aldığımızda, karşımıza ilgi çekici hususlar çıkacak ve biz onları rahatlıkla ayırabilme imkânına kavuşmuş olacağız.

a) *Bade içme*: Âşıklık geleneğinde bade içmenin mühim bir yeri vardır. Badeli âşıklar nasıl bade içtiklerini, ilk şiirlerini söylemeye nasıl başladıklarını, saz çalmayı hiç bilmezken bir uykudan sonra nasıl saz çababildiklerini bir hikâyeye bağla-

arak anlatırlar. Onlar, gerek âşıklar arasında, gerek dinleyiciler arasında “badeli âşık” olarak bilinirler. Geleneğe göre Ercişli bade içmiştir; bu sebeple “badeli âşıklar” arasında yer alır. Erzurumlu’nun bade içtiğine dair herhangi bir kayıt veya işarete rastlamamız mümkün olmamıştır. Ercişli ile ilgili olarak çeşitli kaynakların getirdiği açıklamalar konumuzu da aydınlatacak mahiyettedir.

“Halk hikâyelerinde âşıklar ‘sevdalı’ ve ‘badeli’ olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ercişli Emrah badeli âşıklardandır... Âşıklar rüyalarında umumiyetle yeşil sarıklı pirden, yeşil fincandan üç kadeh bade içerler. Üçüncü kadehte âşık olacakları kızı görürler. Uyandıktan sonra ağızlarından yeşil bir köpük gelir. Âşıklar, rüyada cereyan eden manevî merasimde aynı zamanda şiir söyleme kabiliyetini de kazanırlar... Rüya motifi... Ercişli Emrah hikâyesinde çok önemli bir yer kazanır”ır (Bali, 207).

Emrah’ın rüyada bade içmesi ile ilgili motif bir araştırmamız tarafından da yorumlanmıştır (Günay, 125-127).

Ercişli ile ilgili çalışmalarda bulunan diğer araştırmacılar da bu konuya eğilmişler ve inceledikleri varyantta yer alan rüya ve bade içme motifini ele almışlardır. Saracoğlu, onun bu mısraından hareketle badeyi, Emrah ile Selvi arasındaki bir hayat sözleşmesi olarak görmektedir (Saracoğlu, 1980 Ekim: 3; ayr. bkz. Saracoğlu, 1976; 311).

Pir elinnen bile badeler içtik
O yarınan ahdi peymanımız var
(Sakaoğlu 23/1)

Dizdaroğlu da, Bali’yi kaynak göstererek “...Ercişli Emrah pir elinden bade içmiştir” derken, Erzurumlu için de “...badeli âşık değildir” demektedir (Dizdaroğlu, 1980 Haziran: 3).

b) Kelime hazineleri: Erzurumlu, 1332 (1916) yılında yayımlanan bir divana sahiptir; bu divan bütünüyle aruz vezni ile yazılmış şiirlere tahsis edilmiştir. Klasik bir divan tarzında dü-

zenlenen bu eserin dili, koşmaları da olan bir âşık için oldukça ağırdır. Matbu olmayan bir külliyyatında ise biri yedekli olmak üzere 124 koşma ve üç destanının yanında 101 divan, 47 semai, 46 kalenderi, 6 gazel, 4 müstezat, 11 müseddes, 4 muhammes vs. yer almaktadır. Bundan hareketle onun hece vezni ile söylediğı şiirlerinin de ağır bir dile sahip olacağı ortaya çıkacaktır. Vereceğimiz şu birkaç örnek bile, onun dili hakkındaki görüşlerimizi kuvvetlendirecektir: Bende-i mürşid-i dergâh, muhibb-i hakikat, serâir-i kalb-i aşk, berk-i gül-i müşkbar, seyr-i sülûk, vs. (Öztelli, 1975: 47-48 ve 1976:6-7). Erzurumlu'nun koşmaları da elbette ağıdalı bir dile söylenecektir:

Emrâhî olduğun hâce-i tasnîf
Ne hâcet eylemek ârife târîf
Elbette fehm eder ehl-i maârîf
Kadrimiz malûmdur güftarımızdan
(Güney 152, Güney'ler 76)

Görüleceğı üzere kelimelerin dörtte üçü yabancı asıllıdır. Bunun yanında Ercişli'den örnek olarak alacağımız en ağıdalı hanelerde bunun yarısı kadar bile yabancı asıllı kelimeye yer verilmediğı görülecektir. Ercişli'nin dilinde dikkati çeken husus, ileride ilgili bölümde de temas edeceğimiz gibi, bölge kelimelerinin fazlalığı olacaktır.

c) *Şekil*: Erzurumlu'nun hece ile söylediğı şiirlerde, üç destanının dışında, koşmanın tek şekil olduğunu görüyoruz (Fındıkoğlu, 1927: 78). Zaten İki Emrah'ı karıştırmamıza sebep olan husus da buradan kaynaklanmaktadır. Bazı araştırmacılar onun semaileri de söylediğini ileri sürerek Ercişli'nin semailerini ona mal etmişlerdir. Bu mal etme işi o kadar ileri götürülmüştür ki, bazı antolojilerde Erzurumlu adına ayrılan sayfalara bütünüyle Ercişli'nin şiirleri alınmıştır. (Makal, 1975: 89-91).

Burada akla gelmesi muhtemel bir hususu hatırlayıp cevaplandırmak istiyoruz. Acaba, Erzurumlu Emrah hiç mi semai söylememiştir? Emrahlar'ın adına kayıtlı bütün semaileri bir iki açıdan incelersek gerçek ortaya çıkacaktır. Dili ağdalı, konusu tasavvuf ve din olan semai bulabilirsek bu Erzurumlu'nundur diyebiliriz.

ç) *Konu*: Divân sahibi Emrah'ın konuları arasında sevgi şiirlerinin de olacağı muhakkaktır. Ancak bunların muhatabları, dili, benzetmeleri elbette Ercişli'ninkinden farklı olacaktır. Ercişli hakkındaki bilgilerimizin azlığı, onunla ilgili bazı konularda tahminler yürütmemize yol açmaktadır. Ancak, Erzurumlu'nun medrese tahsiline devam etmesi, din ve tasavvuf işleriyle uğraşması, bir tarikat adamı olması ele aldığı konularda da bir farklılığın doğmasına sebep olmuştur.

Erzurumlu Emrah hakkında ilk bilgileri verenlerin başında gelen merhum Fuad Köprülü, âşıklar arasındaki bir geleneği naklederek, Emrah'ın altı ay kadar İstanbul'da, Tavuk Pazarı'ndaki *Âşıklar Cemiyeti*'nin "reis"liğini yaptığını kaydeder; ancak ona göre Emrah'ın İstanbul'a gittiğini gösteren mısraları yoktur. Meşhur "Püskül Destanı" da, Emrah'ın belki II. Mahmud zamanında (1808-1839) İstanbul'a gelmiş olabileceğinin küçük bir işaretidir.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde Emrah ile ilgili olarak verdiği çok kısa bilgiyi, "...Köprülüzâde Fuad Bey Efendi'nin 'Saz Şairleri' ismindeki eser-i kıymetdârına müracaat lâzımdır" cümlesi ile bitirerek Erzurumlu hakkında fazla bir şey söylemeden maddesini tamamlamış olmaktadır (1.bs., 2.c., 1333, 84; 2.bs., 2.c., 1972, 91).

Emrah mahlaslı, derlemeye dayanan, görebildiğimiz ilk şiir 1923 yılında yayımlanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda Aydın ve Ödemiş cephelerinde "Ordu Müftüsü" sıfatıyla bulunup sonradan Büyük Millet Meclisi'ne Aydın milletvekili olarak giren Esad (İleri)'in 1339/1923 tarihli *Halk Şiirleri* adlı küçük kitabında 13 âşığın şiirleri ile çeşitli ilahi ve sair şiirler yer almak-

tadır. Develili Seyranî'nin dokuz şiirle yer aldığı bu eserde, Emrah adına kayıtlı bir şiir vardır. Bu, dört hanedan meydana gelen ünlü "Dedim-Dedi"li koşma olup "Dedim Erzurum nendir dedi ilimdir" mısraı da yer almaktadır (İleri,12).

Besim Atalay, Kahramanmaraş ilimizle ilgili olarak hazırladığı bir eserinde Emrah adına kayıtlı bir de koşma metnine yer vermiştir (Atalay, 117). "... kalsın" redifli bu koşmayı, 54 yıl sonra Cahit Öztelli Ercişli'ye mal etmişse de şiirin havası itibariyle Erzurumlu'ya ait olduğu açıkça görülmektedir.

Buraya kadar verilen bilgi ve örnekler, şüphesiz ikinci bir Emrah'ın varlığı düşünülmeden, sadece Erzurumlu'yu göz önüne alarak ortaya konulmuştur. Gerçi Esad İleri, Emrah'ın nerele olduğuna dair herhangi bir şey söylememişse de bir kaç yıl evvel divanı da basılan bir Emrah'ın düşünülmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Ercişli gibi ikinci bir şairin varlığından ilk defa söz edenlerin başında merhum Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) gelmektedir. O, *Erzurum Şairleri* adlı eserinde, Emrah'tan bahsederken ikinci bir Emrah'ın varlığına da temas etmiştir. Fındıkoğlu, Erzurumlu'nun Kastamonulu Lütfi Efendi'nin bir gazeline nazire yazdığını söyledikten sonra, sayfa altı notusunda bu nazire ve yeri hakkında kısaca bilgi vermiştir. Ancak bu açıklamalarla hiç bir ilgisi olmadığı halde, aynı notta, "Burada bilvesile şu noktayı da işaret edelim," diyerek şu bilgileri verir ki, artık, Erzurumlu Emrah'ın yalnız olmadığının ilk kıvılcımları çakacaktır.

"Şarkî Anadolu'da on dokuzuncu asrın ikinci nıfısında iki âşık Emrah yetişmiştir. Birisi mevzumuz olan, alelekser Emrah Baba suretiyle anılan Erzurumlu Emrah'tır. Diğeri Vanlı Emrah'tır. Azerbaycan'a ve İran'a bir çok seyahatleri varmış. Elimizde yalnız "Sahat Çukuru" isminde Şarkî Anadolu'da çok taammüm etmiş destanî bir koşması mevcuddur" (Fındıkoğlu, 1927: 72).

1928 yılında, *Erzurum Şairleri* ile ilgili olarak Darülfünûn

Edebiyat Fakültesi'nce, istek üzerine yazılan (ve maalesef bugün mevcut olmayan) bir rapor ile üç tenkit yazısı ortaya konulmuştur. İbrahim Necmi (Dilmen) *Milliyet*'te (nr.763), Mehmet Halit (Bayrı) *Hayat*'ta (3 (68), 319) ve Saadettin Nüzhet (Ergun) *Halk Bilgisi Mecmuası*'nda (1, 169) kaleme aldıkları tenkitlerinde, Emrah meselesine de temas etmelerine rağmen ikinci bir Emrah'ın varlığı meselesine hiç eğilmemişlerdir. Bu rapor ve tenkitleri iki ayrı yazı ile cevaplandıran Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ise, gerek *Hayat*'taki (3 (76), 486), gerek *Halk Bilgisi Mecmuası*'ndaki (1,134-136) yazılarında bu ikiliğe hiç temas etmemiştir.

Bu tartışmaların devam ettiği bu sırada yayımlanan Eflâtun Cem (Güney)'in *Erzurumlu Emrah/Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri* adlı eserinde, yine bir sayfa altı notuyla Emrahlar meselesi ele alınmıştır. Eflâtun Cem Güney burada şöyle demektedir:

“Emrah'ın edebiyatta “sünâî (iki cepheli) çehreli bir şahsiyet” olması ve “an'ane”sinin de teşekkül etmiş bulunması halkı üç Emrah'ın vücuduna inandırmıştır. Bazıları divan şairi Emrah'ı Erzurumlu, halk şairi Emrah'ı Sivaslı kabul ediyor. Masal kahramanı Emrah'a da Acem Emrah diyorlar. Muhakkak üçü de aynı adamdır; halkın bu türlü inancı “Erzurumlu Emrah”ın başka başka cephelerden görüşünden geliyor. Vakıa bir Emrah daha yaşamıştır. Fakat o Vanlı âşık bu muhitte tanınmamıştır. Ziyaeddin Fahri Bey de bizi teyid ediyor...” (Güney, 10).

Eflâtun Cem Güney burada, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun *Erzurum Şairleri* adlı eserindeki notu aynen iktibas ederek bahsi tamamlamıştır.

Eflâtun Cem Güney, Sivaslı olması ve hikâyesinin Sivas'ta anlatılmasına bağlı kalarak Emrah'ın bir cephesini Sivas'a mal edivermekte ve daha mühimi, Ercişli Emrah'ın etrafında teşekkül eden hikâyeyi de “Acem Emrah'ı” adıyla âşığımıza bağlayıverdikten hemen sonra bunun da Erzurumlu'nun başka

bir cepheden görünüşü olduğunu kaydedivermektedir. Bütün bunlar yetmemiş gibi, az evvel “Acem Emrah’ı” olarak gördüğü hikâye kahramanı Emrah’ı, bu sefer de, başka bir Emrah olarak görmekte ve “Vanlı Âşık” diye geçiştirivermektedir. İşin ilgi çekici yanı, hiç de öyle değilken, bu konuda Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun da kendisini teyid ettiğini söylemesidir. Kısacası, Eflâtun Cem Güney Erzurumlu’yu ikisi gerçekten var olan üç ayrı cepheden görmüş, Ercişli ile ilgili hususları da bir üçüncü cephe olarak ele alivermiştir. Burada, onun hemşehrilik telâşının rolü olduğu kadar Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’yu iyi değerlendiremeyişinin de rolü vardır.

Harf inkılabından sonra yayımlanan Emrah mahlash ilk şiir, Halk Bilgisi Derneği tarafından 1928 yılında (herhalde Kasım veya Aralık aylarında olacak) bastırılan *Seçme Halk Şiirleri* adlı kitapta yer almaktadır (17, nr. IV). “Toplayan”ı Saadettin Nüzhet olarak gösterilen bu şiir, aslında Esad İleri’nin kitabında yer alan “Dedim-Dedi”li koşmanın, bir noktanın dışında aynen kopyesidir. Esad İleri’nin “didim-didi” şeklinde verdiği fiillerin burada “dedim-dedi” şeklinde verilmesi tek farkı teşkil etmektedir. Ancak, Esad İleri’deki şiir sadece mahlastaki Emrah ile verilirken, Saadettin Nüzhet şiirin hemen altına “Emrah, Erzurumlu” ibaresini eklemiştir.

Emrah’lar konusundaki karışıklıklar şüphesiz Fuad Köprülü’nün 1929 yılında yayımladığı *Erzurumlu Emrah* adlı eseriyle daha da içinden çıkılmaz bir safhaya ulaşmış olur. Köprülü, aslında Erzurumlu’ya ait olmayan şiirleri incelemesine dahil etmiş, böylece ikinci Emrah’ın şiirlerine göre birincisi için hükümler vermiştir:

“Fakat bütün bu tesirlere rağmen, Emrah’ta tasavvuf çeşnisinden tamamen âzâde, halk diliyle ve halk zevkine göre yazılmış şuh nağmelere de sık sık tesadüf olunur ki işte şairin asıl hususiyetini gösteren parçalar da bunlardır ve muasırları değil, kendisinden sonra gelen saz şairleri de onları taklide çalışmıştır.” (Köprülü, 1929: 19).

Burada verilen iki örnek koşmanın da Ercişli'ye ait olduğu dikkate alınırđa, Köprülü'nün yukarıdaki hükümlerini Ercişli'nin gıyabında verilmiş ilk hükümler olarak görmemiz mümkündür. Bilhassa, "Kendisinden sonra gelen saz şairleri de onları taklide çalışmıştır," ifadesi son derece yerindedir ve 17. yüzyıldan günümüze kadar pek çok saz şairinin Ercişli'nin yolunda yürüdüğünün güzel bir işaretidir.

Köprülü'nün devam eden satırlarında, Ercişli'nin şiirleri üzerine kurulan Erzurumlu Emrah değ rlelendirmesi de devam edip gitmektedir. şu satırlarda yer alan hususiyetlerin, 1914'ten beri saz şairleriyle  ğraşan Köprülü'nün kitabında görülmesi elbette şaşırtıcı olacaktır:

"Biz onu okurken, k h halk türkülerinin ve 'Karacaoğlan' gibi halk zevkine çok sadık kalmış şiirlerin, k h Gevherî gibi, " şık  mer" gibi klasik edebiyattan çok müteessir olmuş büyük âşıkların, k h Bektaşı dervişlerinin, k h Ortodoks mutasavvıflarının nağmelerini duyuyoruz." (Köprülü, 1929: 20).

O ayrıca, Erzurumlu'nun "muhtelif zevklere hitap etmiş" bir saz şairi olduğunu da aynı yerde zikretmiştir.

Görülüyor ki, Eflâtun Cem Güney'in üç ayrı cephede görmeye çalıştığı Emrah'ı Köprülü dört ayrı cephede görmek isteğindedir. Bu kadar cephenin bir değil birden fazla sanatk rda toplanabileceğini, hiç değilse, iki yıl evvelki Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun sayfa altı notundan (ve tabi  olarak Eflâtun Cem Güney'den)  ıkarabilmeliydi.

Ancak, Köprülü'n n aynı eserinde birkaç sayfa olarak, "Başka bir Emrah Var mıdır?" sorusuyla başlayan "Lahika I"de, ikinci bir Emrah'ın varlığına temas edilmekte ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile Eflâtun Cem Güney'in notlarına atıfta bulunulmaktadır. Aynı forma içinde iki ayrı görüşün yer almasını izah etmek oldukça zordur. Burada verilen dört örnek semainin, "...XVIII. belki de XVII. asır mahsullerinden olacağını tahmin" edebilen bir Köprülü'n n, hemen beş sayfa evvel ver-

diği iki koşma ile bir semainin de aynı yüzyıllara ait olabileceğini şiirlerinin dil ve üsluplarına bakarak tahmin edebileceğini beklemek elbette hakkımızdır.

Köprülü'nün iki Emrah ile ilgili olarak verebildiğı doğru hükümlerden ilki, "Emrah ve Selvi Hikâyesi"nin sonundaki değerlendirmesidir. O, burada Ercişli'den bahsederken, "...Buradaki Emrah'ın Erzurumlu Emrah olamayacağı pek tabiidir; acaba bu bizim yukarıda eserlerini neşrettiğimiz şair midir? Bu hikâye onun etrafında mı teşekkül etmiştir? Yoksa daha başka bir hikâyedeki ismin yerine sadece Emrah ismi mi ikame edilmiştir?" demek suretiyle başka bir Emrah'a dair olan kanaatine kesinlik kazandırmıştır. (Köprülü, 1929: 29).

Gerçekten de burada yer verilen 13 şiirin sadece beş tanesi Erzurumlu'ya aittir. Köprülü, burada iki Emrah'ın ayrılması hususunda "Lahika I" ve "Zeyl" de yaktığı ışığı, 10 yıl kadar sonra *Türk Saz Şairleri* adlı eserinin üçüncü cildinde (1940) söndürecektir.

Erzurumlu Emrah'ın şiirleriyle ilgili olarak yayımladığı bir makalede Mehmet Halit Bayrı, daha evvel yapılan üç çalışmaya temas ederken (Ziyaeddin Fahri, Eflatun Cem, Fuad Köprülü), ikinci bir Emrah meselesini doğrudan ele almamış, sonuncu çalışmadan söz ederken, "Lahikaismiyle kitaba ilâve edilen kısımda başka bir Emrah olup olmadığı araştırıldıktan maada, Emrah ile Selvihan rivayetinden bahsedilmiş..." demektedir (Bayrı, 1930: 153). Mehmet Halit Bayrı bu yazısında yer verdiği 17 şiirden sadece bir tanesinin Köprülü'de benzer şekilde yer aldığını belirtmekte, diğerlerini Erzurumlu adına kaydetmektedir. Halbuki 5 numaralı şiir tam yedi yıl evvel Besim Atalay tarafından yayımlanmış idi ki, bu şiiri yıllar sonra Cahit Öztelli Ercişli Emrah'a mal edecektir (Öztelli, 1977: 185). Diğer şiirler arasında, Mehmet Halit'in hiç ilgilenmediğı Ercişli'ye ait olanlar da vardır: Nu. 7 ve 13. (Bu iki şiir bizde sırasıyla 44 ve 25 numarada yer almaktadır.) İlk şiiri daha sonraki yıllarda Uraz (1937), Saracoğlu (1955), Ozanoğlu (1958), Bali (1972), Öztelli (1977) ve Alptekin (1986), ikinci şiiri de Uraz (1937), Boratav-Fıratlı (1942), Ozanoğlu (1958), Bali (1972), Göz-

ler (1976) ve Öztelli (1977) Ercişli Emrah adına yayımlamışlardır.

Son Asır Türk Şairleri'nde (1931), Erzurumlu Emrah'a da yer veren İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal, Ercişli Emrah meselesine hiç temas etmemiştir (1931, 1969: 313-314).

Yusuf Ziya (?) da, yayımladığı küçük çaplı *Halk Edebiyatı Antolojisi* adlı eserinde (1933), "Emrah" bahsinde, "Vatanı Erzurum'dur" demektedir. O, Ercişli'ye hiç temas etmemiş, ancak örnek olarak verdiği iki şiiri de hikâyeye kahramanı Emrah'tan almıştır (61-62). Bu iki şiir bizde 9 ve 32 numaralardadır.

Âşık edebiyatı mahsulleriyle ilgili derli toplu ilk örnekleri veren Murat (Uraz) da, eserinin çeşitli yerlerine her iki Emrah'tan şiirler almıştır. (Ercişli 98, 131-141 (8 şiir), Erzurumlu 205-206). Ercişli için, "Anadolu'nun şark memleketlerinde "Ercişli Emrah" adlı bir halk şairinin "Selvihan" ile geçen aşk efsanesi anlatılır... "Selvihan hikâyesine göre bu Emrah'ın XVI. asır ortalarında yaşadığı anlaşılır" diyen Murat Uraz, Ercişli'nin 9 şiirine yer vermiştir. (Uraz, 1933: 131). Onun Erzurumlu adına bağlayarak verdiği şiirlerden biri de Ercişli'ye aittir. (s. 206; bizde nr. 34.).

Uraz'ın dört yıl sonra M.U. imzasıyla yayımladığı *Emrah ile Selvi* hikâyesi, Ercişli ile ilgili ilk müstakil yayın olup hikâyesiyle birlikte toplam 145 hanelik 45 şiiri de gün ışığına çıkarmıştır (Bali, 238). 1933 yılında Murat Uraz'ın başlattığı, "Ercişli Emrah adına şiir yayımlama" işi 1930'lu yılların sonuna doğru oldukça hız kazanmıştır. Böylece yakın zamana kadar hep Erzurumlu'nun adına bağlanan şiirleriyle meçhul bir âşık olarak kalan Ercişli gün ışığına çıkarılmış oluyordu. Bu yıllardaki yayınların bazılarını şöyle gösterebiliriz:

Ali Rıza Yalgın (Yalman), "Gaziantep Halk Şairleri" başlıklı yazısında (1938) dördüncü âşık olarak Ercişli Emrah'ı ele almış ve iki şiirini yayımlamıştır. (İkinci şiir bizde 51 numarada yer almaktadır.) Yazara göre bu iki örnek, hikâyenin dışında kalan şiirlerdendir.

Aynı yıl “Ercişli Emrah” konulu bir makale kaleme alan Fethi Tevet (oğlu), Erciş’te derlenen bir hikâye metnine de yer vermiştir. Burada yer alan Emrah mahlaslı şiirlerin biri dışında hepsi onundur; ona ait olduğu şüpheli olan şiirin yapısı oldukça farklı olup ileride ayrıca üzerinde durulacaktır.

Yine 1938’de yayımlanan “Saadettin Nüzhet Ergun’un antolojisinde, her iki Emrah’a da ayrı ayrı yer verildiği görülmektedir. Kanaatimizce bu ayırma işi, Ercişli adına kaydedilen en büyük gelişmedir. Ancak, burada da gözden kaçan bir hususu belirtmekte fayda vardır. “...karayı karayı/...arayı arayı” ve “...dağlara dağlara/...bağlara bağlara” kafiyeyle semailer Erzurumlu’nun adına kaydedilmiştir (Ergun, 1938: 110). Ergun’un *Türk Şairleri* adlı eserinin birkaç yıl sonra yayımlanan “Ercişli Emrah” maddesinde ise bu şiirlerden ilki bir hane fazlasıyla (3.hane) Ercişli adına kayıtlı olarak görülmektedir (Ergun, 1943: 1267).

Pertev Naili Boratav, sonradan aynı yıl içinde iki ayrı yerde yayımlanan bir radyo konuşması yapmıştır: “Türk Folklorunda Erzurum ve Erzurumlu Emrah” (*Oluş*, 1 (2), 20-23; *Folklor ve Edebiyat*, 179-185). Burada ikinci bir Emrah meselesine aşağıdaki şekilde temas edilmiştir:

“Erzurumlu Emrah’ın yaşadığı devirlerden evvel yazılmış bazı mecmualarda yine Emrah adlı bir şaire rastlanıyor: Bu daha eski bir Emrah’ın da yaşamış olduğunu isbat eder. Filhakika Şarkî Anadolu’da Erzurumlu Emrah’tan başka, *Acem Emrah* ve *Vanlı Emrah* adlarıyla bir şair daha —Erzurumlu kadar meşhur olmamakla beraber— tanınmaktadır.” (Boratav 1939, 21 (*Oluş*), 181 (*Folklor ve Edebiyat*); 1982, 43).

Ancak, ünlü halk hikâyesi, varlığı kabul edilen “Acem Emrah” veya “Vanlı Emrah” a değil, Erzurumlu’ya bağlanıvermiştir:

“Saz şairlerinin bir çoğu için vâki olduğu gibi, Emrah’ın şahsiyeti etrafında da bir hikâye doğmuştur. Daha büyük bir şöhreti haiz olması itibarıyla Erzurumlu Emrah’ın bu hikâyenin kahramanı olarak tasavvur edilmiş olması galip bir ihtimal gösteriyor. Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile Şeyh Sanem, Tahir

ile Zühre gibi aşk hikâyeleri arasında yer alabilecek olan *Emrah ile Selvi Han* adlı bu güzel hikâye, matbu veya yazma halinde dolaşan halk hikâye kitapları arasında mevcut değildir. Elde edilen yegâne şekli dahi güzel ve zengin varyantlarının tesbitini, bilhassa Erzurumlu gençlerden ve Erzurum'da çalışan muallim arkadaşlardan bekleyeceğiz.” (Boratav, aynı yerler).

Boratav, 43 yıl sonra bu makalesini yeniden yayımlarken yukarıdaki ibarenin ikinci cümlesiyle ilgili olarak verdiği sayfa altı notunda şöyle demektedir:

“Daha sonraki araştırmalar, bu hikâyenin Erzurumlu Emrah ile bir ilişkisi olamayacağını kesin olarak kanıtlamıştır.” (Bkz. P.N.Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara, 1946; Muhan Bali *Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi*, Ankara 1973).

O halde Boratav, kısa bir müddet sonra bu karışıklığın farkına varmış ve yukarıdaki notta yer alan eserinde düzeltme yoluna gitmiştir. (1946 tarihli eserin önsözünde tarih olarak 1943 kaydı vardır.) Onun, burada hikâyeye bağlı olarak verdiği iki şiirden sonuncusu Ercişli'ye aittir. (Bu şiir bizde 32 numaradadır.)

Aynı yazarın bir arkadaşıyla birlikte hazırladığı *İzahlı Halk Şiiri Antoloji*'nde yer alan “Emrah ile Selvi Han Hikâyesi”nde, tamamı hikâyeye ait yedi şiir vardır. (Boratav-Fıratlı, 245-250). Böylece, iki Emrah'ın şiirleri ilk defa karışıklıktan kurtulmuş olmaktadır.

Türk saz şairlerini bir bütün olarak ilk defa ele alan Fuad Köprülü, Emrah bahsinde, 1929'daki tereddüdlü bilgilere bile yer vermemiş, 1933'ten beri devam eden Ercişli ile ilgili yayınları dikkate almamıştır. Halbuki o, daha 1929'da, ikinci bir Emrah için “...numaralı şiirleri Erzurumlu Emrah'tan daha evvel yaşamış Emrah adlı herhangi bir şaire ait olarak neşretmiştik,” demektedir (Köprülü, 1929: 31). Bu dikkatlice ayırma 1940 yılında hiç göz önünde bulundurulmamış, bü-

tün şiirler Erzurumlu'ya bağı olarak verilmiştir. (Bu husus Fuad Köprülü'nün 1965, Orhan Köprülü'nün 1976 baskılarında da aynen devam edecektir.) Köprülü, 1940 baskısını da içine alan cildin 1943 yılında basılan son fasikülüne eklediği bir notta Emrah meselesini bir defa daha ele almıştır. O, burada Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Eflâtun Cem Güney'in 1927 ve 1928 yıllarındaki görüşlerini, 1929 baskısından aynen aktarmış ve şöyle devam etmiştir:

“Yine bu eserde, *Emrah ile Selvi Han* hakkında bir halk hikâyesinden de kısaca bahsetmiştim... Bu karışık rivayetler hakkında daha sarıh bir malûmat edinemediğimden, bu kitabımda (1929) Erzurumlu Emrah'tan bahsederken bu ikinci Emrah'tan hiç bahsetmemeyi daha doğru bulmuştum.” (Köprülü, 1940 (3): 954-955).

Gerçekten de, Köprülü'nün Emrah ile ilgili ilk eserini ortaya koyduğu yıllarda ikinci Emrah meselesi aydınlığa kavuşmuş değildi. Ancak 1933'ten sonra yapılan çalışmalar, Köprülü'nün *Saz Şairleri* (1940)'nde Ercişli'ye müstakil bir bölüm açmasını gerektirecek kadar gelişmişti. Ama o, yukarıda zikrettiğimiz EK'inde şöyle diyecekti:

“ Saadettin Nüzhet mektubunda şöyle yazıyordu: ‘Emrah'ı eğer matbaaya vermedi iseniz, size bu hususta bazı yeni kayıtlar verebileceğim: Evvelce zatiâlinize takdim ettiğim açık ve pürüzsüz ifadeli şiirler tamamıyla diğer bir Emrah'ın olduğu anlaşıyor. Muğlak ifadeli ve tasavvufa kaçan şiirler ise Erzurumlu'ya aittir. Erzurumlu Emrah'ın yazma büyük bir divanını gördüm. O şiirlerin hiç biri yok. Eğer geç kalmadıysam ve arzu ederseniz, bu hususta size tafsilat verebilirim... Emirlerinizi bekliyorum.’ Bu mektubu aldığım zaman, yazık ki, Emrah'a ait olan kısım tamamıyla basılmıştı.” (Köprülü, 1940 (3): 955).

Köprülü, 1965 baskısında bu EK'i Emrah bahsinin hemen sonuna eklemiş (720-722) ve şu son cümleyi de bu arada sıkıştırıvermiştir: "Sonra da Saadettin Nüzhet Ergun'un vefatı dolayısıyla bu vesikalar elime geçmemiş bulunuyordu." (Köprülü, 1965: 722).

Ali Saracoğlu'nun da tespit ettiği üzere (1976, 298), Ergun'un ölüm tarihi 1946 idi ve Ergun *Türk Şairleri*'nin Ercişli Emrah maddesini üç yıl evvel yayımlamıştı.

Köprülü EK'inde devamla şöyle demektedir: "Bu ikinci Emrah hakkında şimdiye kadar neşredilen mahdud yazılar, henüz meseleyi aydınlabilecek mahiyette değildir. Bu yazılarda bahsedilen Erciyaşlı Emrah, öyle sanıyorum ki, benim yukarıda bahsettiğim XVIII. veya XVII. asra aid Emrah'tan başka, üçüncü bir şairdir ve *Emrah ile Selvi Han* hikâyesi de ona değil, benim bahsettiğim Emrah'a aittir... Henüz tetkik etmekte olduğum bu mesele hakkında —bilhassa Saadettin Nüzhet'teki malzemeyi görmeden— kati bir şey söyleyecek vaziyette değilim. Yalnız, *Antoloji*'de Emrah'a aid olarak gösterdiğim şiirlerden bir kısmının ona aid olmadığını şimdiden söylemek mümkündür." (Köprülü, 1940 (3): 955-956).

Görüleceği üzere Köprülü, Erzurumlu ve Ercişli Emrah'lardan başka bir üçüncü Emrah aramaktadır. Ayrıca bu görüşüne destek sağlamak için de, "...şimdiye kadar neşredilen mahdud yazılar"dan bahsetmektedir. Halbuki 8-9 yıldan beri yapılan yayınlar, bir şiirden, şairi hakkında birkaç sayfalık görüşler çıkarabilen bir Köprülü için bir risale ortaya konulabilecek görüşlere vesile olabilmeliydi. Köprülü'nün bu şekilde şiirleri ayırmaya gitmemesi, en azından 1929'daki görüşlerinden vaz geçmesi, pek çok antoloji sahibine kurulmuş bir tuzak olmuştur. Bizi en çok üzen nokta ise, 1965 baskısında, hâlâ 1940'lardaki görüşlerde ısrar edilmesi, Ercişli'ye lâayık olduğu sayfaların açılmamış olmasıdır.

Anadolu ağızları üzerine yaptığı derlemeleriyle tanıdığımız Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, 1941 yılındaki gezisinde Kars'a

da uğramış ve orada Emrah ile ilgili üç de şiir derlemiştir. Ancak ilk şiirle ilgili olarak Emrah için, “Erivanlı bir âşıktır. Sevgilisi Selbi Hanım’dır. Söylendiğine göre XVI-XVII. asırlarda yaşamıştır ” şeklinde verdiği bilginin ilk cümlesi son derece eskidir. Murat Uraz’ın 1933’te, Tevetoğlu, Yalın ve Ergun’un 1938’de, üzerine basa basa “Ercişli Emrah” demelerinin görülmemesi büyük bir eksiklik. Belki merhum Caferoğlu da, tıpkı Eflâtun Cem Güney’in Emrah’ı kendi hemşehrisi olarak görmek istemesi gibi, o da Revanlı olarak görmek istemiş olabilir.

İki Emrah’ın birlikte değerlendirilmesi konusunda söyleyeceklerimizin sonuncusu, Vehbi Cem Aşkun’un *Büyük Halk ve Sazşairi Emrah* adlı eseriyle ilgili olacaktır. Aşkun, bu eserin sonuna eklediği “Selvican Hikâyesi” başlıklı bölümde Emrahlar’la ilgili olarak şöyle demektedir:

“Halk edebiyatımızda iki meşhur Emrah vardır. Bunlardan birisi, kitabımızın konusu olan Erzurumlu Emrah, diğeri de XVII. - XVIII. yüzyıllarda yaşadığı sanılan “Vanlı-Ercişli” Emrah’tır. Bu iki Emrah yekdiğerine o kadar karışmış ki, birini diğlerinden ayırmak hayli zor. Yalnız bu ayrılığı belirten tek vesika Âşık Kemalî’den derlenen “Emrah ile Selvi” adlı hikâyedir. Bunda da yine bir çok koşmalar Emrah’tan alınmıştır. Yalnız bazı parçalar bizim Emrah’ın değildir. Bu hikâyeye aşağı yukarı Emrah’ın hayatıdır. Bu bakımdan Erzurumlu Emrah’la münasebeti yok demektir. Bununla beraber Emrah’ın olmak ihtimali de kuvvetlidir. Zira Ercişli Emrah’a izafe edilen koşmaların çoğu bizce malum Emrah’a aittir. Saadettin Nüzhet’in antolojisine aldığı ve Ercişli Emrah’a mal ettiği koşmaların bir kısmı şeksiz şüphesiz Erzurumlu Emrah’ındır. Bu itibarla Vanlı, Ercişli diye anılan Emrah’ın belli başlı bir eseri yoktur.” (Aşkun, 99)

Görüleceği üzere Aşkun, Emrah’lar meselesini iyice karıştırmıştır. “Bu hikâyeye aşağı yukarı Emrah’ın hayatıdır” derken Erzurumlu’yu kastedtiği anlaşılıyorsa da hemen arkasından

gelen “Bu bakımdan Erzurumlu Emrah’la münasebeti yok demektir. Bununla beraber Emrah’ın olmak ihtimali de kuvvetlidir,” ifadeleri karışıklığı hazırlamaktadır.

Aşkun, “Selvican Hikâyesi” kahramanı Emrah’ın Vanlı olmayacağı hususunda son derece iddialıdır; o, bu konuda şöyle demektedir:

“Vanlılar istedikleri kadar Selvi Han hikâyesini kendi meçhul Emrahlarına mal etsinler. Ben bizim Emrah’ın “Selvican” hikâyesini yazacağım.” (Aşkun, 100).

Aşkun, hikâyeyi Sivas’ta derlediği için “Bizim Emrah” diyebilir; ancak, bu hikâye nerede derlenirse derlensin şöhretini “Ercişli” adıyla yapan Emrah’a mal edilecektir ve bu tek yoldur.

Daha sonraki yıllarda da Emrah’lar ile ilgili yayımlar devam etmiştir. Emrah’lar üzerindeki çalışmalarıyla tanıdığımız bazı araştırmacılar bugünkü noktaya gelinmesinde son derece faydalı olmuşlardır. Bunlar arasında Ali Saracoğlu (1955, 1958, 1976, 1980), Nejat Birdoğan (1961, 1962, 1974, 1978), Fahrettin Kırzioğlu (1963, 1969), Hikmet Dizdaroğlu (1975, 1978) ve Muhan Bali (1973) imzalarını taşıyanlar Emrahlar meselesine açıklık getiren çalışmalardır. Bunlara ve diğer çalışmalara, ileriki bölümlerde zaman zaman yer verilecektir. Ancak, unutulmasın, Köprülü’nün 1940 ve 1965’teki Erzurumlu Emrah kitabına bağlı kalan pek çok antoloji hazırlayıcısı ile derinlemesine incelemeye gidemeyen yazarlar iki Emrah meselesini içinden çıkılmaz hale getirmeye devam etmişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI

Ercişli Emrah'ın hayatını ele alanlar şu soruyla karşı karşıya kalmaktadırlar: Bu adı taşıyan bir şair veya hikâye kahramanı yaşamış mıdır? Tarihî kayıtlar ve Emrah'ın hikâye ile ilgisi olmayan şiirleri böyle bir kişinin yaşadığı hususunda kesin bir bilgi verememektedir. XVI. yüzyılın saz şairlerinin eserlerinde gördüğümüz sultan, kumandan ve savaş adları, onları, en azından belli bir tarihe bağlamakta, yaşadıklarını ifade etmektedir. Hikâye tasniflerinin nasıl gerçekleştiği düşünülürse, *Emrah ile Selbihan Hikâyesi*'nden yola çıkarak kesin sonuçlara ulaşmak pek de geçerli bir yol olmayacaktır kanaatindeyiz. Hikâyenin bize tutacağı ışığı bütünüyle reddetmek istemiyoruz; ama güvenilirlik derecesinin yüksek olmadığını da hatırdan çıkarmamak gerektiğine inanıyoruz.

Ercişli'nin yaşayıp yaşamadığı hususunda araştırmacıların reddütleri şu şekilde dile getirilmektedir:

“Kerem'in, Ercişli Emrah'ın, Âşık Garib'in gerçekten yaşamış şairler olduğuna kesin hiç bir tanık yok elimizde.” (Boratav, 1969: 32; 1973: 32).

“Gerçekte yaşayıp yaşamadığını bilmiyoruz.” (Dizdaroğlu, 1975: 7254).

Bazı araştırmacıların zihinlerini kurcalayan diğer bir husus da, Âşık Emrah ile hikâye kahramanı Emrah'ın aynı kişiler olup olmadığı sorusudur (Dizdaroğlu, 1975: 7254).

İşte, Ercişli Emrah'ın hayatı etrafındaki görüşlerimizi ortaya koyarken bu soruları da göz önünde bulundurmaya çalışacağız.

Bu konuda üzerinde durulması gereken diğer bir husus da iki Emrah'ın ayrı kişiler olması halinde hangi şiirlerin Âşık Em-

rah'a, hangilerinin ise hikâye kahramanı Emrah'a ait olacağıdır. Bu sorunun cevaplandırılması, Emrah'ın hayatı etrafındaki sislerin dağılmasına yardımcı olacaksa da, elimizde kesin delillerin bulunmaması, bu hususun bir müddet daha günümüzdeki durumu korumasına yol açacaktır.

Biz, yukarıdaki tereddütleri, âşık edebiyatı ve halk hikâyeleri üzerindeki çalışmalarımızın ışığı altında değerlendirecek, bazıları kesin olmamakla beraber çeşitli hükümler elde etmeye çalışacağız.

1. Ercişli Emrah Yaşamış mıdır?

Emrah'ın yaşayıp yaşamadığı hususunda tereddüde düşen araştırmacılar, Ercişli ile Kerem ve Garib'i aynı kefeye koymaktadırlar. Ancak burada gözlerden kaçan bir nokta vardır: Ne Kerem, ne de Garib, Emrah gibi coğrafi bir ada bağlanmamıştır. Emrah adı Anadolu sahasında âdeta Erciş adıyla hatırlanır olmuştur. Ercişli ile Erzurumlu'nun kesin hatlarla birbirlerinden ayrılmasından sonra, araştırmacılar Ercişli için, "Vanlı Emrah", "Acem Emrah" gibi adlar vermekten vaz geçmişlerdir. Bu, bize Emrah'ın pek çok rivayetlerde olduğu gibi Ercişli olduğunu göstermektedir. Bazı anlatmalarda hikâye adının sadece "Emrah ile Selbihan" şeklinde geçmesi de bu gerçeği değiştirmeyecektir; çünkü, hikâyenin içinde Emrah daima "Ercişli" veya "Erciş'e yerleşmiş" olarak zikredilecektir.

Hikâye kahramanlarının pek azının adında onların nereli olduğunu gösterecek açık bilgiler vardır: Tufarganlı Abbas, Erzurumlu Hoca Fenâyî'nin oğlu Mahzûnî, vs. Bu husus da, zayıf bir ihtimal olmakla beraber, ancak gerçekten yaşamış kişilerin hayatı etrafında birer hikâye teşekkül edeceğinin işareti olarak kabul edilebilir.

Bizce, "Ercişli Emrah" adıyla şöhret bulmuş bir âşık yaşamıştır ve bunun şiirlerinin bir bölümüyle örülmüş bir halk hikâyesi tasnif edilmiştir. Hikâye ile ilgili kısımları aşağıda ele alacağımız için, burada Âşık Emrah'a biraz daha eğilmek istiyoruz.

Âşık Emrah adlı bir saz şairinin yaşadığının en inandırıcı delili, Erciş ve çevresinde onun adına söylenen şiirlerin çokluğu kabul edilmelidir. Yaşamayan bir kişinin adına şiirler söylenemeyeceği açıktır; ancak hayalî bir kahramanın hayatı etrafında tasnif edilen hikâyedeki şiirler halk arasında bir müddet daha yaşayabilir. Emrah mahlaslı şiirler arasında hikâyede yer almaması gerekenlerin varlığı, bizlere, ayrı bir Emrah'ın varlığından çok, hikâyeye dışı kalmış şiirlerin varlığını hatırlatmaktadır. Hayatı etrafında kendi şiirleriyle bir hikâyeye tasnif edilen âşığın bütün şiirlerinin hikâyede yer alması da gerekmez. Ayrıca, gerek hikâyeye ile doğrudan bağlı, gerek onunla hiç ilgisi olmayan şiirlerin üslûp, söyleyiş ve kelime hazinesi açılarından benzerlik göstermeleri de iki ayrı Emrah'ın varlığı hususundaki tereddütleri ortadan kaldıracak kadar kuvvetli bir delil sayılmalıdır.

2. Karakoyunlu Âşık Emrah

Emrah ile ilgili tek belgede onun Karakoyunlu olduğu kayıtlıdır: “Erciş kurbünde yetişmiş derd-i yâr ile bağıryanık Karakoyunlu âşıklardandır.” (Demiroğlu, 15).

Bir şiirinde de, onun mert bir eda ile şöyle haykırdığını görmekteyiz:

Man Emrah diyeller Karakoyunnu
Namertler içinde yigit oyunnu
Kaz kimi pısmanlı erkek boyunnu
Biz Türkük Türklükten dermanımız var
(Sakaoğlu nr. 23)

Saracoğlu da, aynı şiiri bir iki küçük farkla aynen vermekte, Emrah'ın Karakoyunlu Türklerinden olduğu fikrine katılmaktadır. Ona göre Emrah bu şiiri, “Başının vurulması için Tiflis Hakimi Kuğu Han tarafından cellada teslim edildiği zaman Türklüğün ezeli gururunu duyarak” söylemiştir. O, ayrıca evvelki araştırmıcılardan sadece Ergun, Yalgın ve

Kuşcuoğlu'nun Emrah'ı Türk olarak kabul ettiklerini, bazılarının ise Emrah'ın omuzlarına gerçek olmayan hükümleri yüklediklerini kaydetmiştir (Saracoğlu, 1954:421). Ancak, Saracoğlu'na cevap veren Aşkun, onun dediği gibi Emrah'ın omuzlarına gerçek olmayan hükümler yüklemeyi, Saracoğlu'nun kendi kitabını görmeden bu hükme vardığını söylemektedir (Aşkun, 1955: 571).

Bize göre de Emrah, son derece sade bir Türkçe ile şiirler söyleyebildiğine göre ancak bir Türk âşığı olabilir.

3. Emrah'ın Babası Âşık Ahmet

Hikâyenin çeşitli kişiler tarafından derlenmiş, yayımlanmış veya özetlenmiş metinlerine bakarak Emrah'ın babası hakkında bazı bilgileri elde etmek mümkündür. Bunlardan bazılarının büyük bir benzerlik göstermesine karşılık, farklı şekillerde görülenleri de vardır.

Emrah'ın babasının adı kaynakların çoğunda *Âşık Ahmet* olarak geçmektedir (Tevetoğlu, 109; Boratav-Fıratlı, 245; Demiroğlu, 15; Kırzioğlu, 1963: 802; Bali, 94). Bu ad bazı kaynaklarda biraz farklı şekillerde görülür: *Öksüz Âşık Ahmet* (Uraz, 1933: 142-144; Uraz, 1937; 6 'Bali 44'den), *Öksüz Ahmet* (Bayrı, 1946: 6); *Öksüz Âşık/Âşık Ahmet* (Ozanoğlu, 7 'Bali 61'den).

Ahmet, bazı kaynaklarda bölgenin ileri gelenleriyle yakın münasebeti olan bir âşık olarak görülür. O, Erciş Beyi Miloğlu Ahmet Bey'in "divan âşığı" (Uraz, 1933; 143), Erciş Beyi Miroğlu Ahmet Bey'in "divan şairi" (Bayrı, 1946; 6), Erciş Kalesinin başbuğu Miroğlu'nun "sazcısı" (Saracoğlu, 1955; 418) veya Erciş Serdarı Miroğlu Ahmet Bey'in "baş sazcısı"dır (Demiroğlu, 15). Bir kaynakta da Erciş Beyi Mir Ahmet'in divanında saz çalıp beyit söyleyen bir âşıktır (Tevetoğlu, 109). Onu, bir kaynakta da Sahat-Çukuru toprağındaki Ağcakala'da, oraların hakimi Elbeğli Hasan Bey'in konağına davet edilip saz çalıp deyişler söyleyen bir âşık olarak görüyoruz (Kırzioğlu,

1963; 802). Diğer kaynaklar, ÷lkeye gelen âşıklaıla yarışacak âşıklaılar aranılırken Âşık Ahmet'e de temas ederler. Tiflis hakimii Kuğu Han (Uraz, 1937: 6 'Bali, 44'ten', Ozanoğlu, 7 'Bali, 66'dan'), Gence Hanı Kara Vezir (Bali, 94) böyle bir âşık ararken Ahmet devreye sokulur. Ahmet'in âşıklığından, saz çalııı şiiir söylemesinden bahsedilmeyen bir kaynakta, onun Erciş Beylerinden Ahmet Bey'in hizmetine girdiğini görmekteyiz (Boratav-Fıratlı, 245).

Âşık Ahmet nerelidir, sorusunun da pek çok cevabı olacaktır. O, kaynakların bazısında Tiflis'te yaşamakta iken karşımıza çıkarılır (Uraz, 1937: 6-10 'Bali, 44-45'ten'; Bayrı, 1946: 6; Ozanoğlu, 6 'Bali, 61'den'). Onu Gence'de (Bali, 94), Aras'ın kuzeyinde ve Ağrıdağ'ın karşısında Karavuy Dağı eteğinde bulunan Demirçi-Kurtçu köyünde (Kırzioğlu, 1963:802) gösteren kaynaklar da vardır. Âşık Ahmet'i Erciş'e bağlayan kaynaklardan iki tanesi ise şöyle demektedir: "Âşık Ahmet şimdiki Erciş kasabasının bulunduğu yer olan Ergans köylüdür." (Demiroğlu, 15); "Bundan 200 sene evvel Erciş'in şimdi harabesi mevcut Arıncık köyünde Âşık Ahmet adında bir adam vardı." (Tevetoğlu, 109). Emrah konusundaki araştırmaları ile dikkati çeken bir Ercişli araştırmamızın tesbitleri daha da ilgi çekicidir. "Ercişli Emrah Erciş kalesine bağlı bir Karakoyunlu köyü olan Ergans'ta(Bugünkü Erciş'in bulunduğu yerde eski bir köy) doğmuştur." (Saracoğlu, 1955: 418). Bir kaynak ise Âşık Ahmet'i Ahlat'tan Erciş'e gelip yerleşmiş olarak gösterir (Boratav-Fıratlı, 245).

Bu konuda, yayımlanmamış metinlerden hareket eden bir araştırmacı ise şöyle demektedir:

"Erzurum ağzı (Âşık Battal-Pertev Naili Boratav, Resul Dayı, Müdamî) Emrah'ı Ahlat'tan getirir... Azerbaycan,İğdır ve Kars yöreleri ise Âşık Ahmet 'in bugünkü millî sınırlar dışından geldiğini söylerler... İğdır ağzına göre (Sosgertli Mehmet, Âşık Üzeyir, Âşık Abbas) Âşık Ahmet Tiflis'te sazı ile geçinen bir âşıktır (Birdoğan, 1962: 2870).

Âşık Ahmet'in meddahlığı da vardır; ancak o bir hikâye bilmekte ve onu anlatarak dinleyici bulabilmektedir. Aynı hikâyeyi devamlı olarak dinlemek müşterilerini sıkacağı için Âşık Ahmet Tiflis'ten ayrılmak ister (Birdoğan 1962: 2870/Sosgertli Mehmet, Âşık Üzeyir, Âşık Abbas anlatmaları).

Emrah'm babasını Erciş'in dışında, başka yerlere mensup olarak gösteren kaynaklardan bazıları, onu eşi ve oğlu Emrah ile birlikte Erciş'e getirip yerleştirecektir. O, Gümrü-Kars yoluyla Kağızman'ı geçtikten sonra Erciş'e gelip yerleşir (Uraz, 1937: 8-9 'Bali, 44-45'ten'). Bazı kaynaklar ise doğrudan Erciş'e geldiğini kaydetmektedir (Bayrı, 1946: 6; Ozanoğlu, 7-8 'Bali, 61'den; Bali, 97).

Bizde, "Öksüz Ahmet" konulu ilk yazıyı kaleme alan Bayrı bu konuda bazı bilgiler daha vermektedir. O, 1238-1244/1823-1827 yıllarında tertip edildiği tahmin edilen bir cönkte yer alan ve vaktiyle bu konuda ilk bilgileri veren Murat Uraz'ın yayımladığı (1933) iki şiire ilâve olarak beş koşmayı daha gün ışığına çıkarmıştır. Ancak, Bayrı'da da, bu Öksüz Ahmet'in, Ercişli Emrah'ın babası olamayacağı hususunda, az da olsa şüphe vardır (Bayrı, 1946: 6).

Bayrı'nın hikâyeden hareket ederek, "Öksüz Ahmet'in XVI. asır sonlarında hayatta olduğu ileri sürülürse de, bu düşüncenin tarihî gerçeklere ne dereceye kadar uygun düştüğünü kestirmek imkânsızdır," şeklindeki görüşüne biz de katılmaktayız (Bayrı, 1946:6).

Hikâyenin bazı varyantlarında babasının da şiirine rastlanmaktadır. Erciş'te derlenen Tevetoğlu metninde, Selbihan'ı aramak için yola çıkan baba-oğul âşıklar, Tahran olduğunu öğrendikleri bir şehrin girişinde bir değirmende (bahçede) uykuya dalarlar. Oğlundan önce uyanıp suyun başına gelen Âşık Ahmet, orada gördüğü 40 kızın arasında Selbihan'ın da olduğunu anlayıp şu şiirle oğlunu uyandırmaya çalışır:

Aşk oduna yanan aşık
Selbihan bağdadır bağda
Evkarından divanasın
Güzelin bağdadır bağda

Bağa girmiş eder nazı
Elinde sedefli sazı
Mir Ahmet begimin kızı
Selbihan bağdadır bağda

Aşık Ahmed eder ahı
Oyadın Sefil Emrah'ı
Şimdi duyar İran Şahı
Selbihan bağdadır bağda
(Tevetoğlu, 112)

(Bu şiiri 1986 sonbaharında Erciş'ten gönderen Celal Gazi-
oğlu, 1965'te Ercişli Akif Kayaer'den derlediğini kaydetmek-
te ve "Emrah'ın şiiri" demektedir. Biraz farklı olan sonuncu
hanedeki mısralar da şiirin Emrah'a ait olamayacağının işa-
retidir:

Şükürler olsun Allah'a
Düşürtmedi ah'a vah'a
Müjdeler verirem Emrah'a
Selbihan bağdadır bağda

Şiire başka kaynaklarda da rastlanılmaktadır: Bali, 172 (1
hane); Saracoğlu, 1976: 269).

Bayrı, yukarıda zikrettiğimiz "Öksüz Ahmet" adlı yazısın-
da, 14 hanelik dört koşmasına da yer vermiştir. Ahmet'in âşık-
lığı hakkında daha iyi fikir edinebilmemiz için bir şiirini daha
örnek olarak alıyoruz.

Gezdiğin yollara kurban olduğum
Hayıf geçti seyrangahın zamanı

Göz açıp dünyayı seyredemedim
Eksik olmaz uca dağın dumanı

Ahteder ahdına durabilmezsin
Çekip aşkın yayın kurabilmezsin
Çünkü bir engeli urabilmezsin
Ne saklarsın göz üstünde kemani

Öksüz Ahmet eyder ahdı bütünüm
Arşa direk direk oldu tütünüm
Hey ağalar öne gelir çetinim
Aramazlar yahşı ile yamanı

(Bayrı, 1946: 6-7)

Âşık Ahmet hikâyede son olarak, Emrah'ın Kara Cellat'ın elinden alınması için Şah Abbas'ın huzuruna çıkması sırasında görülür. Böylece o, hikâyenin çeşitli yerlerinde görülen ikinci derecede bir kahraman olarak rolünü tamamlamış olur.

Bu baba, hikâye kahramanı Emrah'ın babasıdır; ancak Âşık Emrah'ın babası da aynı Âşık Ahmet/Öksüz Ahmet midir, şimdilik bilemiyoruz.

4. Annesi

Emrah'ın annesi hikâyede pek az yerde geçmektedir. Bunlar da, daha çok Âşık Ahmet'in karısı olarak görüldüğü yerlerdir. Âşık Ahmet'in gördüğü bir rüyayı yorumlaması onun en mühim rolüdür (Bali, 97). Emrah ile annesi arasındaki en mühim münasebet, oğulun cuma günleri babasının nereye gittiğini sormasıdır (Bali, 101).

5. Emrah'a Dair Neler Biliyoruz?

Ercişli Emrah ve Selbihan Hikâyesi'nin değişik bölgelerde derlenen ve bazen oldukça farklı şekillerde karşımıza çıkan metinlerinden hareketle Emrah hakkında elde edebildiğimiz bilgileri zenginleştirecek pek az kaynağa sahibiz. Güveni-

lir kaynaklar bulununcaya kadar da, çok az sayıdaki kayıt ile hikâyedeki bilgilerle yetinmek zorunda kalacağız.

Demiroğlu'nun, bundan 35 yıl evvel yayımladığı metin, Emrah konusundaki tek müsbet kayıttır. XVIII.yüzyılda Kasım adlı bir şahıs tarafından zagfaran ile yazılmış bir cönkte Emrah için şöyle denilmektedir: "Erciş kurbünde yetişmiş derd-i yâr ile bağıryanık Karakoyunlu âşıklardandır." (Demiroğlu, 15). Bu cönk şimdi nerededir, kimdedir, bilemiyoruz.

Emrah'ın hikâyelerindeki hayatı hepimizce malumdur. Ancak bu hayatın hangi safhaları gerçek Âşık Emrah'a, hangileri hikâye kahramanı Emrah'a, veya hangileri Emrah ile ilgisi olmayan başka birilerine aittir; bu da cevaplandırılması mümkün olmayan sorulardan biridir.

Emrah'a çeşitli açılardan yaklaşan, onu tarihî bir zemine oturtmak isteyen araştırmacılar da vardır. Bu araştırmacılar ilki Birdoğan'dır. Ona göre hikâye kahramanı Emrah'a doğum tarihi 1585 yılının "bir aşağısı, bir yukarısı" olabilir (Birdoğan, 1962: 2870). Tabî bu tahminî tarih gelişigüzel bulunmamıştır. Birdoğan, Emrah'ın Van'ın 1603'te Şahoğlu Şah Abbas tarafından kuşatıldığı sırada "sevda çekecek yaşta yani 18'inde" olduğunu düşünerek ona doğum tarihi biçmektedir.

Bu, son derece yanlış değerlendirmeye temas eden Bali de iki noktadan karşı çıkmaktadır: 1. "Bir halk hikâyesi herhangi bir tarihî hadisenin zuhur ettiği anda değil aradan muayyen bir müddet geçtikten sonra teşekkül eder." 2. "Bu hikâyede bahis konusu olan Şah Abbas bir çok hikâyede de geçmektedir. Ercişli Emrah'ın kendisini kahraman olarak göstermesine rağmen bu hadisenin muhtelif hikâyelerde kullanılan bir tema olması mümkündür." (Bali, 23).

Bu arada Emrah'ın yaşadığı yüzyıl veya yüzyıllar hususunda da hemen hiçbir belgeye dayanmayan pek çok ve farklı görüşler ileri sürülmüştür. Onu: XVI. yüzyılın ortalarında (Uraz, 1933:131), XVIII. yüzyılda (Ergun, 1938: 84; Öztelli, 1955:20; Bir-

doğan, 1974:7151; Saracoğlu, 1980:3; Dizdaroğlu, 1980 Temmuz:3;Koz, 39), XVIII.yüzyılın birinci yarısında (Kocatürk, 1964: 493) ve XIX.yüzyılın ikinci “nısfında” (Fındıkoğlu, 1927:72) yaşamış gösteren kaynakların birlik sağlayamamasını tabîî karşılıyoruz. Fındıkoğlu’nun ilk olması, Kocatürk’ün şiirleri XVIII.yüzyıla ait bir kaynakta bulması gibi mazur görülebilecek sebepler unutulmamalıdır. Biz de, Emmrah’ın XVII.yüzyılda yaşadığı fikrine katılıyoruz. Ancak yüzyılın hangi yarısında vefat ettiğini tahmin etmek oldukça güçtür. Bu konuda çoğu antoloji seviyesindeki çalışmalarda görülen tutarsızlıklar için bazı kaynaklarda teferruatlı ve mukayeseli bilgilere yer verilmiştir. (Bali, 19-24; Saracoğlu, 1976: 300-302).

Babası Tiflis, Gence, Ahlat, Erciş vs. gibi farklı yerlere bağlanan Emrah’a bir doğum yeri aramak da doğru değildir kanaatindeyiz. Bazı kaynaklar Emrah’ın Erciş’e geldiklerinde iki veya üç yaşlarında olacağını kaydeder (Dizdaroğlu, 1962: 2870). Behçet Mahir anlatmasında ise yola çıkacakları vakit Emrah’ın altı yaşında olduğu söylenir (Bali, 97). Bu hususta diğer kaynakların daha farklı şeyler söyleyeceğini elbette kolayca tahmin edebiliriz.

Onun tahsili hakkında şiirlerinden elde edilebilenler de son derece sınırlıdır. Bu semaisindeki şu ifade onun okuryazarlığı için delil sayılamayacak kadar zayıf, hemen her âşığıımızın şiirlerinde görebileceğimiz söyleyişlerdendir:

Emrah’ın ohur yazar
Hak kalemin kimler bozar
(Sakaoğlu 35/4)

Hikâyelerde onun okula gidişi uzun uzun anlatılır: “Mektepte okumakta olan Emrah...” (Ozanoğlu, 10 ‘Bali, 61’den); “...kendi köyünden yedisine basan oğlu Emrah’ı da getirerek Ağcakala’daki aynı hocaya okutmaya verdi. Selvi ile Emrah aynı hocadan on yıl ders aldılar.” (Kırzioğlu, 1963: 802-803).

Emrah, hikâyenin bir yerinde uzun uzun mektup yazarken

görülür. Düğün için Yakup Han ile yola çıkan Emrah, Erciş'e sadece Selbihan ve Nazlı ile gitmek ister. Şah Abbas'a hitaben yazdığı "kağıt"ı Yakup Han'a verir, böylece onun Erciş'e kadar kendilerine refakat ettiğini bildirir.

Emrah'ın ölümü ile ilgili olarak kaynakların bir bölümünde hiçbir bilgi yoktur. Behçet Mahir'de, Selbihan ve Selatin Peri'nin düğünlerinin arka arkaya yapılmasıyla hikâye bitmektedir (Bali, 187). Âşık Kemal'in Erzurum varyantında da aynı sonu görüyoruz (Uraz, 1937: 144 'Bali, 52'den). Çankırı varyantında ise Emrah Selbihan'ı alarak yedi yıl ayrı kaldığı Erciş yoluna düşer (Ozanoğlu, 68 'Bali, 65'ten'). Maraş varyantı ise tamamıyla farklı bir sonla bitmektedir:

"Kendisini içeri alıyorlar. Şah şaire ikram ve iltifatlarda bulunuyor, niçin buralara geldiğini sorup anlıyor. Ve sevgilisini kendisine veriyor. Emrah, yıllardan beri beklediği bu büyük saadetten o kadar mütahassis oluyor ki, sevgilisinin visaline nail olmadan sevincinden ölüyor." (Köprülü, 1929:28).

Erciş'in Karlıyayla köyünde derlenen bir varyant, Emrah'ın ölümünden söz etmediği gibi, onu âdeta kırklara karışmış olarak göstermeye çalışır:

"Gerdek gecesi Selbi, 'Emrah, Emrah' diye diye ruhunu teslim eder. Emrah, Selbi'nin ölümüne günlerce ağlar. Mezarının başından ayrılmaz. Sonra onu gören olmaz bir daha. Nereye gitmiştir, ne olmuştur, kimse bilemez." (Gözler, 21).

Emrah hakkında bilebildiklerimiz, daha doğrusu hikâyelerin bize verebildiklerinden bazıları bunlardır. Şuna inanıyoruz ki, ona hayalî bir hayat hikâyesi yakıştırmaktansa onu, hikâyelerinin ışığı altında gün ışığına çıkmış bir hayat hikâyesine bağlamak daha inandırıcı olacaktır.

6. Adı ve Mahlası

"Emrah" âşığımızın adı mıdır, mahlası mıdır? Kaynaklar onu daha çocuk iken "Emrah" olarak vermektedir: "O zaman

Aşîh Ehmed'in bir tek oğlu varidi alti yaşında, ismi Emrah" (Bali, 97); "Yaşı 14'e basan Emrah bir gün annesine babasınm her hafta nereye gittiğini sordu." (Uraz, 1937: 11 'Bali, 45'ten), vs.

O halde âşığımız "Emrah" adını, hem adı, hem de mahlası olarak kullanmıştır.

"Şiirler" bölümüne aldığımız 57 örnekteki mahlas dağılımı aşağıdaki gibidir:

Emrah: 39

Sefil Emrah: 9 (5, 10, 12, 17, 18, 26, 40, 44, 50)

Dertli Emrah: 3 (8, 21, 27)

Âşık Emrah: 2 (20, 45)

Kul Emrah: 1 (14)

Emrahî (der): 1 (24)

Mahlassız: 2 (36, 51)

(51 numaralı şiirin eksik derlendiğini biliyoruz.)

Ancak, "Dertli Emrah", "Kul Emrah" gibi söyleyişleri kalıcı söyleyişler değil, şiirin akışına uygun olarak söylenmiş şekiller olarak kabul etmenin daha uygun olacağı kanaatindeyiz. "Emrahî der" şeklindeki tek örneğin de, aslında "Emrah eyder" söyleyişinin yanlış kaydedilmiş şekli olduğunu düşünmek mümkündür. Örneklerimizin dışında kalan bazı şiirlerde de bu durum görülür. Ayrıca onun bazı şiirleri, tesbit hatasından ileri geldiğini sandığımız başka bir şekilde de adlandırılmıştır: "Emrah hey der." (Uraz, 1933: 131, 133, 136). Kanaatimizce bu söyleyişler "eyder" şeklinin yanlış işitmeye dayanan farklı şekilleridir.

Öztelli, "Emrah kendi şiirlerinde adı yanında 'Âşık' sıfatını kullanmaz" demekle, başka herhangi bir açıklama getirmemektedir (Öztelli, 1975: 71; 1976: 30). Emrah'ın yaşadığını kabul ettiğimiz yüzyılda, adının önünde "âşık" sıfatı bulunan

başkaları da vardır: Âşık Ömer gibi.

“Sefil Emrah” söyleşinini Emrah’ın şiirinde yer almasını da yadırgamaktayız. Gerçi bazı âşıklarımız “sefil”i, bugünkü mânâsında kullanmamışlardır, ama yine de bir imrenme, bir özenme neticesinde “sefil” sıfatını kullananlar olmuştur. Emrah’taki durum biraz farklıdır. O, günümüzün “Sefil Selimî”si gibi bu sıfatı adının önünde devamlı olarak kullanmamıştır; galiba, “Kul Emrah”, “Dertli Emrah” gibi, “Sefil Emrah”ı da şiirinin akışına uygun bir şekilde kullanmak, Ercişli’nin ara sıra müracaat ettiği bir yol olmalıdır.

7. Mezarı Üzerine Söylentiler

Elimizdeki hikâyeler iki sevgilinin ölümlerini değişik şekillerde anlatır. Son yıllarda ortaya çıkarılan Ercişli Emrah’a ait bir hecetaşının (mezartaşı) daha iyi değerlendirilebilmesi için bu kaynaklardan bazılarını bir defa daha hatırlatmak isteriz.

“Ercişli ihtiyarların anlattıklarına göre Emrah Egans’ta ölmüştür. Cesedi mezara konurken Selbi Han da mezara atılmış, ruhunu teslim etmiştir.” (Demiroğlu, 40).

“Yeniden düğün yapıp yirmi sene kadar devran sürdüler. Çelebibacı köyünün büyük mezarlığında gömülü oldukları söyleniyor.” (Tevetoğlu, 112).

“... Ercişli Emrah’ın mezarının kesin yeri bilinmemektedir. Erciş’te yaygın inanç, Ercişli Emrah’ın mezarı için iki yer göstermektedir. Birincisi Erciş Kalesi’nde, ikincisi ise köşkünün yıkıntısı, otuz, otuzbeş yıl önceye kadar gelmiş olan Köşklübağ’dadır.” (Saracoğlu, 1976: 318).

Bir Erciş derlemesinde ise, babası Selbihan’ı sır kâtibinin oğluna verir. Selbihan, gerdek gecesi, “Emrah, Emrah” diye diye ruhunu teslim eder. Selbihan’ın ölümüne günlerce ağlayan, onun mezarı başından ayrılmayan Emrah’ı da bir daha kimse göremez (Gözler, 21).

Diğer kaynakların çoğu, onların kavuşmalarından sonra-

sına yer vermemektedir. Bazı kaynaklarda ise öldükleri ifade edilir.

Halkın muhayyilesinde bu şekilde yaşatılan mezar meselesi Ercişlileri uzun müddet meşgul etmiş, Emrah'ın mezarını bulma hususunda meraklıları oldukça yormuştur. Çelebibaba kasabası Tepe Mezarlığı'nda bulunan bir mezartaşının incelenmesi için Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı tarafından görevlendirilen Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun 29 Temmuz 1985 tarihli raporunda teferruatıyla anlatıldığı üzere, gelişmeler özetle aşağıdaki şekilde olmuştur.

Erciş'in yaşlıları, çocukluk çağlarında Tepe Mezarlığı'ndaki Emrah ile Selbihan'ın bitişik olan kabirlerine gittiklerini, oradan kopardıkları iri gülleri bahtlarının açılması için genç kızlara verdiklerini anlatırlarmış. Yine yaşlılara göre kible tarafından olan kabir Emrah'a, arkasındaki de Selbihan'a aitmişti.

1979 yaz ortalarında (19 Temmuz) Erciş'te düzenlenen ilk "Ercişli Emrah Semineri ve Şenlikleri" sırasında, adı geçen yerdeki mezar topluca ziyaret edilerek yeri zımnen kabul edilmiştir. Ancak taşın toprak altında bulunması, gerçeğin ortaya çıkmasını engellemiştir.

Kendisi de bir âşık olan Ercişli ilkokul öğretmeni Ahmet Poyrazoğlu, bu mezarı ve taşını gün ışığına çıkarmak için yaptığı çalışmaları Prof. Kırzioğlu'na nakletmiş ve sayın uzman da raporuna aşağıdaki şekilde almıştır:

"Geçen yıl Ramazan Bayramı'ndan iki gün sonra (6 Temmuz 1984'te), mutlaka Emrah'ın Kabri'nin, gerçekten söylenen yer olup olmadığını, belgesiyle araştırıp bulmağa karar verdim. Mezarın baştaşına bizim burada, Hece-Taşı deniyor. Emrah ile Selvihan'ın Mezarı denilen yanyana iki kabir genişliğindeki yerin (batıdaki) başucunda, şimdi Erciş Kaymakamlığı'nca muhafaza edilmekte olan, tepesi ayak basmalardan değil de, başkaca sebeplerden kırılıp kopan Hece-Taşı, açıkta görünmüyor ve bir karıştan çok toprağa gömük

durumdaydı. Bunu İkiz Mezar'ın baş tarafını kazarken farket-
tik... Ayrıca, 8-10 kişinin yerinden kaldıramayacağı ağırlıkta
olan bu Hece-Taşı'nı, göğüs hizasında açtığımız derin çukur-
dan, insan gücüyle çıkarmak güç olduğundan; bir resmî ku-
ruluşun bu işe yarar kancalı vinci ile, toprak üzerine
çıkartabildik. Bu arada, Taş'ın şekilli yüzünün, saz kabartması
altındaki oyuk, karşılıklı vinç kancasını takmada zedelenip
bir avuç kadar çukurlaştı.”

“Bu Hece-Taşı'nı topraktan çıkarıp kabartma resimli yüzünü
üste getirip toprak kalıntılarını temizleyince, ortaya çıkan: Üst-
te saz ve altında atabinmiş erkek sağda, üstte bir desti ve al-
tında elinde mendil tutan kadın kabartmaların solda görülmesi
hepimizi heyecanlandırdı: Bunlar Emrah ile Selvihan'ı temsil
eden şekillerdi. Taşı iyice temizlediğimizde... en alta doğru
orta yerde yazıya benzer bir işaret gördük... En alttaki yazı-
yı Emrah diye okuyunca sevincimizden adeta uçuyorduk: Bu
Çifte-Kabir şeksiz şüphesiz, Âşık Emrah ile Selvihan'ın idi. Yine
resmî araçla kabristandan alıp götürdüğümüz Hece-Taşı'nı 26
veya 27 Temmuz gününde, ilçemiz Kaymakamlığı konağında
kaymakamımız sayın Ünal Ülkü'ye, korunması dileğimizle tes-
lim ettik. İşte sizin, Mart 1985 sonlarında bulduğunuz EMRAH
yazılı ve sözü edilen kabartmaların bulunduğu mezar Hece-
Taşı odur.” (İvgin, 88-89).

Biz de, 7 Temmuz 1986 günü, Erciş Kaymakamlığı'na ait
binanın bodrumunda korunan bu taşı görmek istedikse de,
odanın anahtarı temin edilemediği için göremedik.

Çiziminden de anlaşılacağı üzere, hecetaşı üzerindeki çiz-
giler klasik halk resimlerinden izler taşımaktadır. Ancak ta-
şın dikilme tarihi nedir, bilemiyoruz. Bu konuda mezartaşı
uzmanlarının bilgisine ihtiyacımız vardır.

Hecetaşı ile ilgili çizimleri gerçekleştiren Prof. Kırzioğlu'
na göre bu mezar Emrah ile Selbihan'a aittir. Demiroğlu'nun,
“...(Emrah'ın) cesedi mezara konurken Selbihan da mezara

atılmış, ruhunu teslim etmiş” demesi, Tevetoğlu’nun, “Çelebibağı Köyü’nün büyük mezarlığında gömülü oldukları söyleniyor” şeklinde ifade etmesi galiba bu hecetaşının bulunmasından sonra bir rivayet ve hikâye motifi olmaktan çıkıp gerçek olarak kabul edilmeye çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİRLERİ

Ercişli Emrah adına kayıtlı şiirlerden ilk olarak yayımlananı hangisidir, bilemiyoruz. GİRİŞ bölümünde de etraflıca açıklandığı üzere, onun şiirleri bir müddet Erzurumlu Emrah'ın adına bağlanarak okunmuş ve yazıya geçirilmiştir. Köprülü'nün, bir tereddüt devresi olarak kabul edebileceğimizi 1929 yılında ikinci bir Emrah'a ait bazı şiirlere yer vermesinden sonra, doğrudan Ercişli Emrah adına şiirleri yayımlayan ilk derleyici Murat Uraz'dır. O, 1930'lu yılların başlarında büyük bir vukuf la iki Emrah'ı ayırmayı başarmıştır.

Bugün 100 kadar şiirin Ercişli Emrah'a ait olma ihtimali üzerinde duruyoruz (Dizdaroğlu, 1980 Haziran: 5). Ancak bu sayı kesin olmayıp araştırmacılar tarafından değişik sayılarla ifade edilmektedir.

İnceleme konusu olan Emrah ile Selbihan Hikâyesi'nin variantlarında yer alan şiir sayılarını şöyle gösterebiliriz:

a) Âşık Kemal anlatması/Murat Uraz Yayını: 48 şiir/145 hane. Bunlardan 39 tanesi Behçet Mahir anlatması/Muhan Bali yayınında yoktur (Bali, 138).

b) Ozanoğlu anlatması: 35 şiir/104 hane (Bali, 238).

c) Behçet Mahir anlatması/Muhan Bali yayını: 22 şiir/28 hane, bir adet beş mısralık bend, bir adet beyit.

(Bali'de ayrıca Emrah'ın babasının bir hanesi (172), iki beyitten meydana gelen bir divan parçası (109), Sümmânî'ye ait bir hane (139) ile bir ölçülü söz (151) de yer almaktadır.)

Emrah'ın şiirlerinin (veya onlarda yer alan hanelerin) sayısı diğer kaynaklarda oldukça farklı bir şekilde görülmektedir. Boratav, Erzurum'da Âşık Battal'dan kaydettiği bir Emrah ile Selvi Han Hikâyesi'nde yer alan şiirler için şöyle demektedir:

“O (Battal), kendine hikâye öğreten âşığın 1700 hane türkû ile anlattığını, kendisinin de vaktiyle hikâyenin türkülerinden 300 tane bildiğini, şimdi çoğunu unutmuş olduğunu söylüyor. Benim bu âşıktan tesbit ettiğim rivayette türküler 100-120 sahifelik bir metin içinde ancak 170 kıta tutuyor.” (Boratav, 1946: 54).

Yazar burada, “100-120 sahifelik bir metin” demekle beraber çalışmasının baş tarafında yer alan “Bibliyografya” bölümünde bu yazma için “197 s.” kaydını koymuştur.

Âşık Battal’ın dediklerini kabul edersek, her biri beşer haneli olmak üzere Ercişli’nin sadece hikâyeye girmiş olan şiirlerinin sayısı 350 civarında olmalıdır. Hane sayısını azalttıkça şiir sayısının da artıp 400-500’e doğru yükseleceği unutulmamalıdır. Bu, çok büyük ve inanılması güç bir sayıdır. Şiirleri, XVI. yüzyılın kaynaklarından itibaren artarak yer alan Karacaoğlan ile büyük merkezlerde de kaldıkları ve aruzla da yazdıkları için Gevherî ve Âşık Ömer de ancak bu sayıya ulaşabilmiştir. Hiçbir eski kaynakta adına rastlayamadığımız Ercişli’nin bu kadar çok şiirinin günümüze kadar gelebileceğini sanmıyoruz. Ancak o, çok şiir söylemiş olabilir, hikâyesinin içinde pek çok şiire yer verilmiş olabilir; fakat bize kadar pek azı gelmiştir ve öyle de olmalıdır. Aksi takdirde meddahların ekledikleri başka âşıklara ait şiirleri de ona mal etme durumuyla karşı karşıya kalmış olacağız.

Âşık Battal’ın “1700 hane” şeklindeki ifadesini de ihtiyatla karşılamak zorundayız. Günümüzde de, bazı âşıkların “3000 şiirim var” derken takındıkları tavrı unutmamak gerekir.

Ercişli’nin şiirlerinin başkalarının şiirleriyle karışmasının çeşitli sebepleri olabilir. Bunların arasında, bu güzel şiirlerin başka âşıkların adına bağlı olarak görülmesinin istenilmesi, kayıtsızlık, bilgisizlik, vs. gibi sebepler ilk sırayı almaktadır.

Bayburtlu Zihnî’nin, “Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş” mısraıyla başlayan ünlü koşmasının değişikliğe uğramış sek-

li, ilk defa Âşık Kemal anlatmasında Ercişli'ye mal edilmiş olarak görülmektedir (Birdoğan, 1962: 2871). Aynı şiir başka bir kaynaktan herhangi bir itiraza yol açmadan, âdeta Ercişli'ninmiş gibi takdim edilmiştir (Uraz, 1937: 45 'Bali 259'dan). Bu şiir Ozanoğlu anlatmasında da Emrah'a bağlanmış olarak görülür (Ozanoğlu, 37 'Bali, 259'dan). Erzurumlu Emrah üzerine tanıtma yazıları kaleme aldığı yıllarda, Öztelli'nin bu şiiri Ercişli Emrah'a mal etmesi oldukça yadırgatıcıdır. Ayrıca Öztelli bu şiirin altına şu notu eklemiştir: "Bayburtlu Zihnî'nin "Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş" mısraı ile başlayan meşhur koşmasına, Emrah'ın bu şiiri örnek tutulduğu anlaşıyor. Emrah'ın şiirleri ve hikâyesi Doğu Anadolu'da çok yaygındır." (Öztelli, 1955:124). Görülüyor ki yazar, Zihnî'yi Emrah'ı örnek alan bir âşık olarak görmek taraftarıdır. Aynı şiir Baksı'nın kitabında da iki hane olarak yer almaktadır (Baksı, 37). Acaba, bu şiir gerçekten Emrah'a ait de Zihnî mi ondan faydalanmıştır? Bizce durum böyle değildir. Aksi takdirde karşımıza ikinci bir "Sahte Şöhret Ercişli Emrah" çıkacaktır. Örnek olarak, her iki şiiri sadece ilk haneleriyle incelemek bile gerçeği ortaya koyacaktır. Şiir Zihnî'nindir ve hikâye anlatıcıları (meddahlar) veya ustamalı söyleyenler tarafından bozularak Ercişli'ye mal edilmiştir. Öztelli'nin o yıllarda gözünden kaçan, Ercişli'nin, "camlar şikest olmuş", "meyler dökülmüş", "sâkiler meclisten çekmiş ayağı" ve "tûtîler kan ağlar" gibi ifadelerle şiirlerinde yer vermeyeceği gerçeği, yıllar sonra dikkate alınmış ve bu konudaki son yazısında şiiri Ercişli'ye mal etmekten vazgeçmiştir (Öztelli, 1977).

Baktım ki yurduna bülbülü susmuş
Selvi göçmüş viran kalmış otağı
Câmlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sâkiler meclisten kesmiş ayağı
(Öztelli, 1955: 124)

Vardım ki yurdundan ayak götürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sâkiler meclisten çekmiş ayağı
(Ergun, 1938: 111)

Baksı'nın Ercişli'ye mal ederek hikâyeye aldığı diğer bir şiir de Develili Seyrânî'ye aittir. Onun, "...kara gözlüm" redifli ünlü koşması, yine değiştirilerek ve iki tane eksiğiyle Ercişli adına kaydedilivermiştir (Baksı, 53). Bu koşma 1923'ten beri Seyrânî ile ilgili bütün kaynaklarda yer almıştır (Sakaoğlu, 1985: 57-58). Her iki şiirin sadece birinci hanelerini, yapılan değişiklikleri göstermek için alıyoruz. Yapılan değişikliğin daha çok sonuncu mısırda olduğu da gözden kaçmamaktadır.

Aşkın arısına düşürme telaş
İster isen benden bal kara gözlüm
Muhabbet istersen semtime dolaş
Yok dersen gamınla kal kara gözlüm
(Baksı, 53)

Aşkın arısına düşürme telaş
İster isen benden bal kara gözlüm
Muhabbet dilersen semtime dolaş
İstemezsen gamda kal kara gözlüm
(Sakaoğlu, 1985: 57-58)

Sadece bu iki örnek bile, bir âşığın şiirlerinin sayıca nasıl artırılabilirliğini göstermektedir. Öztelli'nin bir zamanlar düşündüğü gibi hareket edersek, Zihnî gibi Seyrânî'nin de Ercişli'yi "örnek tutmuş" olduğunu kabul etmemiz gerekecektir ki biz bu kanaatte değiliz.

Evvelce, GİRİŞ bölümünde de temas ettiğimiz üzere bazı şiirlerin kime ait olduğu hususu karışıklıklara yol açmıştır. Uraz'ın evvelce Ercişli adına yayımladığı bazı şiirleri sonra-

dan Erzurumlu adına alması elbette şaşırtıcı olacaktır (Öztelli, 1975: 70; 1976: 29). Öztelli'ye göre Uraz, *Âşık Emrah Hayatı ve Seçme Şiirleri* (1940, 1942, 1943) adıyla yayımladığı eseri- ne, evvelce Ercişli'nin adına kaydettiği şiirleri de almakta bir mahzur görmemiştir. Meselâ, "...harmanım mı var/... derma- nım mı var" kafiyeyle şiir, 1933'te (s.139) ve 1937'de (s.61) Er- cişli adına alınmışken, 1940'ta Erzurumlu Emrah adına alınmıştır (Uraz, 1940: 25, nr. 10). Aynı şiiri Karacaoğlan ve Sultan Abdal'a da mal eden kaynaklar da vardır (Dizdaroğlu, 1980 Şubat: 8-9).

Bir başka araştırmacı da, Erzurumlu Emrah'ın bir tek semai- si bulunmadığını, onun adına yayımlananların çoğunun Er- cişli'ye ait olduğunu söylerken aynı meseleye eğilmiş olmaktadır (Dizdaroğlu, 1980 Temmuz: 3). Bu konuda sonuncu kaynak ile aynı araştırmacının diğer bir makalesi (Dizdaroğlu, 1980 Şubat: 8-9) ve Öztelli'nin sonradan kitapçık şeklinde de yayımlanan yukarıdaki makalesi, Ercişli ile ilgili pek çok ya- nılmayı açıklığa kavuşturmaktadır. Zaten Öztelli, Güneyler' in *Erzurumlu Emrah* adlı kitabındaki yanlışları düzeltirken şiirleri haklı olarak büyük ölçüde Ercişli'ye mal etmiştir.

Ercişli'ye ait oldukları halde başkalarına mal edilen şiirle- rin sayısı pek çoktur. Örnekleri artırmak yerine şiirlere deği- şik açılardan yaklaşmayı faydalı buluyoruz.

Tevetoğlu'nun Ercişli'ye bağlayarak verdiği şiirlerden biri oldukça ilgi çekicidir. Genç Emrah'ın, babasını döğüp koğan Acem âşıkklarının yanına varıp çalıp söylediği şiirin ilk hanesi şöyledir:

Havanın muyları kaçtır
Şanesi hangisidir
Üç yüz altmış altı bendin
Mânâsı hangisidir

(Tevetoğlu, 110; Bali, 69)

Bu şiir Ercişli Emrah'ın olamaz. Çünkü 15'er mısralı beyitler, sekiz ve yedi heceli olarak bölünmüş ve hane haline getirilmiştir. Emrah böyle bir şiiri şekil olarak söyleyemeyeceği gibi, konu olarak da söylememiştir. Meddahların, âşıkları karşılaştırırken başkalarına ait soruları sordurmaları gayet tabiidir; hatta bu soruların bazılarının sahipleri bile unutulup gitmiştir. Bu şiir, aslında, |aaxa/bbba şeklinde kafiyeleşmiş ve 15'er heceli mısralardan meydana gelmiş, daha çok aruzlu türlerde örnekler vermiş Âşık Ömer, Gevherî, Erzurumlu Emrah gibi âşıklara ait bir şiir olmalıdır.

Öztelli, Erzurumlu'ya ait olduğundan şüphe ettiği bütün şiirleri Ercişli'ye mal etmekte hiçbir mahzur görmemiştir. İlk defa Köprülü'de görülen bir şiir daha sonra sadece Güneyler tarafından ve yine Erzurumlu'ya bağlanarak alınmıştır. Şiirin semai tarzında yazılmış olması, Öztelli'de, Ercişli'ye ait olacağı şeklinde bir intiba uyandırmış olmalı ki hemencecik ona bağlayıvermiştir. Öztelli'nin dışında bu semaiyi Ercişli'ye bağlayan araştırmacı yoktur. Bu şiirin, genel havası itibariyle de âşıkımıza ait olması ihtimali çok zayıftır. Hikâyenin bir yerinde böyle bir sorunun sorulması belki düşünülebilir, ama biz bu şiirin Ercişli'nin ağzından çıktığına ihtimal vermiyoruz.

Hey efendim evvel baştan
Kur'an m'indi hece m'indi
İstersen âleme danış
Gündüz m'indi gece m'indi

...

Sefil Emrah der ki yardır
Dünyada dört kitap vardır
Beytullah'ın üstü nurdur
Şam'a m'indi Hacc'a m'indi

(Köprülü, 1929: 32; Güneyler, 55; Öztelli, 166-167)

Şiir, Öztelli'de Karacaoğlan'a mal edilerek de yer almaktadır (Öztelli, 1978: 366-367).

Behçet Mahir anlatmasında yer alan beşer mısralık birkaç bend dikkatimizi çekmektedir:

İsder Şah ol şahım isder ol paşa
İsder elli yaşa isder yüz yaşa
Dünya Süleyman'a galmadı haşa
Dünya bir lerdüvan çıharsın başa
Akıbet geriye dönersin şaham

(Bali, 135, 245)

Bu bendin de içinde yer aldığı şiir Âşık Kemal ve Ozanoğlu anlatmalarında üç hane olarak görülmektedir (Uraz, 1937: 75 ve Ozanoğlu, 57 'Bali, 246-247'den). Bu ara hane eski kaynaklarda aşağıdaki gibidir:

İster isen han ol istersen paşa
Dünya Süleyman'a kalmadı haşa
Çürütme şöhretin sen çoklar yaşa
Akıbet geriye dönersin şahım

(Bali, 246)

Görüleceği üzere Behçet Mahir anlatmasındaki çift sayılı mısralar diğerlerinde yoktur; keza diğer kaynaklardaki üçüncü mısra da Behçet Mahir anlatmasında yoktur. Kanaatimizce Mahir'deki mısra ile Âşık Kemal ve Ozanoğlu'ndaki üçüncü mısra fazladır ve şiir böylece dört mısralı bir hane şeklini alacaktır. Ancak, Mahir'deki dördüncü mısraı diğer iki kaynağın üçüncü mısraı olarak almamız gerekecektir.

Behçet Mahir anlatmasındaki diğer bir şiir ise beşer mısralık iki bendden meydana gelmektedir. Ancak, burada son iki mısralar ortaktır; âdeta üçer mısralık iki bendin sonuna eklenmiş ikişer mısralık nakarat gibidir.

Her nere gidersin çağır Allah'ı
Heş darda galmasız vallah billahi

Benden Selvi Han'a verin Emrah'i
Bulunmazdı burda bulundi durnam
Söyle gara bağrım delindi durnam
Göyde uçarısız gonman bosdana
Yoluz düşer ise Ecemistan'a
Benden selâm verin o Selvi Han'a
Bulunmazdı burda bulundi durnam
Söyle gara bağrım delindi durnam
(Bali, 159, 250)

Tabî bu söyleyiş Emrah'ın değildir, büyük bir ihtimalle şiire bu şeklini Behçet Mahir vermiştir.

Birinci bend, bizde 12/notta| dört mısra olarak yer almaktadır; ikinci bend ise sadece bir mısrayla üçüncü hanemizde benzer şekilde görülmektedir. Mahir'deki son mısralar bütünüyle eklemedir; dördüncü mısra ise ilk bendin aslında vardır, ikinci bende ise fazladan eklenmiştir. Bu bendin, diğer kaynaklardaki ve bizdeki hangi hanenin benzeri olduğunu bilemediğimiz için dördüncü mısraın asıl şeklini tesbit etmemiz de mümkün olmamıştır. Üçüncü mısralardaki benzerlikler de gözden kaçmamaktadır.

İşte bu tür değiştirmeler, Emrah'ın şiirlerinin aslî şekil ve güzelliklerini ortadan kaldırmakta, aklımıza başkalarından alınmış şiirlerin olup olmadığı ihtimalini getirmektedir.

Emrah ile Selbihan Hikâyesi'nin Behçet Mahir anlatmasında yer alan bir semaiyi araştırmacılarından biri, mısraları ikişer ikişer birleştirerek 16 heceli mısralarla kurulu hale getirmiştir. Bu şiir ayrıca, "aruzludur" ifadesiyle verilmiştir. Tabî bu şiir "aruzlu" değildir. Sadece araştırmacının yanlış değerlendirmesi sonucu "aruzlu" gibi görünmüştür. Ayrıca, bu şiirin aruzun hangi kalıbıyla söylendiği de kaydedilmemiştir. Tamamı dört hane olan bu semai, araştırmacı tarafından dört "mefâîlün" kalıbıyla yazılan "aruzlu türler"den olan semai ile karıştırılmış ve öylece değerlendirilmiş olmalıdır (Bali, 110 ve 240).

Şiir, evvelce Uraz (1933), Aşkun (1942), Ergun (1943) ve Saracoğlu (1955)'da da yer almasına rağmen araştıracının dikkatinden kaçmış olmalıdır. Unutulmasın, Ercişli'nin "aruzlu" şiirler söylediğinin teklif edilmesi, onu Erzurumlu'nun aruz ile yazdığı şiirlere ortak edecektir ki bu, bizim çözmeye çalıştığımız yumağı kördüğüm etmekten başka bir işe yarayacaktır (bu şiir bizde 43 numaradadır). Bu şiirle ilgili çok ilgi çekici başka bir hususu da bu bölümün sonunda vereceğiz.

Aşağıya ilk hanesini aldığımız koşmayı Saracoğlu 20 yıl ara ile iki defa yayımlamıştır. İlk yayımlamasında 3, ikincisinde 4 haneden meydana gelen bu şiir, acaba Saracoğlu'nun dediği gibi Ercişli'nin midir?

Bir hoş sona bizim gölde salınır
Başı yeşil ayahları kırmızı
Hına yahmış ağ eline destine
Alma teki yanahları kırmızı
(Saracoğlu, 1958: 552; 1976:310)

Bu şiir, Ergun'un *Karacaoğlan* kitabında adı geçen âşığa ait olarak kayıtlıdır: 18. bs., 1963, s. 89, nr.60; s. 301-302, nr. 356; s.340-341, nr. 411.

Aynı şiiri Boratav Köroğlu'ya bağlamaktadır: *Türkiyat* 5, 82 (Oradan *Folklor ve Edebiyat*, 1939: 134; 1982: 222-223).

Üçü Karacaoğlan'a, birer tanesi Köroğlu ve Ercişli Emrah'a kayıtlı olan bu koşmalar arasında bütünüyle benzer mısralar, kafiyeleleri ortak olan haneler vardır.

"Başı yeşil ayakları kırmızı"
mısraı, beş koşmada da birinci hanenin ikinci mısraı olarak görülmektedir.

"...aşalı/... düşeli/... döşeli" kelimeleri, Karacaoğlan'ın ilk iki koşmasında ikinci ve dördüncü hanelerin, Köroğlu'nun üçüncü ve Emrah'ın ikinci hanesinin kafiye kelimelerini teşkil etmektedir.

Keza, el batırıp parmakları kırmızıya boyama telmihi beş şiirde de yer almaktadır.

“...kırmızı” kelimesini redif olarak kullanıp şiir söylemeyi tabîî karşılıyoruz; ancak kafiye kelimelerinin, bazı mısraların ve sanatların aynen yer alması, herhangi bir ilhamdan ziyade şiirlerin şekil değiştirmesine bağlıdır. Gülali Hoca’nın da, “...kırmızı” redifli bir koşması vardır; ancak ondaki kafiye kelimeleri, “ya da/sade/bade/ne de” gibi farklı şekildedir (Kırzioğlu, 1966: 1015). Bu konuda bir araştırmacının kaleme aldığı, Karacaoğlu’nın bir koşmasıyla ilgili makalesi de aynı meseleye temas etmektedir (Eren, 264).

Şiirleri Emrah’ın kilerle karışan âşıklarımızın başında Kerem gelmektedir. Yaşayıp yaşamadığı hususunda bazı araştırmacıların tereddütü olan Kerem (Boratav, 1969: 32; 1973: 32; Dizdaroğlu, 1975: 7254) ile Ercişli’nin karışan şiirlerinin bazı güzel örneklerini araştırmacılarımızın dikkatleri yakalamıştır.

Ergun, 1929’da Köprülü’nün “Bir Başka Emrah Var mı?” bölümünde yer verdiği bir şiiri, dokuz yıl sonra Ercişli Emrah adına yayımlamış ve altına şu notu düşmüştür: “Bu şiir Kerem’e de isnad edilmektedir.” (Ergun, 1938: 87). Bu şiir bizde 57 numaradadır.

Saracoğlu’nun Eşref Kurt’tan derlediği aşağıdaki semaiyi başka bir kaynakta göremiyoruz. Ancak derleyici bu semainin Kerem’e de isnad edildiğini şiirin sonuna eklediği bir notta belirtmiştir: “Kalk gidelim” sözü ile başlayan deyiş, Âşık Kerem için de söylenmektedir. Bu şiirin Kerem adına söylenen şeklinde, “Okunsun gelen nameler” varyantı yoktur.” (Saracoğlu, 1955: 426).

Kalk gidelim deli gönül
Yollar çeper bağlar şimdi
Susam sümbül mor menevşe
Giyer bizim dağlar şimdi

Okunsun gelen nameler
Bağrıma vurdun kameler
Kız göksünde şuğ (filiz)..ler
Sarılmasam ağlar şimdi
Emrah'ım der bahar bitti
Ahım güzelleri tuttu
Ölenleri öldü unuttu
Yolum bekler sağlar şimdi

Cahit Öztelli, Emrah adına bir araya getirdiği şiirlerden bazılarının Karacaoğlan'a nazire olduğuna dair notlar düşmüştür. Bunlar sırasıyla şöyledir:

a) "...mı var" redifli koşma. İlk yayımlanması: Uraz, 1939: 139. Bizde 22 numaradadır. Bu şiir Öztelli'nin *Karaca Oğlan'*ında (6. bs., 1978) 189. sayfadadır ve 4 hanedir.

b) "...seher yeli" redifli koşma. İlk yayımlanması: Bayrı, 1939: 139. Erzurumlu Emrah adına kayıtlıdır. Bizde 6 numaradadır. Bu şiir Öztelli'nin *Karaca Oğlan'nda* 189.sayfadadır ve 3 hanedir.

c) "...sarhoş" redifli koşma. İlk yayımlanması: Tevetoğlu, 112. Bizde yer verilmemiştir. Bu şiir Öztelli'nin *Karaca Oğlan'*ında 228-229. sayfalardadır ve 5 hanedir. Öztelli, Ercişli ile ilgili makalesinde, "Mahlası bulunmayan bu koşma, S. Nüzhet'in kitabında, Eflâtun Cem tarafından derlendiği kaydedilmiş (*Karacaoğlan*, No. 440). Orada iki kıta fazla ve daha düzenlidir." demektedir (Öztelli, 1977: 175, not: 11). Bu şiirin Ergun'daki yeri için bak. *Karacaoğlan*, 18. bs., 1963, 355-356. s, 439. şiir).

Bu şiirde, ilk hanenin son mısraında yer alan ağaç adı "selvi", Emrah'ın şiirinde sevgilisinin adı olarak geçmektedir. Ayrıca 3. hanenin 3. mısraı Karacaoğlan'da, "Değmeyin Sunama beyler ağalar" şeklinde iken Emrah'ta, "Değmeyin Selbi'ye beyler ağalar" şeklinde değişikliğe uğramıştır. Bu benzerliklerin bazılarını ilk hanede görmek mümkündür:

Bir civan götürdü beni bahçeye
Gördüm o bahçenin dalları sarhoş
Yağmurlar yağar da rüzgârlar eser
Eğilmiş selvinin dalları sarhoş
(Öztelli, 1978: 228)

Bir güzel çağırdı beni bahçeye
Vardım o bahçenin dalları sarhoş
Yağıyor yağmurlar esiyor rüzgâr
Selbi'nin yüzünde zülfü sarhoş
(Tevetoğlu, 112)

ç) “...perişan” redifli koşma. İlk yayımlanması: Saracoğlu, 1955: 424. Bizde 14 numaradadır. Bu şiir Öztelli’de 145-146. sayfalardadır ve 5 hanedir.

Örnekleri çoğaltmak yerine bizi sonuca götürecek bazı konulara eğilmenin daha faydalı olacağına inanıyoruz. Bu şiirler gerçekten Ercişli Emrah’ın Karacaoğlu’n’a söylediği nazireler midir? “Nazire”nin ne olduğunu iyice tesbit etmedikten sonra yukarıdaki sorumuz cevapsız kalacaktır. Acaba nazirelerde mısra iktibasî söz konusu mudur? Kaç mısra aynen alınabilir? Örnek olarak alınan şiirin kafiye kelimeleri, hane sayısı, konusu vs. den başka neler ele alınabilir?

Bize göre bu şiirlerin *bir bölümü* nazire olmayıp Karacaoğlu’nın şiirlerinin acemi ağızlarda bozulduktan sonra Emrah’a mal edilmiş şekilleridir. Biz de bu tür şiirlerin hepsinin yerinesadece *bir bölümünü* kitabımıza almayı uygun bulduk.

Ancak şu husus unutulmasın; daha evvel yaşamış şaire nazire yazılır diye bir kaide yoktur. Daha sonra yaşamış bir şairin şiiri kendisinden evvel yaşamış başka bir şaire mal edilebilir. Böylece şiirin asıl sahibi zararlı çıkacak ve kendi şiiri asıl olduğu halde nazire muamelesi görecektir. Bu açıdan bakıldığında yazılı kaynaklar müsaade etmedikçe asıl ile nazireyi ayırt etmekte başka ölçüler kullanmak zorunda kalacağız.

Bu bölümde söyleyeceğimiz son husus, onun ilk şiirinin Anadolu'da yayımlanmasından 36 yıl evvel Yugoslavya'da yayımlanmış olmasıdır. 7-9 Mayıs 1987 tarihleri arasında Eskişehir'de toplanan "III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri"nin son gününde İsmail Eren, "Sırbistan Türklerinin Halk Edebiyatı Örnekleri" konulu bir tebliğ sunmuştu. Dikkatle takip ettiğimiz tebliğin bir yerinde, Türk kadınlarının çalıp söyledikleri türkülere örnekler verilmişti. O günlerde Ercişli'nin şiirleri ile uğraştığımız için, bu örnekler arasında yer alan bir haneyi yakalamamız çok kolay olmuştur. Bu hane şöyledir:

Ben bugün bir güzel gördüm
Bakar cennet sarayından
Kamaştı gözümün nuri
Onun husnı cemalından

Şiir, Yugoslav kadın yazar Yelena Dimitriyeviç (Kurusevats/27 Mart 1862-Belgrad/10 Nisan 1945)'in, *Pisma iz Niša o haremima*/Haremlerle İlgili Niş Mektupları (Belgrad 1897) adlı kitabından alınmıştır. Daha evvel Belgrad'daki *Delo* edebiyat dergisinde çıkan 16 mektuptan meydana gelen kitapta, Niş ve o zamanlar orada yaşayan Belgrad Türk göçmenlerinin düğün âdetleri teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. (Bu şiir, daha evvel "aruzlu" olup olmadığı hususunda da ele aldığımız şiir olup bizde 43 numaradadır).

Emrah'ın şiirinin genel bir değerlendirmesini yapacak olursak ortaya şöyle bir tablo çıkacaktır: Onun şiirlerinin kesin bir tesbiti yapılmıyacağı kadar sayı vermek doğru olmayacaktır. Ancak sayının da pek büyük olacağı sanılmamalıdır. O, daha çok koşma ve semai söylemiştir; pek az sayıda da destanı vardır. Şiirleri başka âşıklara mal edilmiş ve bu sebeple kendisinin daha yakından tanınması gecikmiştir. Bu arada başka âşıkların şiirlerinden de onun adına bağlananlar olmuştur. Bunlar, daha çok hikâye anlatıcılarının (meddahların) ve ustamalı söyleyenlerin dikkatsizce, bazen de kasıtlı olarak hareket etmeleriyle ortaya çıkmıştır. Emrah'ın söylediği ileri

sürülen nazirelerin pek azı nazire olup çoğunluğunu asıl şek-
linden uzaklaştırılıp biraz Emrah'ın, biraz da Selbihan'ın ha-
vası verilen şiirler teşkil etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANATI

Âşık edebiyatı ile ilgilenenler, saz şairlerimizi severek okuyanlar, onların, bilhassa “aruzlu türler”e itibar etmeyenlerinde sade bir dile, yalın bir söyleyişe sahip olduklarını bilirler. Âşıklarımız, söylemek istediklerini süse boğmadan, kelime oyunları yaparak zevksiz hale getirmeden söyleyen sanatkârlardır. Onlar, söylemek istediklerini ön plana almış, düşünceyi süslemeyi daima geri planda tutmuşlardır. Onların mısralarına baktığımız zaman, gözümüze çarpan ilk husus söylemek istediği düşünce olacaktır: Sevgiliye kavuşamama, ondan haber alamama, onun güzelliği, vs. O, bunları dile getirirken de aradaki karlı dağları bir engel, turnaları bir haberci, gül ile menevşeyi de onun güzelliğinin bir parçası olarak görecektir. İşte o zaman âşığımız, doğrudan hitap etme yerine, hepimizin kolayca anlayacağı, zevkle dinleyeceği mısralar kurup “gül yüzlü yâr”dan söz edecektir. Bunlar, âşık edebiyatımızın en vazgeçilmez hususiyetleri olup her söz ustasında gördüğümüz gerçeklerdir.

Emrah'ın şiirlerini okuyanlar onda herhangi bir sanat endişesinin bulunmadığını görürler. O, söylemek istediklerini arı bir dil ve sade bir üslupla ortaya koymuştur. Bazı mısralarda görülen sanatlı söyleyişler bir özenmeden daha çok şiirin akışı ve konunun gereği olarak yer verilmiş söyleyişlerdir. Bunlar da, hemen her âşıkta görebildiğimiz, edebî değerinden ziyade şiirde süs havası yaratan benzetmelerdir. Okuryazarlığı hikâyedeki satırlarla sınırlı olan Emrah'ın, adaşının şiirlerinde çokça gördüğümüz, “Mecnûn-ı sâni”, “zülf-i Leylî”, “bûlbül-i nâlân”, “kadd-i bülend” gibi benzetme ve süslerle hemen hiç yer vermemiş, sadeliği ve anlaşılabilirliğiyle dikkati çeken benzetmelerle yetinmiştir.

Ancak, Emrah'ın da kendine has bir benzetmeler dünyası ile bir sanat anlayışının olacağı unutulmamalıdır. Sıradan insanımızın bile günlük konuşma dilinde yer verdiği söyleyişler, âşığımızda, belki biraz daha ustaca, fakat mısra şeklinde karşımıza çıkacaktır. Böylece tasvir edilen güzel, mekân, vs. olduğundan pek farklı bir şekilde değil, ama daha renkli, daha canlı görünecektir.

Kaş, göz, yüz, diş, saç gibi uzuvların tasvirlerinde kullanılan benzetmeler yüzyıllardan beri kullanılagelen şekilleriyle Emrah'ta da görülür. Ancak onun söyleyişi sade bir dille ve herkesin anlayabileceği bir güzelliktedir.

“Yüz” daima ay ile birlikte hatırlanır, en güzeli “mahpara” olarak öğülür. Bazen bir güzeli ayın on üçü, on dördü, on beşi olarak anlatan haneler de vardır.

Dedim dilber üzün mahı
(Sakaoğlu 53/3)

Zülfü siyah mahparanın
Ah elinnen dad elinnen
(Sakaoğlu 44/1)

Bir ay doğmuş on üç on dört gecelik
Maşrıktan mağrıba doğmuş da gelir
(Sakaoğlu 28/2)

Dedim dilber üzün aydır
Dedi on beş gecelenmiş
(Sakaoğlu 53/2)

“Saçlar”, rengiyle, uzunluğuyla, diğer hususiyetleriyle güzellerin tasvirinde ön planda tutulur. O, bazen iplik gibi tel tel (rişte rişte), bazen tutam tutam, bazen de burma burmadır (36/1-3). Saç, hem top toptur, hem de bele kadar sarkar; hakim renk ise karadır.

Top zülfünü ince bele
Tarayıp düzenim gitmiş
(Sakaoğlu 57/4)

“Kaşlar” renk ve bilhassa şekil olarak âşıkları nice benzetmelerin peşine düşürmüştür. Şekil olarak üzerine çeşitli oyunların kurulabileceği kaş, âşığımızı da yakından ilgilendirmiştir. O, kaşları mihraba (29/2), kemana (37/3) ve yaya (53/2) benzetmiştir. Tabî bu benzetmelerde Divan şiirinin tesirini aramak yerine Türk insanının benzetme dünyasının zenginliğinden izler aramak gerekir.

Acap bizi anar m’ola
O kaşları keman şimdi
(Sakaoğlu 37/2)

Kaşların rengi sadece “kara” olarak ifade edilmekle kalmaz, koyu olduğu da başka ifadelerle dile getirilir.

Bir dilberi metederem
Gayette kara kaşları
(Sakaoğlu 34/2)

Redifi “... kaşları” olan bir şiirinde kaşlar mezada çıkarıldığı için para ister, hünkâra benzetilir ve o kara kaşlar Emrah’ın elinin işe gitmesini önler. Burada saç üzerine kurulan bir benzetme de ise kaşlar ile cellatlık arasında bir bağ kurulur; onlar âdeta Emrah’ı dara çekmeğe isteklidir.

Cellatlığa pek taliptir
Çekiyor dara kaşları
(Sakaoğlu 34/3)

“Gözler”, Emrah’ın şiirine değişik renkleriyle girmiştir. Onlar karadır (26/2), aladır (6/4), vs. Emrah’ı en çok ilgilendiren gözler “haramî” olanlarıdır; onlar yol kesicidir, can yakıcıdır.

Kaşları mihraptır gözler haramî
(Sakaoğlu 29/2)

“Yanaklar” sadece “al” olmalarıyla dile getirilmiştir (1/3, 9/1,2, 47/3). Ancak yanağı da yakından ilgilendiren bir husus vardır ki örneğini pek az âşığımızda görebiliriz; o da “ben” dir. Bu sıradan bir ben olmayıp kendine has bir de adı olan bir bendir:

Üzünde benlerin Hindî
(Sakaoğlu 42/3)

“Diş”, bütün Türk edebiyatında olduğu gibi Emrah’ta da “inci”dir:

İnci dişlerini düzmege durdu
(Sakaoğlu 31/3)

“Boy” bahsinde âşıklar ya selvinin veya elifin peşine takılacaklardır. Emrah, hep kendi Selbi’sinin peşinde dolaştığı için benzetmelerde eliften yanadır. Ünlü “dedim-dedi”sinde, uzunluktan da öte “ucalanan” bir eliften söz edecektir:

Dedim dilber kaddin elif
Dedi boyum ucalanmış
(Sakaoğlu 53/1)

Emrah’ın benzetmeler dünyasını süsleyen unsurların başında “sona” gelir. Sona “Selbihan”dır, sona “sevgili”dir, kısacası sona, Emrah’ın peşinde koştuğu güzeldir.

Sallana sallana gelen sonayı
Selbi’ye benzettim güller içinde
(Sakaoğlu 1/1)

Sehernen oğradım göl kırağına
Sonam meni gördü üzmege durdu
(Sakaoğlu 31/1)

Tuttu başamın ağrısı
Ötüşür sona yavrusu
Emrah der sözün doğrusu
Koynuna girmeye geldim
(Sakaoğlu 41/3)

Güzeller “sona” olduğu kadar “huri”dir, “peri”dir. Emrah, güzelliğin, başka kelimelerle temsilciliğini yapan bu ötelerin varlıklarını da unutmamıştır.

Peri tegi dalar göz altdan bahar
(Sakaoğlu 18/1)

Huri tek silkindi çıhdı kırağa
(Sakaoğlu 31/2)

Kuşlarla, hayvanlarla ilgili benzetmeler ne Köroğlu'ndaki kadar zengin, ne de Dadaloğlu'ndaki kadar çoktur. Ancak, Emrah'ın gerektiği zaman bu benzetmelere yer verdiğini görüyoruz.

Garip Kuşlar kimi tügüm tökerem
(Sakaoğlu 10/4)

Şeyda garip bülbül kimi
(Sakaoğlu 47/1)

Söyle dudu dillim kimin yarısan
(Sakaoğlu 13/1)

Göldeki kaz kimi gösgü nakışım
(Sakaoğlu 13/2)

Kaz kimi pısmanlı erkek boynunu
(Sakaoğlu (23/4)

Ağca ceylan sekişlinin
(Sakaoğlu 44/2)

Huri misal üzlüm ahu bakışım
(Sakaoğlu 13/2)

Aslan kimi kahramanlar
(Sakaoğlu 48/3)

Emrah'ta, bitkilerle ilgili benzetmeler hemen yok denecek kadar azdır. Aslında, bunca dolaşma, bunca koşturma arasında bitkilerle ilgili güzel benzetmelere daha çok yer verilmeliydi. Karacaoğlu'nın bir meyve bahçesi güzelliğindeki hanelerini, hatta mısralarını hatırlayınca, Emrah'ın bu konuda biraz ilgisiz olduğu anlaşılabacaktır. Karacaoğlu'nın,

Almayı ayvayı narı turuncu
Dördünü götüren dal incinir mi
(Sakaoğlu, 1986: 46)

diyen mısralarında böyle bir bahçenin havasını sezmek elbette mümkün değildir. Emrah'taki nadir örneklerden bazıları şöyledir:

Nergiz kimi kokuşlunun
(Sakaoğlu 44/2)

Yerin çiçeğisen göğün yıldızı
(Sakaoğlu 13/5)

Âşıklar bazen bir haneyi bütünüyle bir tasvirler, bir benzetmeler yumağı haline getirirler. Onun, sevdiğinde aradığı veya bulduğu bütün vasıflar mısra mısra sıralanacaktır.

Ağ elleri nakışlının
Ağca ceylan sekişlinin
Nergiz kimi kokuşlunun
Ah elinnen dad elinnen
(Sakaoğlu 44/2)

Göldeki kaz kimi gösgü nakışlım
Ağ gerdan misk ü anber kokuşlum
Huri misal üzlüm ahu bakışlım
Söyle ince bellim kimin yarısın
(Sakaoğlu 13/2)

Acaba bunlardan hangileri Selbihan'ın peşine takılmış, hangileri sevdiği kızın saçından dişine, kaşından boyuna uzanmıştır. Doğrudan Selbihan adına bağlanan benzetmelerin sayısı azdır; ama unutmayalım ki Emrah'ın gözünde, adı zikredilmese bile bütün güzeller birer Selbihan'dır.

Emrah'ım der kurdurayım sazları
Fikrine düşmüştür Selbi sözleri
Karadır kaşları ala gözleri
Ver muradan yetir sen seher yeli
(Sakaoğlu 6/4)

Emrah'ın şiirlerinde bazı telmih örnekleri de yer almaktadır. Bunların hepsinin düşünülerek ortaya konulmuş sanatlar olduğunu sanmıyoruz. O, belki de işittiği bazı sözlere, açıklamasını bilmeden şiirlerinde yer vermiş, onlara bir güzellik katmayı amaçlamış olabilir. Herkesin bilebileceği, her âşığın rahatlıkla kullanabileceği bazı telmihler için hiçbir diyeceğimiz yoktur. Ancak, Emrah "Muradına Nail Olmayan Dilber" masalını biliyor mu idi? Veya dağarcığında bu masaldaki motiflere yer veren başka bir anlatma, meselâ bir efsane var mı idi, bilemiyoruz.

Vardım yarın yaylasına
Gezdiği yer çimen olmuş
(Sakaoğlu 54/1)

Gerçi yaylada çimenin bulunması tabiidir, ama vakitsiz çıkılan bir yaylada çimen her halde bulunmayacaktır. Yukarıda adını verdiğimiz masalın kahramanına, doğumu sırasında meleklerin (perilerin) bahsettiği hususiyetlerden biri de yürüdüğü yerlerin çimen olmasıdır (Sakaoğlu, 1973: 167, 550). Tabii burada herhangi bir telmihi düşünmeden de mısraı değerlendirmek mümkündür.

Kekliği konu alan çok ünlü bir efsanemiz vardır: *Kınalı keklik*. 1885'te, Kayseri/İncesu'da derlenen en eski bir varyantında Hz. Hüseyin'in öldürülmesi bir kekliğin öterek ihbarda bulunmasına bağlanır. Efsaneye göre Hz. Hüseyin'in kanına ayakları ile gagasını batıran keklik, o günden sonra kınalı olur ve sevilmez (Özçelebi-Sakaoğlu, 464-465).

Bir evvelki bölümde Emrah'ın başka âşıklarla karışan şiirleri arasında da ele aldığımız "...kırmızı" redifli koşmada da aynı motif yer almakta idi:

Öldürseler el batırsın kanıma
Gören desin parmakları kırmızı
(Saracoğlu, 1958: 552; 1976: 310)

Bu mısralar Karacaoğlan'da da benzer şekilde yer almaktadır:

Beni öldür bas ellerin kanıma
Desinler ki on parmağı kınalı
(Sakaoğlu, 1986: 47-48)

Emrah'ın, biri "...gözel kekligin", diğeri "...kekligin" redifli iki koşması vardır. Bu şiirler bizde 17 ve 18 numaradadır. Bunların birinde keklik yine "kan" motifi ile birlikte hatırlanmakta, eski olaylardan hareketle sevgililerin öldürülmesine kadar uzanmaktadır.

Çok âşığın al kanına belendi
Öter sesi gelir güzel kekligin
(Sakaoğlu 17/1)

Emrah'ın mısralarında yer alan adların hepsi aynı güzellikle yer almış değildir. İçlerinde son derece başarılı bir şekilde kullanılanları da vardır. Hemen her âşığın şiir ufkunu süsleyen edebî ve ezelî âşıklar Leylâ ile Mecnûn, Emrah'ın mısralarında da can bulup yerlerini almışlardır.

Leyli çıkmış yola bahar
Mecnun bir dağa yaslanıp
(Sakaoğlu 48/2)

Taht ve tac bahsinde unutulması mümkün olmayan "kuş dili bilen" Sultan Süleyman, her zaman debdebenin, gösterişin değil, bazen de ölümün sembolü olarak görülür.

Emrah diyen Süleymanlar
Biz burdayız hani onlar
Aslan kimi kahramanlar
Kara toprağa yaslanıp
(Sakaoğlu 48/4)

Lokman Hekim, yaraları saran, hastalara şifa dağıtan bir efsane kahramanıdır. Ne zaman yaşadığını, nerede gömülü olduğunu araştırmamıza gerek bile yoktur; çünkü her âşık ondan

bir parça gibidir. Emrah da onun dostluğunu aramaktadır.

Dostum Lokman Hekim olsa
Sarsam yarayı yarayı
(Sakaoğlu 35/2)

Kanaatimizce Emrah'ın en güzel söyleyişi, şah Abbas için söylediği aşağıdaki beyittir. O, Yakup Han ile satranç oynayan şah Abbas'a hem şiir söylemekte, hem de yol göstermektedir.

Sakin hayallanma tikket et şahım.
Perçem kimi gerdanından at meni
(Sakaoğlu 7/1)

Emrah'ın şiir dünyasında fazla renge yer yoktur; o, az renkle çok canlı tablolar çizmeyi, başarılı tasvirler yapmayı gerçekleştirmiş bir âşığımızdır. O, sınırlı bir kelime dağarcığı ile çok şeyi söyleyebilmiş, bilinmezin ve karışığın yanından uzaklaşmasını bilmiştir. Emrah, Anadolu insanının saf ruhu-na işleyecek söyleyişlerle üzerine düşeni fazlasıyla yapmış bir sesimizdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ERCIŞLİ EMRAH İLE SELBİHAN HİKÂYESİ

Ercişli Emrah ile Selbihan Hikâyesi, üzerinde derinlemesine bir ilmî çalışmanın yapıldığı ilk halk hikâyemizdir. Muhan Bali, hazırladığı doktora çalışmasında hikâyenin varyantlarını tesbit etmiş ve halk hikâyeciliği açısından taşıdığı önemi ortaya koymuştur. Evvelki yıllarda Kerem ile Aslı (1949), daha sonraki yıllarda Âşık Garip (1974), Tahir ve Zühre (1983) gibi basılmış, Kirman Şah (1980), Yaralı Mahmut (1979, 1982), Tufarganlı Abbas (1982) gibi daktilo ile çoğaltılmış hikâyelerimizin ilmî çalışmaların konusu olması sevindirici gelişmelerdir. Arzu ile Kamber Hikâyesi de böyle bir çalışmanın konusu olarak incelenmektedir. Biz de, vaktiyle bir cönkten aldığımız Asuman ile Zeycan (1972) ve Bayburt'ta derlediğimiz Hurşit ile Mahmihri (1986) hikâyelerini yayımlamıştık. Çeşitli üniversitelerimizdeki öğrencilerimizin lisans tezlerinde yer alan hikâye metinleri, sayılarının ve çeşitlerinin çokluğu ile son derece sevindirici bir noktaya ulaşmıştır. Batı ülkelerinde geçen yüzyılın sonlarında İgnas Kunoş ile başlayan inceleme ve metin yayımlama çalışmaları bize değerli eserler kazandırmıştır. Bunlar ayrı bir değerlendirmenin konusu olacağı için üzerinde fazlaca durulmayacaktır.

Ercişli Emrah ile Selbihan Hikâyesi'nin teşekkülü bahsinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. İmparatorluğu içinde bulunduğu sıkıntılı dönem, Celâlîler ve Safavîlerin içten ve dıştan harekete geçmeleriyle daha da uzamıştır. Kendileri için uygun bir dönem olduğuna inandıkları XVII. yüzyılın başlarında Safavîler, Tebriz'i aldıktan sonra (26 Eylül 1603) Revan üzerinden Van'a yürümüşlerdir (1605). Hikâyenin Erciş, Erzurum ve Revan varyantları bu tarihî hadiseyi maalesef aynı şekilde verememektedir. Hangisinde hadise daha doğru, daha

tarihî gerçeklere uygundur veya inandırıcıdır, onu da bilemiyoruz.

Ancak, ilk defa burada sunduğumuz bir görüşümüz, varyantlardaki tutarsızlıkları ortadan kaldıracaktır kanaatindeyiz. Behçet Mahir anlatması 97 sayfadır (s. 91-187). Bu metin, konuşmalara satır içinde yer vermektedir. Bazı sayfalar tek paragraftan ibarettir (94, 95, 98, 99, 115, 117, 125, 126, 129, vs.); bir paragrafın bazen birkaç sayfa devam ettiği de görülmektedir (97-110, 114-116, 116-118, vs.). Bu durum göz önüne alınırsa, 97 sayfalık metnin 250 sayfalık bir hikâyeye olarak karşımıza çıkacağı şüphesizdir. Böyle bir eserde Van Kalesi'nin kuşatılması sadece altı sayfada (113-118) anlatılmaktadır ki 250 sayfalık ölçümüze göre on beş sayfa kadar sayılmalıdır. Kısacası, Van Kalesi'nin kuşatılması ile ilgili epizot hikâyenin on beşte birinden daha az yer işgal etmektedir. O halde bu kuşatma hikâyeye için pek de mühim değildir. Âşıklarının Şah Abbas'a Van Kalesi'nin alınmasını söylemeleri, kaledeki kıtlığın gizlenmesi için bir ninenin bulduğu hile, hikâyemizin akışı içinde pek de önemli değildir. Bu hadiseler, kuşatmadan vazgeçilmesinden sonra, iki askerin Erciş'te Selbihan ile Nazlı'yı kaçırmaları motifinin hazırlanması içindir. Dolayısıyla kuşatmanın, hikâyenin bütünlüğü içinde hiç de önemli bir yeri yoktur. Bu epizotu çıkarır, yerine sıradan bir "kız kaçırma" motifine yer verirsek hikâyemiz güzelliğinden hiçbir şey kaybetmeyecektir. Farkedilecek eksiklik, hikâyenin tarihte bir zemine oturtulmamış olmasıdır.

Hârunu'r-Reşîd'in *Bin Bir Gece Masalları*'nda yer almasını, Dördüncü Murad'ın Anadolu masallarında görülmesini, halk muhayyilesinin, diğerlerinden farklı olan sultanlara karşı duyulan sevgi, belki biraz da korkunun işareti olarak kabul etmek zorundayız. Hikâyedeki Şah Abbas, bir araştırmamızın da dediği gibi, saza ve söze ilgi duyan Birinci Şah Abbas (1587-1628)'tır. Musannif ve meddahların, masal ibda edenlerin gözlerinde bu tür sultanların ayrı bir yeri vardır. Bu sa-

natkârlar, anlatmalarında bu tür sultanları seçer, çevresine değer veren sultanları hatırlar ve onları ön plana çıkarırlar.

Bu açıdan değerlendirilince, Van Kalesi'nin kuşatılması epizodu, Birinci Şah Abbas'ın, diğer bazı hikâyelerde de olduğu gibi, burada da karşımıza çıkması, tarihî gerçeklere bağlı kalmaktan daha çok tasnifin daha sağlam ve inandırıcı bir hadise ve şahsa bağlanmasından kaynaklanmaktadır.

Kemahlı Rahip Grigor'un 1596-1640 yılları arasındaki hadiseleri içine alan kronolojisinde yukarıda zikrettiğimiz hadiselerle ilgili olabileceği tahmin edilen kayıtlar vardır. Kronolojideki 1603 yılının hadiseleri arasında yağma, tahrip ve kaçırma hadiseleri de yer almaktadır. Bu hadiselerin benzerlerinin hikâyede de yer alması hikâyenin tasnifinde ne dereceye kadar rol oynamıştır, bilemiyoruz. Acaba Rahip Grigor, halk arasında işittiği *Emrah ile Selbihan Hikâyesindeki* hadiseleri diğer yağma, tahrip ve kaçırma hadiseleriyle birleştirmiş olamaz mı?

Ayrıca, Rahip Grigor'un kronolojisinde yer alan coğrafî bölgeler Erciş ve Van çevresine oldukça uzak yerlerdir. Şah Abbas'ın kadın ve çocukları esir ettiği yerler, Eski Culfa ve Nahcivan bölgeleridir. (Andreasyan, 37) Bu bölgeleri tahrip eden kötü kulları (kale muhafızları) kılıçtan geçiren Şah Abbas, hikâyedeki rolünü pek iyi üstlenememiştir. Zira, orada esirleri serbest bırakan sevimli bir hikâye kahramanı olarak görülmektedir. Bu da, tasnif sırasında hükümdarların, nasıl bir karakter değişikliğine uğrayabileceğinin güzel bir örneğidir.

Gerek Emrah'ın şiirleri, gerek *Emrah ile Selbihan Hikâyesi* Anadolu'nun dışında da pek çok kereler yayımlanmıştır. Bir araştırmacıya göre, bu sahadaki ilk çalışma Selman Mûmtaz'ın *Azerbaycan Edebiyatı* (Bakü 1927) adlı eserindedir. Burada Emrah'ın iki şiiri yayımlanmış, yaşadığı yerin belli olmadığı kaydedilmiştir (Saracoğlu, 1976: 298). Aynı yazarın yine 1927 yılında yayımlanan ve bizim de gördüğümüz di-

ğer bir eserinde (*Azerbaycan El Şairleri*) Emrah'ın hikâyeden alındığı belli olan dört hanelik bir koşmasına yer verilmiştir. İlk hanenin çift sayılı mısraları ile diğer hanelerin son mısralarının aynen tekrar edildiği koşmada, mahlas olarak "Han Hemrah" şekli görülmektedir. Emrah'ın kendi adıyla yayımlanan bu ilk şiirini kaynağından aynen alıyoruz.

Bir seferim düşdi garip illere
Kal Salminaz gözi yaşlı kal indi
Ah çeküben bahacaksan yollara
Kal Salminaz gözi yaşlı kal indi

Men bilirem hansı dağda lâlesen
Güli koydun hemrah oldun âlesen
Koymanam ki gözi yaşlı kalasan
Kal Salminaz gözi yaşlı kal indi

Gice gündüz hasretinden ölürem
Guvas olub deryalara dalıram
Vade koydım yedi ıla gelürem
Kal Salminaz gözi yaşlı kal indi

Arılıkda kızıl gülden arısan
Hak da bilir bizim bağça barısan
Yüz ıl kalsan Han Hemrah'ın yarısan
Kal Salminaz gözi yaşlı kal indi

(*Seferim düşdi*:Yolum uğradı; *Salminaz*:Selbinaz; *gözi*:Gözü; *indi*:Şimdi; *çeküben*:Çekerek; *bah-*:Bakmak; *men*:Ben;*bilirem*:Bilirim; *hansı*:Hangi; *lâlesen*:Lâlesin; *güli*:Gülü; *hemrah*:Arkadaş; *âlesen*:Ala, kırmızıya sen (arkadaş oldun); *koymanam*:Koymam; *kalasan*:Kalasın; *ölürem*:Ölürüm; *guvas*:Gavvas, dalgıç; *dalıram*: Dalarım; *vade koy-*:Belli bir zamanda döneceğine dair söz vermek; *ıl*:Yıl; *gelürem*:Gelirim;

arılık:Temizlik; *arisan*:Temizsin; *bağça*:Bahçe; *barisan*:Meyvasısın; *yarisan*:Yârisin)

Azerbeycan'da Emrah ve hikâyesi ile ilgili olarak yapılan çalışmalar son yıllarda oldukça artmıştır. Bunlar arasında Ehliman Ahundov'un yayınları oldukça fazladır. Beş ciltlik *Azerbaycan Destanları* (Baku 1961) adlı eserin üçüncü cildinde yer alan "Emrah" hikâyesinde 20 şiir vardır (63-84). İki ciltlik *Azerbaycan Folklor Antologiyası* (Baku 1968)'nda "Emrah" adıyla verilen hikâyede ise 38 şiir vardır (95-21) (Bu eser Semih Tezcan tarafından ve tek cilt olarak *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri* adıyla (Ankara 1978) yayımlanmıştır. Emrah: 283-307). *Azerbaycan Halg Dastanları* (Baku 1980) adlı eserde de hikâyemiz "Ezedinli Emrah" adıyla (47-82) verilmiştir; hikâyede 36 şiir vardır.

Bu sahadaki en eski tesbitlerden biri de Himmet Elizade'ye aittir. O da, *El Edebiyatı Numuneleri* (Baku 1930) adlı eserinde, "Âşık Emrah'ın nağılı son derece hayali ve şirindir," demek suretiyle hikâye hakkındaki kanaatini dile getirmiştir (Saracoğlu, 1976: 298). Ayrıca, T. Ferzeliyev, M.İ.Hekimov, vs. gibi araştırmacıların da derlemeleri arasında Emrah hikâyesine yer verilmiştir.

Türkmenler arasında anlatılan hikâyeler sayılırken "Sayatlı Hemra", "Hurlukga Hemra" gibi adlar da anılır (Durdiev, 56, 75). Bu konuda batıda yapılan bir incelemede, hikâyemizle ilgili olarak dikkati çekici tesbitler ortaya konulmuştur. Türkmen anlatıcıların repertuvarlarında, bir Horezm savaş hikâyesi olan "Yusuf ile Ahmet" ile millî kahraman olan "Köroğlu"dan başka, bazen edebî kaynaklı olan halk romanlarının çok önemli bir yeri vardır. Savaş sırasında Baymuhammed Kariyev'in editörlüğünde çoğu elyazmalarından alınmak üzere bunların pek çoğu basılmıştır; Gül ile Büibül, Şasenem ile Garip, Hurlugka Hemra, Sayat ile Hemra... (Zhirmunsky, 284-285).

Yaygın bir şekilde bütün Orta Asya ve Yakın Doğu'da bilinen ve farklı kaynaklardan gelen popüler kitapların Türkmen varyantları, adları yazmalarda bulunabilen birer yazara bağlanır. Meselâ, Yusuf ile Ahmed "Magrupî"ye, Tahir ile Zühre "Molla Nepes"e, Sayat ile Hemra da "Şahbende"ye bağlanır. XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyılın başlarında bütün şairler folklor türlerinin Türkmen yazılı edebiyatındaki ilk temsilcileridir (Zhirmunsky, 328).

Afganistan'da derlenen bir masalın adı, "Hemra'nın Hikâyesi" olmakla beraber konusu itibariyle tam bir masaldır ve hikâyemizle hiç bir ilgisi yoktur (Jarring, 73-104).

H.G.Koroglu'nın Türkiye'deki kitaplardan faydalanarak notlarını hazırlayıp eserinde *Emrah ile Selvi Hikâyesi*'ne de yer verilmiştir.

Emrah ve hikâyesi ile ilgili olarak ortaya konulan çalışmaların çokluğu, müstakil bir bibliyografyayı dolduracak zenginliktedir. Biz, Emrah ve hikâyesini sınırlı sayfalarla tanıtmak zorunda olduğumuz için, sadece mühim olan bazılarını vermekle yetiniyoruz.

Ercişli Emrah ile Selbihan Hikâyesi, Türk halk hikâyeleri arasında ön planda yer alan, bütün Doğu Anadolu'nun seveerek dinlediği bir anlatmadır. O, tıpkı Köroğlu kolları gibi Orta ve Batı Asya'da da sevilmiş, zevkle dinlenir hale gelmiştir. Bu hikâye, meddah Behçet Mahir'in en çok sevdiği, zevkle anlattığı ve kendisinden en çok istenilen hikâyelerin başında gelmektedir (Sakaoğlu, 1980: 52).

Hikâye, anlatıcıları açısından çeşitli değerlendirmelere tabi tutulmuştur (Bali, 42-43; Saracoğlu, 1955: 418-419; 1976: 306-309). Saracoğlu, hikâyeyi Anadolu'da beş ayrı ağızla anlatılan metinleriyle ele almış, il ve ilçelere göre adlandırmıştır.

1. Güney Doğu Anadolu Ağızı: 2 metin.

2. Erciş Ağızı: 3 metin.

3. Kars-Iğdır Yöresi Ağzı (Revan varyantı): 6 metin.

4. Erzurum Yöresi Ağzı: 3 metin.

5. Sivas-Çankırı Ağızları: 3 metin.

Tabii bu değerlendirmeden sonra araya giren 12 yıl içinde bazı yeni metinlerin de derlenip yayımlanmış olacağı da unutulmamalıdır. Bilhassa öğrenci tezlerinde yer alan metinler asla ihmal edilmemelidir.

Hikâyeler üzerinde çalışanlar konularına göre çeşitli şekillerde tasnif yapmışlardır. Emrah hikâyesi, “aşk/sevda” hikâyeleri grubuna girmektedir. Hikâyede yer alan “Van Kalesi’nin kuşatılması” epizodu, hikâyenin bu rengini değiştirmeye yeterli değildir.

Behçet Mahir anlatmasında iki yerde hikâye ile ilgili olarak “anlatıcı görüşü” yer almaktadır. Bunlar, daha çok hikâyelerin uzunluğunu belirten görüşlerdir: “Bir hikâye anlatılması bir seneye kurtulmaz (bitmez),” “Eğer bir hikâyenin her tarafını söylersek bir seneye de bitmez.” (Bali, 158, 175). Diğer hikâyelerimizi bilenler, *Ercişli Emrah ile Selbihan Hikâyesi*’nin, hikâyelerimiz içinde nasıl bir yeri olduğunu daha kolay anlayacaklardır.

1. BEHÇET MAHİR ANLATMASININ ÖZETİ ÜZERİNE

Ercişli Emrah ile Selbihan Hikâyesi'nin tamamı oldukça uzundur. Âşık Kemal'in Erzurum anlatması (Murat Uraz derlemesi), Ozanoğlu'nun Çankırı anlatması ve Behçet Mahir'in Erzurum anlatması (Muhan Bali derlemesi) elimizde tam metin olarak bulunmaktadır. Yayına hazırlandığı halde bir türlü basılamayan, bir kopyesinin de Öztelli'de bulunduğunu bildiğimiz (1977: 190) Fahrettin Kırzioğlu'na ait yazmaya ulaşmak da mümkün olmadı. Tarafımızdan on yıl ara ile iki defa derlenip meydana gelen anlatıcı değişikliklerinin tesbiti için hazırladığımız Behçet Mahir anlatmalarının da yayımlanmamış olması, bizi özet için başka kaynaklara sevketti. Bu derlemelerimizin Bali derlemesine göre 10 ve 20 yıl ara ile olduğunu hatırlatmak isteriz. Azerbaycan ve Türkmenistan'da derlenen metinlerin uzunluğu Anadolu metinleri kadar değildir. Durum böyle olunca Behçet Mahir'in anlattığı, Muhan Bali'nin yayımladığı metnin özetini vermeyi faydalı bulduk.

Ercişli Emrah konusunun bir bütünlüğe kavuşabilmesi için en azından bir özetinin verilmesini faydalı bulduk. Tercih ettiğimiz metnin evvelce hazırlanan özetini hem daha kısa (Bali, 53-60), hem de şiire hiç yer vermediği için tarafımızdan yeniden özetlenmesi yoluna gidilmiştir. Biz, özetimizde, dördü Behçet Mahir anlatmasından olmak üzere sekiz hane ve yine Mahir'den alınan bir beyite yer verdik.

Emrah'ın sevgilisinin adı hikâyenin derlendiği bölgeye göre, *Selvi*, *Selbi*, *Selvican*, *Selbihan*, *Selbinaz*, *Servinaz*, *Salmınaz* gibi çeşitli şekillerde görülmektedir. Bu ad Erciş çevresinde *Selbinaz* olarak görülmektedir. Özetimizin hazırlanması için ele aldığımız Behçet Mahir anlatmasında bu adın *Selvi Han* olarak geçtiği görülmektedir. İnceleme, şiir, vs. gibi bölümlerde *Selbinaz* olarak yer verdiğimiz bu adın, özetimizde aslına bağlı kalınarak *Selvi Han* olarak alınmasına bilhassa dikkat edilmiştir.

Hikâyenin özetlenmesinde bir noktanın dışında bütünüyle metne bağlı kalınmıştır. Bilhassa masal anlatıcılarında gördüğümüz bir hususu Behçet Mahir’de de tesbit ettiğimiz için, yeri gelmişken hatırlatmayı faydalı bulduğumuzu belirtmek isteriz. Anlatıcılar, yerinde anlatmayı unuttukları bir motifi, bir epizotu, bir hadiseyi daha sonra yeri gelince hatırlar ve geriye dönüş yaparak ilk defa söylenmesi gereken yere bağlarlar. Bu durum örneğimizde şöyledir:

Kardeşleri tarafından Nazlı ile birlikte kaçırılan Selvi Han’ı bulabilmek için yola çıkan Emrah ile Babası Âşık Ahmet’in ilk durağı Erzurum’dur (Bali, 156). Kızları orada bulamazlar. Bir gece kaldıktan sonra Emrah’ın, “Ey baba, ben eger sevdiğümü bulursam Helep diyarında buluram, gözüme Helep’i aldım” demesi üzerine yola çıkarlar (Bali, 158).

Burada, Emrah’ın verdiği “ikrar”dan hiç bahsedilmemiştir.

Baba ile oğul, Selvi Han ile Nazlı’nın tasvirlerinin bulunduğu bahçenin civarına gelmeleri, bu “unutma”nın da ortaya çıkmasına yol açacaktır. Aynı yerde birlikte bulunduğu kızların Emrah’ı getirmelerini pencereden seyreden Selvi Han, onu perişan halde görünce kendi kendine şöyle der:

“Hey vak felek, sevgülümü ne tez gocaltdın.” (Bali, 174).

Behçet Mahir burada, evvelce söylemeyi unuttuğu bölümü ekleyecektir:

“... Meger Emrah şehisden saç sakal basmışdı. Neden? Emrah, Erzürümü geçdikten sona bir ikrar etmişdi babasına. “Ey baba, sevgüllüm Selvü’nün üzünü görene gader ne tıraş olacağam, ne yatıp uyki uyuyacağam, ne de hamama gidip lif kese vurunacağam.” (Bali 174).

Böylece, Emrah’ta görülen değişikliğin sebebi ortaya çıkacaktır. Aslında, anlatıcı, vaktiyle bu “ikrar”ı yerinde söylemiş olsaydı bile, yeri gelince bir defa daha hatırlatma hakkı vardı.

Biz, Selvi Han ile Emrah’ın karşılaşmaları sırasında hatır-

lanan bu “ikrar”ı, baba ile oğulun Erzurum’dan ayrılmaları ile ilgili bölüme alarak yapıyı tamamlamış olduk.

2. BEHÇET MAHİR ANLATMASI’NIN ÖZETİ

İsfahan’da hüküm süren Şeyhoğlu Şah Abbas’ın kırk âşığı vardır. Âşık Abbas bunların ustasıdır. Hep aynı yerde çalıp söylemekten usanan âşıklar başka yerlerde de çalıp söylemek, kendilerini oralarda da tanıtmak isterler. Âşık Abbas Şah Abbas’tan altı aylık izin alıp diğer âşıklarla birlikte yola çıkar. Onların ilk durağı zengin bir ülke olan Gence’dir.

Gence Hanı Kara Vezir’in huzuruna çıkıp Şah Abbas’ın فرمانını gösterirler. Âşık Abbas isteklerini dile getirir:

“Ya benim karşıma bir hasım çıkar veya kırk bin tümen pul isterim!”

O gün Kara Vezir âşıkları göndererek ertesi gün gelmelerini söyler. O, âşık bulmak için meclisini toplar ve yapılan bir teklifi kabul eder: Tellâlar bütün şehri dolaşarak âşıkların Kara Vezir’in sarayına gelmelerini duyuracak. Yüz kadar âşık toplanır. Kara Vezir kendilerini ne için çağırdığını anlattıktan sonra der ki:

“Eğer bunların karşısında tutulur, mat olur kalırsanız kollarınızı bağlatır zindana tıktırırım, bilmiş olunuz!”

Bu sözleri işiten âşıklar birer ikişer sarayı terketmeye başlarlar. Meydanda kimse kalmayınca Kara Vezir sorar:

“Gence’de daha başka âşık yok mudur?”

Meclistekilerden biri söz alarak bir âşıktan bahseder:

“Gence’nin bir âşığı vardır, adına Âşık Ahmet derler. Şah Abbas’ın âşıklarına o karşı gelebilir. Şu yüz âşık da ondan söz öğrenmiştir.”

Âşık Ahmet Gence’nin yakınındaki bir köyde otururdu. Her

yıl uzun gecelerde saz çalmak, hikâye anlatmak için Gence kahvelerine gelirdi.

Bu sırada Âşık Ahmet, o gece gördüğü bir rüyayı yorumlaması için karısına anlatır:

“Gökten yıldızlar önüme indi, bir kapıdan içeri doldu. Ben de peşlerinden girdim. İçeri girdikten sonra etraf birdenbire kararı verdi. Şaşırdım. Bir müddet sonra kendimi dışarı attım.”

“Hükümdar tarafından sana bir kapı açılacak, ama elin o kismete ulaşamadan ya cezaya çarptırılacaksın veya sürgüne gönderileceksin.”

Âşık Ahmet karısının yorumuna itiraz ederken kapı çalınır. Gelen atlı kendisini Gence Hanı Kara Vezir’in istediğini söyler. Ahmet, karısıyla vedalaşıp Gence’ye doğru yola çıkar. Saraya vardıklarında Kara Vezir kendisini niçin çağırdığını anlatıp isteğini söyler. Âşık Ahmet, merak etmemesini söyledikten sonra der ki:

“Sayenizde onların kırkının sözünü birer birer sazımın teline eklerim.”

Ancak, bu işi beceremezse Ahmet’in de sonu iyi olmayacaktır.

Ahmet âşıkların kaldığı yeri öğrenip dinlemek üzere yanlarına gider. O, Âşık Abbas’a kendilerinden bir şeyler dinlemeye geldiğini, “satmak için söz istediğini” söylerse de İsfahanlı âşığı inandıramaz. Kırk âşığın faslını dinleyen Âşık Ahmet bunlarla başa çıkamayacağını anlar.

Evine gelen Âşık Ahmet, karısına rüyasının bir bir gerçekleştiğini oradan kaçacaklarını söyler. Nereye giderlerse gitsinler Kara Vezir’in kendilerini yakalayacağını bilen Âşık Ahmet, karısının Türk topraklarına gitme teklifini kabul eder: yola çıkarlar. Tek çocukları Emrah altı yaşındadır.

Günlerden sonra üç yüz elli hanelik Erciş köyüne varırlar. Köyün beyi de Miloğlu Ahmet Bey’dir; o zengin ve misafirper-

ver bir zattır. Köy halkı haftada bir gün onun evinde toplanır, sohbet ederdi. Âşık Ahmet köyün kenarına konduktan sonra sazını alıp köyün içine doğru yol alır. Âşık olduğunu öğrenen bir delikanlı bunu Miloğlu Ahmet Bey'in meclisine götürür. Çalıp söyleyen Âşık Ahmet'e adaşı kırk altın verir.

Miloğlu Ahmet Bey, Âşık Ahmet'e bir ev verir; âşık onun işlerine yardımcı olacaktır. Ayrıca Cuma günleri Bey'in meclisinde hazır bulunan cemaati sazı ve sözü ile eğlendirecektir.

Zaman geçer, Emrah on dört yaşına girer. Babasının öğütleri ile yetişen Emrah çok akıllı bir çocuk olur. O, Âşık Ahmet'in her Cuma günü elinde sazı ile nereye gittiğini annesine sorar. Öğrendikten sonra babası ile gitmek isterse de Âşık Ahmet müsaade etmez. Ama Emrah dayanamayıp kapıya kadar gider. Bir ara gözü kapıya ilişen Miloğlu Ahmet Bey içeri bakan çocuğun kim olduğunu sorar. Âşık Ahmet'in oğlu olduğunu öğrenince içeriye çağırır ve babasıyla birlikte çalmasını söyler. Evinden getirttiği sazı da ona verir. Emrah saz çalmasını bilmediği için sazın on iki telini de kırar. O, babasının vurduğu tokat sonucu ağzından gelen kanları temizlemek üzere köyün dışındaki çeşmeye gider, orada abdest aldıktan sonra dua eder:

“Ey yokları var eden Allah, on sekiz bin âlemin, herkesin muradını döne döne veren sen herkesi bir mesleğe yetiren sen. Ya bana bir sevda, bilgi ver; ya burada emanetini al.”

Emrah'ın duası kabul olur. Hazret-i pir gelerek niçin ağladığını sorar. Pir, Emrah'ın ağlama sebebini öğrenince bir yeşil fincan sunarak üç nasibi olduğunu söyler. O, Emrah'a biri Allah'ın aşkına; biri üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına; sonuncusu da Miloğlu Ahmet Bey'in kızı Selvi Han'ın aşkına olmak üzere üç kâseyi nûş ettirir. Emrah, Selvi Han'ı Pir'in koltuğunun arasında görür ve dokunmak isterse de başaramaz. O, yere düşer ve ağzından yeşil köpükler gelmeye başlar.

Hazret-i Pir aynı anda Selvi Han'ı da çark-ı çemberden ge-

çirerek ona da Emrah'ın cemalini gösterir. Selvi Han da Emrah'a âşık olur.

Emrah'ı aramaya çıkanlar onu çeşme başında, ağzında yeşil köpükler olduğu halde baygın bir halde bulurlar. Babasına haber verirler. Âşık Ahmet oğlunu o vaziyette görünce âşık olduğunu anlar. Ve onu Pir'in sillesinden kurtarmak için sazın tellerine dokunur. Sesi işiten Emrah hemen uyanır ve babasına Miloğlu Ahmet Bey'in meclisinde karşılaşmalarını söyler. Karşılaşırlar. Âşık Ahmet oğlunun sorularına cevap veremez ve Emrah'ın üstünlüğünü kabul eder.

Miloğlu Ahmet Bey, babasının da rızasını alarak Emrah'ı kendine evlat edinir.

Bu sırada Miloğlu Ahmet Bey'e kızı Selvi Han'ın rahatsızlandığı haberi gelir. Köyün imamını çağırırlar. Hoca gelip de kızın durumunu görünce Miloğlu Ahmet Bey'i teskin eder:

“Ağa korkma, kızında bir şey yok. Yıldızı sevdaya akmış. Vakti gelince o birdenbire ayılır.”

Selvi Han ayıldıktan sonra derdini annesine de açamaz. Bir zaman sonra sır cariyesi Nazh'ya açılır:

“Ey Nazlı, dillerine kurban olayım, içimdeki gizli derdimi sana söylüyorum. Ama bir sen bil, bir de ben; bir de seni ve beni yaradan bilsin... Eğer o pirin gösterdiği delikanlı yanımda olursa belki derdim iyi olur. Yoksa kırk gün sürmez bu sevda beni toprağa düşürür.”

Bir gün Emrah ile Selvi Han birbirlerini pencerede görürler. Nazlı, onları görüştürmek için Selvi Han'ı bahçeye çıkarır. Kızlardan biri Selvi Han'ın başındaki menekşeleri kasten düşürünce Emrah bir şiir söyler:

Ellerin kırılın hey naşı hoyrat
Sana kimler dedi boz menevşeyi
Nazik elinnen dermiş devşirmiş
Al yanah üstüne düz menevşeyi
(Sakaoglu 9)

Ama Selvi Han bu sözlere gücenir; Nazlı'ya bir daha kendisini bahçeye indirmemesini söyler. Emrah, Selvi Han'ın şii-rini yanlış anladığını farkedince bir daha söyler; böylece gönlünü alır:

Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir varsam incinir
O nazik elinnen ince belinnen
Sarmasam incinir sarsam incinir
(Sakaoğlu 29)

Bir gün âşıklar Şah Abbas'ın meclisinde fasıl yaptıktan sonra, vezirlerden biri yarenlik olsun diye Şah'a, şimdiye kadar Van Kalesi'ni kimsenin alamadığını söyler. Şah, kendisinin alıp alamayacağını sorunca da alamayacağını söyler. Şah Abbas hid-detlenerek çıkar:

“Ey vezir, eğer Van Kalesi'ni alırsam seni içerde daracağında sallandıracağım; yok, kaleyi alamazsam seni muradına nail edeceğim.”

O zaman Van Kalesi'ni bir vali idare ederdi. Kalede yiyecek sıkıntısı başlayınca ihtiyarlar valiyi sıkıştırırlar. O da savaşmayı teklif eden ihtiyarlara üç gün daha beklemelerini söyler. Bu arada kalede, teslim olunacağına dair sözler doluşmaya başlar.

Şah Abbas kaleyi kuşatırsa da alamaz. Askerin canı sıkılmasın diye de etrafına “bağ diktirip” adını da “Şahlar Bağı” koyar.

Kalede ise açlık artmakta, teslim olma söylentisi gittikçe yayılmaktadır. Bu sözleri işiten seksen beşlik bir nine ortaya çıkar:

“Vay, ben öldüm mü ki de vatanıma yad adam gire? Canım sağken düşmanın atının tırnağını vatan toprağına bastırtmam..”

Böyle diyerek valinin huzuruna çıkan nine planını anlatır.

Ertesi gün nine tandır ekmeği ve yoğurt kabını alarak Şah Abbas'ı ziyarete gider. Aslında daha evvel gelmesi lâzımken düğünlerden, davetlerden başını alamadığı için ancak gelebildiğini söyler. Şah Abbas ninenin sözlerinden kalede kıtlık olmadığını anlar. Bir ara Van Kalesi'nden beyaz tozların döktüğünü gören Şah Abbas şaşırır. Nine, bunların geçen yılın unu olduğunu, yenisi geldiği için eskisini Van Gölü'ne döktüklerini söyler. Böylece Şah Abbas kaleyi alamayacağını anlar ve kuşatmayı kaldırıp "Dön!" emrini verir. Aslında kaleden dökülenler kireç tozlarıdır.

Dönüş sırasında yağmaya başlayan askerler Erciş'e gelince Miloğlu Ahmet Bey'in bahçesine de girerler. Gergef işleyen Selvi Han ile Nazlı'yı gören iki asker, dünya malı istemedikleri için kendilerine iyi birer eş olabilecekleri düşüncesiyle kızları kaçırlar. Düşmanın uzaklaşmasından sonra kızların kaçırıldığı anlaşılır. Selvi Han'ın kaçırıldığını işiten Emrah bahçeye gelir ki gergef savrulmuş, nakışlar bir yanda...

Yüzbin dert çekmişem bir daha gerek
Çok ömür ister ki bir daha görek
Yarım elden aldı o zalım Felek
Hoyrat dost bağınnan gül aldı gitti
(Sakaoğlu 9)

Emrah; anasından, babasından helallik alıp Selvi Han'ı aramak için yola çıkar.

Bu arada Şah Abbas'a askerlerinin yaptığı yağmanın haberi ulaştırılınca çok kızar ve yaptığı araştırma sonucunda Selvi Han ile Nazlı'yı kaçıran askerler yakalatılıp kafaları kestirilir. Kızları da yanına alıp yoluna devam eden Şah Abbas İran ile Türkiye arasında kalan Sahat Çukuru'na gelince oranın beyi Yakup Han'a misafir olur. Yakup Han'ın kusursuz hizmeti, bilgisi ve görgüsü Şah Abbas'ın hoşuna gider ve kendisi ile gel-

mek istememesine rağmen isteksizce de olsa yanına alarak İsfahan'a doğru yola çıkarlar. O, Yakup Han'ı kendisine vezir yapacaktır.

Sahat Çukuru'ndan ayrılıp bir günlük yol gittikten sonra Şah Abbas Yakup Han'a Selvi Han ile evlenmek istediğini söyler. Nazlı'nın yardımları ile düğün geciktirilip İsfahan'da yapılmasına karar verilir. Şah Abbas yolculuk sona erince isteğini tekrarlar. Selvi Han bu sefer de başka bir bahane bulur: İsfahan'a bir bağ dikilecek, adı da "Selvi Han Bağları" olacak. Düğünleri ise bu bağın meyve verdiği yıl yapılacaktır!...

Şah Abbas kabul ederse de bu bağların yedi yıldan evvel meyve vermeyeceğini de bilir. Bunun üzerine Yakup Han'ın tavsiyesi ile Selvi Han ile Nazlı'nın tasvirlerinin yapılmasına, Şah'ın da bu tasvirlere bakarak günlerini geçirmesine karar verilir.

Diğer taraftan yola çıkan Emrah gide gide Sahat Çukuru'na varır. Orada Yakup Han'ın gözü yaşlı annesi ile de tanışır. Emrah, onu kendisinden daha dertli görür, derdini sorup öğrenir. Emrah da kendi derdini anlatınca, nine, Selvi Han'ı hatırlar. Çünkü o, Yakup Han İsfahan'a gidecek diye ağlarken Selvi Han da Emrah'tan ayrı kaldığı için ağlamıştı. Emrah böylece Selvi Han'ın yerini öğrenir. Yakup Han'ın annesi, Emrah'a yardım etmesi için oğluna bir de mektup gönderir.

Emrah İsfahan'a varır. Şah Abbas ile Selvi Han'ın düğünleri kurulmuştur. Düğünün otuz sekizinci günüdür.

Şah Abbas ile Selvi Han'ın düğünlerinin şerefine âşıklar divanı kurulmuştur. Elinde sazı ile meydana giren Emrah'ı âşıklardan biri koğar. Bunu gören Yakup Han, her iki âşığı da yanına getirir. Yakup Han Emrah'ın Türk olduğunu anlar ve onu kendi âşığı yapar.

Ertesi gün âşıklar arasında bir yarışma başlar. Emrah, Âşık Abbas'ın sözlerini açar. Sıra kendisine gelince sorduklarına cevap alamaz. Emrah kazandığı hediyeleri de diğer âşıklara

dağıtır.

Yakup Han yirmi bir yaşındaki Emrah'ı Şah Abbas'ın huzuruna götürür. Emrah yolda mektubu Yakup Han'a verir. O da, Emrah'a yardım edeceğine dair söz verir. Şah Abbas Emrah'ı huzuruna getiren Yakup Han'a sorar:

“Şu âşığa hiç sordun mu acaba, “dâd-ı Hak” mı, yoksa or-
dan burdan öğrenme mi?”

Emrah pir elinden bade içtiğini söyleyince Şah Abbas iki medhiye söylemesini ister. Yakup Han'ın bütün ihtarlarına rağmen gözü Şah Abbas'ın arkasındaki Selvi Han'ın tasvirine ilişkince ah çekerek söylemeye başlar. Şah Abbas Emrah'ın sözlerine kızıp hemen “Cellat!” diye emir verir. Yakup Han'ın gayretiyle Emrah bu tehlikeyi de atlattıktan sonra Şah Abbas'a bir şiir daha söyler. Ancak burada da ona, Süleyman'a kalmayan dünyanın kendisine de kalmayacağını söyleyince Şah Abbas duraklar, vezirine sordurtur:

“Oğlum, bak Şah ne soruyor. Selvi senin neyin, sen Selvi'nin nesisin?”

Emrah, doğruyu söylerse Selvi ile aralarındaki sosyal farkın ortaya çıkacağını, sevdiği kızı kendisine vermeyeceklerini anlar ve bile bile yalan söyler:

“Selvi benim amcamın kızıdır.”

Şah Abbas Yakup Han'ı da yanına alıp Selvi Han'ın bulunduğu yere varır. Selvi, Emrah'ın dediği gibi amcasının kızı ise bunları evlendirecektir. Emrah, yalanı ortaya çıkmasın diye bâd-ı sabâ ile Selvi Han'a haber gönderir. Kapı açılıp da Yakup Han içeri girince Selvi Han'a sorar:

“Kızım Selvi, senin candan sevdiğin kimin var?”

Nazlı hemen Emrah'tan ve pir elinden içtikleri badelerden söz edince, Yakup Han Selvi Han'ın cevap vermesini ister. Selvi Han da Emrah gibi düşünüp onun amcasının oğlu olduğunu söyler.

Şah Abbas kızı Emrah'a vermemek için işi yokuşa sürmek ister. Madem ki Emrah "dâd-ı Hak"tır, Şah'ın kalbindekini bilmelidir. Emrah, aslında kız olduğunu Şah Abbas'tan başka kimse bilmediği, erkek kıyafetiyle dolaşan Mirza Kulu'nun, Cevahir adlı hizmetçi olduğunu bilir.

Şah Abbas'ın ikinci bir isteği daha vardır. Şah'ın kafesteki kuşunun adını ve yaşını bilecektir! Ancak, bu kuşu o güne kadar hiç kimse görmemiştir. Emrah, bunun altı yüz elli yaşında "talhan" kuşu olduğunu bilir ve Selvi Han ile evlenmeye hak kazanır. Ancak o, annesi ile babasının yedi yıldır kendisini beklediğini söyleyerek izin alır.

Bu sırada Şah Abbas'ın on iki veziri gürültü çıkararak itiraz ederler. Ya herkes, bu âşık gibi, sözü kesilen kızlara talip olursa ne olacaktır? Eğer bu âşık gerçekten "dâd-ı Hak" ise verilecek zehiri içsin, anlaşılsın. Emrah itiraz etmez, ancak zehiri Selvi Han verirse içecektir. Ama, o, Selvi Han'ın kendisine zehir içirilmesine karşı çıkacağını sanmaktadır. Selvi Han kadehi uzatınca Emrah üzüntüsünden şöyle der:

İsder zehir olsun isderse ağı
Elin ki degmiştir eçerem elden
(Bali 15)

Emrah kadehi kaldırıp içeceği sırada açık olan pencereden içeri giren Pir, yalnız Emrah'a görünerek parmağını kadehin içine sokar, zehiri keser. Bir saat geçtiği halde Emrah'a bir şey olmadığını gören Şah Abbas on iki vezirini cellatlara teslim eder, yerlerine yenilerini seçer.

Şah Abbas Emrah'ı yanına alır, Yakup Han'ın Sahat Çukuru'nu çok öğdüğünü, gördü ise oraları bir de kendisinin anlatmasını ister. O da uzun uzun anlatır:

Emret Şah'im emret methin edeyim
Sahat Çukuru'nun mamur bağları
Her seher bülbüller çığırır öter
Ala karlı gök çimenni dağları
(Sakaoğlu 56)

Şah Abbas ile Yakup Han satranç oynarlar, hep Yakup Han kazanırdı. Şah Abbas, Emrah'a kendisinden yana olursa Han'ı yenebileceğini söyler. Oyun sırasında Emrah bir taraftan da şiir söylemekte, yol göstermektedir,

Şah Abbas, Emrah ile Selvi Han'ın düğünlerinin kurulmasını emredince Emrah, yedi yıldır yolunu gözleyen anne ve babasını hatırlatır ve düğününü orada yapmak istediğini söyler. Üç ayı Erciş'te, üç ayı da Sahat Çukuru'nda olmak üzere Yakup Han'a izin veren Şah Abbas, âşıkların eline bir de ferman tutuşturarak kendilerine dokunulmamasını da sağlamış olur. O, ayrıca Selvi Han'a üç deve yükü çehiz, Emrah'a da ömür boyu yetecek kadar altın verip yolcu eder.

Günlerden sonra Sahat Çukuru'na ulaşırlar. Hemşehrileri Yakup Han'ı candan sevgi ile karşılayıp günlerce ziyaret ederler. Ancak Yakup Han bu ziyaretlerin arkasının kesilmeyeceğini bildiği için bir an evvel Erciş'e gidip düğünü yapmak ister; çünkü o, nasıl olsa geri dönüp Sahat Çukuru'nda üç ay daha kalacaktır.

Böylece Yakup Han, kendi memleketinde daha fazla kalacaktır; ayrıca kendilerinde de Şah'ın fermanı vardır. Şah Abbas'ın Erciş'ten gönderilmesini istediği kâğıdı da yazıp Yakup Han'a veren Emrah, böylece, Selvi Han ve Nazlı ile tekrar yola koyulur.

Emrah'ın annesi ile babası oğullarının gelmekte olduğunu işitince çok sevinirler. Bu arada geçen zaman içinde Miloğlu Ahmet Bey ve hanımı da ölmüşlerdir. Selvi Han'ın iki erkek kardeşi ise bacılarının bir hikâyecinin oğluna gönül vermesini doğru bulmayıp karşılamaya gitmemeye karar verirler.

Emrah anne ve babasına kavuşur; oturup konuşurlar. Emrah güzel bir köşk yaptırmadan düğün yapmak istemez. Babası ve Selvi Han karşı çıkarlarsa da ikisini de ikna eder. Van'dan getirdiği ustalar kırk günde köşkü bitireceklerdir.

Selvi Han'ın kardeşleri ise insan içine çıkamaz olurlar. Ama

Emrah ile Selvi Han'ı ayırmak planlarını da kurmaktan geri kalmazlar. Kardeşleri Emrah'a gönderdikleri bir kâğıda Selvi Han'ı görmek istediklerini, onu evlerine yollamasını yazarlar. Emrah, yaptığıının doğru olmadığını anlayarak Selvi Han'ı hemen kardeşlerinin yanına göndermek ister. Lâkin kardeşlerini iyi tanıyan Selvi Han gitmek istemez ve itiraz eder:

“Ey sevgili Emrah, bu kâğıt böyle kalsın; sen kardeşlerimin sözüne bakma. Ben kardeşlerimi bilirim. Olur ki bir iş edip beni senden ayıralar.”

Emrah Selvi Han'ın bu sözlerini dinlemez ve onu kardeşlerinin yanına gönderir. Nazlı ile babasının evine varan Selvi Han kardeşlerinin sahte sevgi gösterileriyle içeri alınır. Gece olunca da iki kızı iki sandığa kapatıp deveye yükletirler. Daha evvel bütün malları da satıp savdıkları için Erciş'ten ayrılırlar.

Ertesi gün durumu öğrenen Emrah köşkün yapımını durdurur. Hemen babasına gidip izin ister. Yaşlı baba, ancak kendisi de gelirse izin verecektir. Birlikte yola çıkarlar. Babası, âşıklık haliyle bilebileceğini tahmin ederek, kızların nereye götürülmüş olabileceğini Emrah'a sorar. Gidilen yer Erzurum olabilir.

Erzurum halkı da Ercişli âşığın sevgilisi Selvi Han'ın peşinde yedi yıl koştuğunu işitmiş, “Acaba bir gün bu âşığı görebilir miyiz?” diye merakta imiş. Baba ile oğlu gören Erzurumlular, onların indikleri kahveyi tıklım tıklım doldurup dinlemek isterler. Fasıllardan sonra Âşık Ahmet kaçırılan kızları sorar, kızların Erzurum'a getirilmediğini öğrenir. Emrah, Selvi Han'ı buluncaya kadar ne traş olacaktır, ne de hamama gidecektir; kendi kendine söz verir.

Haberi Selvi Han ile Nazlı'yı kaçıranlardan verelim. Gence'ye varırlar. Selvi Han'ı gören Gence Hanı Kara Vezir onu oğluna almak ister. Ama Selvi Han'ın bir şartı vardır: Cehizinde yer alacak olan halıyı kendisi dokuyacaktır. Bu halı yedi

yılda bitecektir. Eğer itiraz ederlerse Selvi Han'ın cevabı hazırdır:

“Eğer işi zora kalırsa zehir içerim, etim kemiğimden ayırılır. Bulsun Selvi'yi, alsın oğluna...”

Kabul edilir. Kara Vezir'in oğlu Selvi Han ile yedi yıl nişanlı kalacaktır.

Bu arada kendilerinin orada olduğunu sadece Kara Vezir'in maiyyetindekilerin bildiğini hatırlayan Nazlı, her ikisinin yarısı keklik, yarısı insan şeklinde suretlerinin yaptırılmasını teklif eder. Kara Vezir kalemdar gönderip kızların tasvirlerini yaptırır. Bu tasvirler bahçenin iki ayrı kapısına asılır ve gece gündüz beklenir.

Emrah ile babası Halep'e varırlar. Şehrin dışındaki bağında oturan Tahsin Bey'in açık kalan kapısından bahçesine girerler. Emrah, köşkte Tahsin Bey'in yanında yatan kadını Selvi Han'a benzetir. Baba ile oğul onun sadakatsizliğinden bahse-derler. Aslında adı da Selvi olan kadın, Selvi Han'ın benze-rinden başka bir şey değildi. Emrah gecenin bir vaktinde sazını alarak şiir söylemeye başlar.

Bahcanın gapısın aşdım
Zanarsın cennete düşdüm
Selvi benden vaz mı geçdin
Uyan Selvi Emrah geldi

Bahcanın gapısı aldır
Birin sağ ya birin soldur
Emrah bir günahgâr guldur
Uyan Selvi Emrah geldi
(Bali 164)

Ev sahibi ve eşi uyanır, mesele anlaşılır. Tahsin Bey Halep'in esnaf reisi idi. O, bütün esnaf reislerine sordutturarak kızların Halep'te de olmadığını öğrenir. Baba ile oğul üç gün

den sonra yolcu olurlar.

Bu arada, başka bir yerde Selatin Peri adlı genç bir kız odasında uyurken Pir Dede elinden üç fincan şerbet içer. Üçüncüsünü Emrah'ın aşkına içmiştir. Ertesi gün Pir Dede tekrar görülür. Ona, viran yerde bir bahçe kurmasını, adını da "Veran Bağları" koymasını söyler. Selatin Peri, bağların meyvesini yedi yıl bekleyecek; o zaman da Emrah gelecek. Selatin Peri aynı rüyayı bir daha görünce ertesi gün bahçenin dikimine başlar.

Aşık Ahmet ile Emrah'ın yolu döne dolaşa Selatin Peri'nin bahçesine düşer. Yorulup da dinlenmek üzere durdukları sırada Ahmet bahçeye girip meyve koparmak ister. Ancak Selatin Peri'nin nöbetçi kızları onu yakalayıp huzura götürürler. Selatin Peri'nin öfkeli bir eda ile konuşması üzerine Âşık Ahmet yolcu olduklarını, oğlu Emrah'ın da dışarıda kendisini beklediğini söyler. Hemen gafletteki Emrah'ı alıp getirirler. Selatin Peri görür ki bu delikanlı Pir Dede'nin gösterdiği delikanlıdır. Hemen Emrah'a sarılırsa da Emrah onu eliyle iteler.

"Ey kız, ben senin yüzünü hiç görmedim. Seni tanımam bile. Sen bana rüyada mı âşık oldun, ne söylüyorsun?"

Selatin Peri, Emrah'a elini tutmasını söyler; Emrah denileni yapınca aklı başından gider, ayakta duracak hali kalmaz ve Selatin Peri'nin kucağına yığılıverir. Selatin Peri Emrah'ı ayıltıp der ki:

"Ey sevgilim, sen bir dakika dayanamadın. Ya ben? Yedi yıldır bu ateşi çekerim. Sevda çekmek kolay mı?"

Emrah, burada şu dörtlüğü söylemek zorunda kalır:

Başına döndüğüm Selatin Peri
Bu nasıl haldır hala düş oldi
Üç yüz altmış altı damarım yandı
Bu nasıl sevdadır sere düş oldi
(Bali 170)

Emrah, Selatin Peri'den izin alarak babası ile birlikte Selvi Han'ı aramaya gider. Baba ile oğlun yolu Selvi Han ile Nazlı'nın tasvirlerinin asılı olduğu bahçeye varır. Emrah bir kenarda dinlenirken babası meyve koparmak için bahçeye doğru gider. Kapılarda kızların tasvirlerini görünce meyveyi filan unutup Emrah'ın yanına döner. Ama Emrah'ı birdenbire uyan-dırmak istemediği için onun sazını alıp çalmağa başlar:

Ne yatarsın hab-ı nazda
Selvi Han bağdadır bağda
Geşlik vardır senin çağda
Selvi Han bağdadır bağda
(Bali 172)

Emrah yarı uykulu bir halde doğrulup babasına sorar:

“Ey baba, niye Selvi'den bahsediyorsun? Nedir o bağlar?”

Âşık Ahmet gördüklerini bir bir anlatır, hatta tasvirleri getirmeyi bile düşünür. Tekrar bahçeye doğru gittiği zaman, ilk gidişinde görmediği kızlar onu yakaladıkları gibi döğmeye başlarlar. İhtiyarın feryadını işiten Selvi Han, Nazlı'yı göndere-rek yakalananı Emrah'ın sadakası için kurtarmasını söyler.

Nazlı, Âşık Ahmet'i tanırda da belli etmez, onu içeri götürmelerini söyler; güya biraz da Selvi Han ile kendisi döğecektir! İçeride Âşık Ahmet başından geçenleri anlatır. Nazlı'nın gönderdiği kızlar dışarıda bekleyen Emrah'ı alıp getirirler. Emrah'ı saç sakal içinde gören Selvi Han hayıflanır:

“Eyvah, felek sevgilimi ne tez kocalttı?”

Kavuşurlar, konuşurlar.

Haberi Şah Abbas'tan verelim. Yakup Han, Emrah'ın yazdığı kağıdı Şah Abbas'a verir; ancak, orada “İnşaallah Şahım, on iki ay üzerine ziyaretinize gelirim,” diyordu. Aradan yıllar geçmiş, Emrah gelmemişti. O, her kuşluk vakti kâğıdı Yakup Han'a okur, Emrah'ın niye gelmediğini sorardı.

Bu arada Kara Vezir'in oğlunun arkadaşları, onu "nişanlı görmeğe" göndermeyi kararlaştırırlar. Selvi Han'ın kaldığı yere gelen şehzade, Emrah ile Selvi Han'ı bir arada uyurken görünce doğru babasına koşar. Kara Vezir hemen cellatlarını da yanına alıp doğruca bahçeye gelir. Hemen Emrah'ı uyandırıp cellatlardan birine verir:

"Al şunun kellesini!"

Kara Vezir'in maiyyetindekilerden biri, 'konuşturulduktan sonra' cezalandırılmasını teklif eder. Emrah başına gelenleri bir bir anlatır. Lâkin Şah Abbas'ın verdiği ferman Erciş'te Selvi Han'ın sandığında kaldığı için ispat edemez. Emrah, ya Erciş'ten fermanın getirilmesini veya Şah Abbas'tan sorulmasını teklif eder. Onu zindana atıp daha yakın olduğu için Isfahan'dan sormaya karar verirler.

Isfahan'a gidecek olan elçiye bir kağıt yazıp verirler. Bu arada Selvi Han'ın kardeşlerinden söylenenlerin doğru olduğunu anlayan Kara Vezir, elçiye geri çağırıp ikinci bir kağıt verir. Elçi, on beş gün kadar dolaşıp Gence'ye geri gelecek. Bu arada ilk kağıdı yakacak, öbür kağıdı da Isfahan'dan getiriyormuş gibi verecek!

Oğlunun durumunu görüp üzülen Âşık Ahmet'e Nazlı gizlice bilgi verir, Erciş'e gidip fermanı getirmesini veya Isfahan'a gidip durumu anlatmasını söyler. Âşık Ahmet de, kısıdır diye Isfahan'a doğru yola çıkar.

Elçi, on sekiz gün sonra, elindeki sahte yazıyla Gence'ye döner. Kağıtta, Şah Abbas'ın Emrah'ı ve Selvi Han'ı tanımadığı, böyle bir fermanı vermediği, isterlerse onu kendilerinin cezalandırabilecekleri yazılıdır. Kara Vezir'in hemen cezalandırılması teklifine maiyyeti itiraz eder. Yazı onlarda kalacaktır ve Emrah her gün bir saat Gence çarşısında suçlu olarak gezdirilecektir; dokuzuncu günü de cellat edileceği ilân edilecektir. Böylece Emrah sekiz gün birer saat çarşıda dolaştırılır.

Isfahan'a varan Âşık Ahmet ağlayıp sızlayarak Şah Abbas'ın

huzuruna çıkmayı başarır. Âşık Ahmet, perişan durumunu gören Şah Abbas'ın sorusuna cevap vermeden Emrah'ın durumunu anlatır. Yakup Han'ın yalanı ortaya çıkar. Yakup Han kendisini Emrah'ın gönderdiğini, yazının Emrah'a ait olduğunu söyler. Eğer Emrah kurtulur da yazının kendisine ait olduğunu söylerse Yakup Han kurtulacaktır, yoksa Sahat Çukuru dümdüz edilip arpa ekilecektir.

Yakup Han öyle bir gidiş gider ki, sekizinci gün Gence'ye vardığında ehli dillerin anlattığına göre yedi küheylan çatlatmıştır. Yakup Han Gence yolunun sonuna yaklaştığı sırada Deli Cellat ile Kara Cellat da "Kanlı Dere"ye Emrah'ı götürüyorlardı. Bu arada Emrah son sözünü söylemek için cellatlardan izin ister. Deli Cellat Kara Cellat'a rağmen Emrah'ı konuşturur.

Deli Cellat Emrah'ın sözlerini işitince yüreğinin başına bir sızı düşer ve Kara Cellat'a der ki:

"Olan Kara Cellat, gel bu civanı biz azat edelim."

Bu sözler Kara Cellat'ı yola getiremeyince çıkan ağız kavgası giderek büyür ve Deli Cellat öbürünün kellesini uçurur. Tam bu sırada oraya ulaşan Yakup Han Deli Cellat'a hücum ederken Emrah araya girip onu kurtarır. Emrah'ın elleri çözülür, Kara Vezir'in sarayına varırlar.

Yakup Han, Kara Vezir'den hesap sorunca önüne sahte ifadelere dolu kâğıt konulur. Bunun üzerine çağrılan elçiye o yazıyı kimden aldığı sorulur. Sırasıyla elçinin ve Kara Vezir'in kafaları kesilir. Kara Vezir'in maiyyeti ise suçsuz olduklarını, kağıdın Şah Abbas'a ait olduğuna inandıklarını söylerler.

Yakup Han, Selvi Han, Nazlı ve Emrah Isfahan'a dönerler. Şah Abbas gelenleri huzuruna kabul eder etmez elindeki kâğıdı Emrah'a gösterip sorar:

"Ey Emrah, âşıklar asla yalan söylemezler. Sana başka bir şey sormayacağım. Bu kâğıdı sen mi yazdın?"

Emrah, yedi yıl evvel Yakup Han'a verdiği kâğıdı hatırla-

dı; af diledi. Zaten çekeceği kadar çekmişti.

řah Abbas Emrah'ın dűđününü Isfahan'da kurmak ister. Artık babası da yanındadır. Emrah, Selatin Peri'den bahsedince Yakup Han, Veran Bağları'ndan Selatin Peri'yi, Erciş'ten de Emrah'ın annesini alıp getirmek üzere gönderilir.

řah Abbas Selatin Peri'nin dűđününün öne alınmasına itiraz eder. Daha çok beklediđi için Selvi Han'ın dűđününü öne aldırır. Bir hafta sonra da Selatin Peri ile Emrah'ın dűđününü kurdurtur.

Böylece Emrah her iki sevgilisine de kavuşur.

B E Ŗ İ N C İ B Ö L Ü M

ŖİİRLERİNDEN SEÇMELER

İkinci Bölüm'de de etraflıca anlatıldığı üzere, Emrah'ın Ŗirlerinin sayısını tahmin etmek oldukça zordur. Yüzlerce Ŗiir söylediğine inandığımız âŖıgımızın bize kadar gelebilen Ŗiirlerinde bile bazı tereddütlerin olacağı muhakkaktır. Biz, bu bölüme 57 Ŗiirini aldık. Bunlar, ErciŖli'ye ait olduğuna inandığımız Ŗiirlerdir. Bunun için de, on beş aydan beri üzerinde çalıştığımız ErciŖli'yi ve Ŗiirlerini yakalayabilme arzusu büyük ölçüde yol gösterici oldu. Ona ait olamayacağına kati olarak inandığımız Ŗiirleri almadık; ancak bu 57 Ŗiirden birkaç tanesi Emrah'ın olmayabilir. Biz; söyleyiş tarzı, konu, dil gibi hususlardan yola çıkarak bu seçme işini gerçekleştirdik. ÂŖık edebiyatı sahasında bu tür bir karışmanın her zaman için söz konusu olabileceği unutulmamalıdır. Günümüz âŖıklarından Kadirlili Halil Karabulut'un bir iki Ŗiiri, daha o hayatta iken başka âŖıklara mal edilivermemiş miydi?

Her Ŗiirin sonunda, en eski basımından itibaren kaynaklara yer verilmiştir. Bizce hiçbir değeri olmayan kopye mahiyetindeki çalışmalardan bazılarına yer verilmemiştir. Kaynakların verilisinde takip edilen yolu şöylece özetleyebiliriz.

Kaynak adlarında yazar (veya derleyen) adı esas alınmıştır. Birden fazla eserine bakılan yazarların eserlerinin yılları ayrıca yanlarına eklenmiştir. Aynı yazarın birden fazla makalesi aynı yıl içinde çıkmışsa ay adının verilmesi yoluna gidilmiştir.

Baba-oğul Güney'lerin imzasını taşıyan *Erzurumlu Emrah* kitabı "Güney'ler" diye kısaltılmıştır.

Ergun'un konumuzla ilgili fasikülü, *Türk Ŗairleri*'nin 83. fa-

sikülü olup büyük bir ihtimalle 1943'te basılmıştır. Biz de sıralamada bu yıla göre yer verdik.

Uraz 1937 ve Ozanoğlu görülememiştir. Bali'de, mukayese bahsi ile takip eden bahiste geniş ölçüde yer aldığından hem kendi sıralamalarında (1937 ve 1958) yer verilmiş, hem de Bali ile birlikte gösterilmiştir.

Öztelli'nin yılı, yerinde işaret edilen bir kaynağın dışında daima 1977 olduğu için hiçbir yerde yılı yazılmamıştır.

Aynı makale ve kitapta bir şiirin birden fazla şekli varsa, eser sahibi bir defa anılmış, şiirlerin her ikisinin sayfalarına ayrı ayrı atıfta bulunulmuştur.

Uraz 1971'deki şiirleri kopye eden mahallî gazetenin fotokopileri sayfa numarasını vermediği için biz de veremedik.

Okayer'in yayımladığı şiirleri içine alan mahallî gazete fotokopileri de tarihsizdir. Diğer sütunlardaki haberlerden hareketle tarih tesbiti mümkün olabilmektedir.

Yanında yılı yazılı olmayan eserlerin yılları şöyledir: Güney 1928, Tevetoğlu 1938, Aşkun 1942, Boratav-Fıratlı 1943, Güney'ler 1950, Ozanoğlu 1958, Bali 1972, Gözler 1977, Alptekin 1986.

Babası ile karışmaması için Orhan Köprülü'ye yapılan atıflar için "OKöprülü" kısaltması kullanılmıştır.

Erciş Halk Eğitimi Merkezi Müdürü Celâl Gazioğlu ve Kâzım Karabekir İlkokulu öğretmeni Selâhattin Koşar'ın 1986 sonbaharında gönderdikleri şiirler, listemizin sonuna konulmuş ve yılı gösterilmeden kaç hane olduğuna işaret edilmiştir. Şiirin tek kaynağı bu zatların olması halinde ise şiirin altına sadece adları yazılmıştır.

Faydalandığımız kaynakların zikretmeleri halinde şiirlerin alındığı kaynak şahısların adları mutlaka anılmıştır.

Bize oldukça yardımcı olan bir cönk Erzurumlu Emrah'a

ait olup içinde 168 şiir vardır. Bunlardan birkaç tanesi ise Ercişli'nin şiirleridir.

Şiirlerin bazı hanelerinde, hatta bazen mısralarında görülen değişik ve dikkati çeken şekiller şiirlerin hemen sonuna alınmıştır.

Böylece şiirlerde meydana gelen değişiklikleri bir ölçüde göstermeye çalışmış olduk.

1.KOŞMALAR

1

Sallana sallana gelen sonayı
Selbi'ye benzettim güller içinde
Al kaftana yeşil kırabı tahmış
Durnaya benzettim göller içinde

Han Selbi'min yanahları allıdır
Ağ elleri deste deste güllüdür
Gözel seven yigit haldan bellidir
Melil Mahzun gezer eller içinde

Emrah der ki yerden üze basmazlar
Umudunu ol Mevla'dan kesmezler
Gözel sevdi diye yigit asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde

(Bali 274/3; Saracoğlu 1976, 317-318/3; Gazioğlu/1)

(Bali, Sabit Müdâmî'den derlemiştir.)

Saracoğlu'nda son hanenin ikinci mısraı aşağıdaki gibidir:

Söyletirler şirin dili kesmezler

Gazioğlu'ndaki tek hane üçüncü hanedir.

2

Boş gitme yanına ey bad-ı seba
Estikçe yarıma bir haber eyle
Usulca tohunup zülfü teline
Selam ver dört yana bir nezer eyle

Hazır ol ki kulluğunda durasan
Üzün hak et ayağına süresen
Her ne sorar ise cevap veresen
Alır ise özün dur bazar eyle

Emrah emeklerin olur mu heba
Kuluna yardımcı Hazret-i Mevla
Rıcam budur sennen ey bad-ı seba
Emrah geldi diye bir habar eyle

(Uraz 1937, 77/3; Ozanoğlu 59/3; Bali 137/1, 246 (Uraz-Ozanoğlu); Öztelli 182/3)

Bali'deki tek hane birinci hanedir.

3

Seherde uyanmış gözleri mahmur
Dedim serhoş musun söyledi yoh yoh
Ağ elleri boğum boğum hınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yoh yoh

Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim kalem nedir dedi kaşımdır
Dedim on beş nedir dedi yaşımdır
Dedim daha var mı söyledi yoh yoh

Dedim duman nedir dedi aynımda
Dedim zulum nedir dedi boynumda
Dedim güller dedi koynumda
Dedim ver ağzıma söyledi yoh yoh

Dedim pişen nedir dedi zulumdur
Dedim zulum nedir dedi ölümdür
Dedim Emrah nedir dedi kulumdur
Dedim satar mısın söyledi yoh yoh

(Güney 114/4; Köprülü 1929, 20/2; Köprülü 1940, 594-595/4; Aşkân 52-53/4; Ergun 1943, 1276/4; Güney'ler 63/4; Köprülü 1965, 726/4; OKöprülü 282/4; Dizdaroğlu 1980, 11/3)

Son hanenin ilk beyti Ergun ve Dizdaroğlu'nun dışında aşağıdaki gibidir:

Dedim Erz(u)rum nendir dedi il'imdir
Dedim gider misin dedi yolumdur

4

Katar katar olmuş giden durnalar
Sizler de bilirsiniz hallarımızı
Sılada sevdiğim öz anam atam
Daha gözlemesin yollarımızı

Piştirir kebabi meze ederler
Artırır az derdim tezze ederler
Gündüz akşamaca eza ederler
Akşam da bağlarlar kollarımızı

Ben de Emrah idim kendi halıma
Şahin kuşu kondururdum koluma
İpek şadda kuşanırdım belime
Şimdi kendir sıkır kollarımızı

(Boratav-Fıratlı 249/3; Bali 276/3 (Boratav-Fıratlı);
Gözler (19/3; Öztelli 177/; Saracoğlu 1978, 164/3)

5

Bugün dört gözelin seyrine vardım
Biri gelme dedi biri gel dedi
Dedim aşık olup size dem edem
Biri çalma dedi biri çal dedi

Birisinin adı Ayşe'dir Ayşe
Birisinin adı Nergis Menevşe
Biri dedi gelin salak ataşa
Biri salma dedi biri sal dedi

Sefil Emrah eyder burda kalım mı
Bu fena derdime derman bulum mı
Her yanahtan bir çift buse alım mı
Biri alma dedi biri al dedi

(Tevetoğlu 110/3; Ergun 1943, 1265-1266; Kocatürk 1957, 86-87/3; Öztelli 172/3)

6

Bad-ı seba sen Mevla'yı seversen
Eylen sana deyim ey seher yeli
Bir amanatım var sana vereyim
Götür nazlı yara ver seher yeli

Sen seher yelisen estin ucadan
Tohunursan pencereden pacadan
Selbi'm yuhusuzdur dünkü geceden
Oyanana geder dur seher yeli

Sen seher yelisen esersen yahın
Her seher her sabah zülfüne tohun
Selbim yuhudaysa oyatma sahin
Sağmda solunda gez seher yeli

Emrah'ım der kurdurayım sazları
Fikrime düşmüştür Selbi sözleri
Karadır kaşları ala gözleri
Var muradan yetir sen seher yeli

(Bayrı 1930, 155/3, Köprülü 1940, 596/3; Aşkun 112/4; Caferoğlu 1951, 42-43/4; Köprülü 1965, 728/3; Öztelli 171/4; OKöprülü 243-244/3; Koşar/4; Gazioğlu/2)

(Gazioğlu, Çelebibağlı türkücü Mehmet Koç'tan derlemiş ve ona göre Emrah bu şiiri kenger denilen bir bitkinin yaprağına yazarak yele vermiştir.)

Aşkun'da, birinci ve üçüncü haneler aşağıdaki gibidir:

İlgıt ılgıt esen seher yelleri
Eğer sen de bizim ile gidersen
Bir name vereyim güz yüzlü yâre
Götür o namemi ver seher yeli

Seher yeli her yellerin başısın
Sabah olsun tan yelleri ışısın
Bekçe dokun beyaz gerdan üşüsün
O yârin göğsüne değ seher yeli

(Bayrı 1930 ve Köprülü'lerde (1940, 1965, 1976) son iki hane bütünüyle farklı ve tam bir Erzurumlu Emrah havasıdır. Az da olsa benzerlik gösteren birinci hane aşağıdaki gibidir:

Bâd-ı sabâ bir Mevlâ'yı seversen
Başın için nazlı yâra di gelsin
Vücudum şehrine düştü bir ateş
Yeter oldu sitemkâre di gelsin

Gazioğlu'nda birinci ve sonuncu haneler eksiktir.

7

Sakın hayallanma tikket et şahım
Perçem kimi gerdanından at meni
Kolu bağlı kulluğunda durmuşam
Ya kapında kul et ya da sat meni

İtibar olmazmış üze gülene
Canım yanar mat evinde kalana
Mayıl salma aslı hariç olana
Menzile yetişir yahşı at seni

Emrah eyder kıldığımız farz ola
Bu cefalar şirin cana az m'ola
Atı kurtar fil önünnen ırgala
Gafil iken kılar şahım mat seni

(Uraz 1937, 79/3; Ozanoğlu 61/3; Uraz 1971/3; Bali 145/1, 249 (Uraz-Ozanoğlu):

Bali'deki tek hane, satranç terimleri yerine tavla terimleriyle söylenmiş olup karışıklığı sebebiyle kaçınıcı hane olduğu tesbit edilmemiştir:

Dinne şahım dinne ahvalım vardır
Se'yi yek evinden bir daşın galdır
Vur şeşin üsdüne dübeşi öldür
Mat'ı yek evinde mateyle şahım

8

Yüz bin minnet ile bir bağ yetirdim
Yemedim meyvesini el aldı getti
Ağ(a)lar gözyaşımı Ceyhun eyledim
Çalkandı dünyayı sel aldı getti

Yüz bin dert çekmişem bin daha gerek
Çok ömür ister ki bir daha görek
Yarım elden aldı o zalım Felek
Hoyrat dost bağınnan gül aldı getti

Nazlı yarın kem habarı geliptir
Dostlar ağlar düşmanlarım gülüptür
Dediler ki dertli Emrah ölüptür
Kimi kazma kürek bel aldı getti

(Güney 210/3; Uraz 1933, 138/3; Uraz 1937, 96/3; Ergun 1938, 84-85/3; Köprülü 1940, 624-625/3; Aşkun 75-76/3; Ergun 1943, 1266/3; Güney'ler 59/3; Caferoğlu 1951, 14-15/1 ve 40-41/3; Köprülü 1965, 753/3; Bali 119/1, 260 (Uraz); OKöprülü 267-268/3; Öztelli 176/3)

(Caferoğlu'daki ikinci şiir Emin Telli'den derlenmiştir.)

Güney'ler, Köprülü'ler ve Aşkun'da birinci hane farklı olup aşağıdaki gibidir:

Çağrışır bülbüller gelmiyor bağban
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti
Türlü mihnet ile bir bağ bezettim
Yari ben besledim el aldı gitti.

Caferoğlu'daki ikinci hane de aşağıdaki gibidir:

Gehbe felek bizi gafda goymiyi
Deli gönül sarılmadan doymiyi
Bülbüller çağrışı bağvan duymiyi
Horyat dos bağınnan gül aldı getdi

Caferoğlu'nun birinci şiirinde sadece birinci hane vardır; ikinci şiirinin son iki hanesi oldukça farklıdır. Bali'deki tek hane ise ikinci hanedir.

Ellerin kırılsın hey naşı hoyrat
 Sana kimler dedi boz menevşeyi
 Nazik elinnen dermiş devşirmiş
 Al yanah üstüne düz menevşeyi

Menevşe gül kohar dostun bağınnan
 Bir öpüşün aldım al yanağınnan
 Taramış zülfünü tökmüş sağınnan
 Zülüfleri deger yüz menevşeyi

Bir bölüm sonalar yendiler bağa
 Onlar sayasında bağa nur yağa
 Dürse deste olur sarkar yanağa
 Aşk ile devşirir kız menevşeyi

Menevşe açılır bahar yaz olur
 Neden boynu egri ömrü az olur
 Seni devşirenin gamı şaz olur
 Sıdk ile devşirip düz menevşeyi

Menevşe derede sümbül burçtadır
 Kasapların gözü daim koçtadır
 Gözel sever diye yiğit suçtadır
 Bahar geçer koklar güz menevşeyi

Nice Süleymanlar tahta yerişti
 Tahta yerişmedi bahta yerişti
 Emrah da bir kötü vahta yerişti
 Daha koklar mıyız biz menevşeyi

(Köprülü 1929, 27/3; Yusuf Ziya 61/2; Uraz 1933, 131/3; Uraz 1937, 29/3; Köprülü 1940, 609-610/5; Ergun 1943, 1266/5; Güneyler 61/5; Saracoğlu 1955, 422-423/6; Ozanoğlu 24/3; Köprülü 1965, 740/5; Bali

112/1, 241 (Uraz-Ozanoğlu); OKöprülü 255-256/5: Öztelli 165/3; Alptekin 24/3)

(Saracoğlu, İskender Alkoç'tan derlemiştir.)

Altıncı hane yalnız Saracoğlu'nda vardır. Bali'deki tek hane ilk hane olup oldukça bozuktur. Bu ikisinin dışında birinci, üçüncü ve sonuncu haneler hepsinde ortaktır. Yusuf Ziya'daki hane ilk hanedir.

10

Nece bir nece bir peşime düştün
Kul kanlısı Allah zalımı Felek
Meni dertli ettin saldın dağlara
Heç gelip sormadın halımı Felek

Üregime vurdun düğümü dağı
Kaynattın kanımı erittin yağı
Topladın çiçeği kuruttun bağı
Başladın kırmağa dalımı Felek

Böyle imiş bize Hakk'ın fermanı
Dertli olan arar bulur dermanı
Savrulacak kaldı gönül harmanı
Tersine estirdin yelimi Felek

Sefil Emrah der ki belim bükerem
Garip kuşlar kimi tügüm tökerem
Nece bir nece bir kahrın çekerem
Soldurdun goncada gülümü Felek

(Saracoğlu 1975, 317/3; Saracoğlu 1978, 165/4)
(Mustafa Saracoğlu ve Ali Derinkaya'dan derlenmiştir.)
Birinci kaynakta üçüncü hane eksiktir.

11

Gine bugün aşk u cünunun mu var
Her dem nedir bu fiğanın a bülbul
Sen de benim kimi maşukun mu var
Gül açtıkça şanm artar a bülbul

Boynun egip güle yan yan baharsan
Gözlerinden kanlı yaşlar saçarsan
On bir ayda gül hesretin çekersen
Bu bir ayda artar şanın a bülbul

Emrah der ki geçti gülün harmanı
Yeni geldi ayrılığın zamanı
Sende yohmuş bu derdimin dermanı
Var başına bir çara bul a bübbül

(Tevetoğlu 111/3; Öztelli 174/3)

Kalktı göç eyledi Bağdat kervanı
 Göçüz bölük bölük bölündü durnam
 Seni meni yaradanın aşgına
 Diyin yara bağrım delindi durnam

Araz ahar Han Ağrı'nın döşünde
 Kalem oynar Selbihan'ın kaşında
 Sabah sabah Gönenli Göl başında
 Yara arzuhalım veresiz durnam

Gölden kalkar karlı dağlar aşarsız
 Egans'ın suyunnan içip coşarsız
 Yoluz uzun İsfahan'a düşersiz
 Yar dizine kanat vurasız durnam

Yağmur yağar Ağrı Dağın düzüne
 Sefil Emrah sazın basmış dizine
 Habar edin Rahim Şah'ın kızına
 Diyin yitkin kullar bulundu durnam

(Caferoğlu 1942, 156/3; Boratav-Fıratlı 248-249/3; Caferoğlu 1951, 39/3; Saracoğlu 1955, 427/4; Ozanoğlu 106/2; Birdoğan 1961, 174-176 (inceleme); Bali 159/2, 251 (Ozanoğlu), 276-277 (Saracoğlu 1955, 427); Saracoğlu 1976, 313/2; Gözler 18/3; Öztelli 180/3; Alptekin 24/3)

Kaynaklarda birinci ve ikinci hanelerle, aşağıya aldığımız ve çoğunlukla üçüncü (ve sonuncu) hane olan şu hane ortaktır:

Her nere gidersen çağır Allah'ı
 Hiç darda galmazsın vallah billahi
 Han Selbi'ye müjde verin Emrah'ı
 Bir yitgin kul idi bulundu turnam

Ozanoğlu'da birinci ve ek hane vardır. Bali de, diğerlerinde sonuncu olan hane birinci hane olarak görülmektedir ve ikincisi de karışıktır. Saracoğlu 1976'da ara haneler vardır.

13

Sallana sallana gelen sevdiğim
Söyle narın ellim kimin yarısı
Kız senin üzünne yamandır halım
Söyle dudu dillim kimin yarısı

Göldeki kaz kimi gösgü nakışım
Ağ gerdanı misk ü anber kokuşum
Huri misal üzlüm ahu bakışım
Söyle ince bellim kimin yarısı

Ovanda yayılır koyunna kuzu
Yerin çiçegisen göğün yıldızı
Emrah bir köledir sen bir beg kızı
Söyle sırma tellim kimin yarısı

(Uraz 1933 , 140/3; Uraz 1937, 21/3; Ergun 1938, 84/3;
Ergun 1943, 1266/3; Ozanoğlu 19/3; Bali 240/3 (Uraz-
Ozanoğlu); Öztelli 162/3; Okayer/3; Koşar/3)

14

Çıhtım yücelere seyran eyledim
Yar ile gezdiğim yerler perişan
Gurbet elde bir ah çektim ağlaram
Bir men değil cümle alem perişan

Bizim elde beyler biner kır ata
Yigit olan cad'ı döker somata
Yarınnan ayrılan düşer firkata
Bir men değil cümle alem perişan

Bizim elde bahar olur yaz olur
Göller dolu ördek olur kaz olur
Sevgi arasında yüz bin naz olur
Suçumu bağışla men sana kurban

Sen benim ördegim men senin kazın
Koç yiğit başına dert açar nazın
İmdadımıza gelsin Hızr'İlyaz'ın
Bir kul Emrah değil alem perişan

(Saracoğlu 1955, 425/4; Bali 277-278 (Saracoğlu); Öztelli 187-188/4)

(Saracoğlu, Eşref Kurt ve Davut Telli'den derlemiştir.)

15

Dağlar al geyinmiş deryalar kara
Vücudum sağ değil cigerim yara
İster zehir etsin meni bin para
İçerem Selbihan senin elinnen

İster zehir olsun isterse ağı
Melekler çevirmiş sol ile sağ
Bize zulüm eden Şiraz'ın Begi
İçerem Selbihan senin elinnen

Emrah kimi var mı bir bahtı kara
Saydım ağ gerdanda ben sıra sıra
İster zehir etsin meni bin para
İçerem Selbihan senin elinnen

(Aşkun 114-115/3; Öztelli 171-172/3)

16

Yar senin elinnen hesteyim heste
Hesteyi görmege yar sen mi geldin
Elinde hayvası cebinde nari
Canımın cananı sen sefa geldin

Yar senin kaşların Hindîdir Hindî
Huriler hurisi melektir kendi
Bir su ver de içem üregim yandı
Bulgarı dağınnan kar sen ini geldin

Emrah'ın sevdiği Selbi sen misen
Sağ elin sinemde gezdiren misen
Ağır salacamı götüren misen
Canımın cananı sen sefa geldin

(Tevetoğlu 112/3; Caferoğlu 1951, 37/3 ve 43/3; Öztelli 186/3 'cönk')

(Caferoğlu, Mecit Gazioğlu ve Davut Telli'den derlemiştir.)

Caferoğlu'nun ilk derlemesinin son hanesi diğerlerinde ilk hanedir, öbür haneleri ise bütünüyle farklı hanelerdir. Öztelli'nin cöngünün ikinci hanesi aşağıdaki gibidir:

Geldi kulağıma Selvi'nin sesi
Hayatım boyunca çektirdin yası
Han'ın bir elinde İran elması
Yangın yüreğime har safa geldin

17

Sabahtan seherde bağlar küncünde
Öter sesi gelir gözel kekligin
Çoh aşıkın al kanına belendi
Öter sesi gelir gözel kekligin

Güneyinde kuzeyinde durmalı
Bir tuğu terleni tora salmalı
Mor mavi çeymanlı siyah çalmalı
Yanında yavrusu gözel kekligin

Menim yarım samur kürke büründü
Yürüdükçe etekleri süründü
Sefil Emrah kara bağrın delindi
Yetince çağına gözel kekligin

(Boratav-Fıratlı 249-250/3; Bali 278-279/3 (Boratav-Fıratlı);
Saracoğlu 1976, 314/1; Gözler 19/3; Öztelli 175/3)

Saracoğlu'ndaki tek hane aşağıdaki gibidir:

Kayadan kayaya ince yol olur
Âşığın gönlünde sözü bol olur
Emrah fidan Selbihan da gül olur
Gider sesi gelir gözel kekligin

18

Kayalar burcunda bağlar küncünde
Öter çoh şirindir dili kekligin
Peri tegi dalar göz altdan bahar
Sapadan çevrüşür yolu kekligin

Sabah erden yığılırlar güneye
Akşam vahdı dağılırlar banaya
Alakaftan çallıçapraz sineye
Daranır düzülür teli kekligin

Selbim al geyinir yeşil bürünür
Kaftanının etekleri görünür
Sefil Emrah yar derdinden sürünür
Sekdikçe sevülür halı kekligin

(Saracoğlu 1976, 316/3)

(Saracoğlu, Eşref Kurt'tan derlemiştir.)

19

Medet medet alemleri yaradan
Hal oldu perişan bir yara sebep
Dertli Emrah bu hallara düşeli
Kan ağlar gözleri bir yara sebep

Ne olur göreydim yarın üzünü
Egilip öpeydim iki gözünü
Elin artık eksik töhmet sözünü
Basmışam bağrıma bir yara sebep

Emrah der ki yar elinden naçaram
El uzatır tülbindini açaram
Şahlar zehir verse korkmaz içerem
Ko desinler öldü bir yara sebep

(Koşar)

20

Gine bahar oldu coştu üreğim
Ahar boz bulanık selli dereler
Sıla derdi vatan derdi yar derdi
İflah etmez bu dert meni paralar

İtibar olmazmış üze gülene
Canım kurban olsun kadir bilene
Kefen yetişmezmiş garip ölene
Belki yarın çevresine saralar

Hayal oldu Aşık Emrah halları
Deyin yara gözlemesin yolları
Herkesin sevdiği geyer alları
Ko benim sevdiğim geysin karalar

(Uraz 1933, 137/3; Ergun 1938, 85/3; Aşkun 105/3; Ergun 1943, 1267/3; Kocatürk 1957, 89-90/3; Öztelli 163/3)

Felek beni bağa bağvan eyledi
 Bağvan ağlar bahça ağlar bağ ağlar
 Ahmaz oldu dost bağına bu sular
 Dere ağlar göller ağlar su ağlar

Bayram gelsin hına yahım destime
 Habar edim yaranıma dostuma
 Gören desin naçarımı Selbi'me
 Dostlar ağlar gören ağlar el ağlar

Ördek oldum düştüm gölden göllere
 Ceylan oldum düştüm çölden çöllere
 Dertli Emrah düşmüş gurbet ellere
 Gelen ağlar giden ağlar yol ağlar

(Gazioğlu)

(Gazioğlu, Purilli Mecit Efendi'nin eski yazılı dökümanları
 arasından bulup çıkarmıştır.)

Gevherî'ye ait bir koşma ile Develili Seyrânî'ye ait bir se-
 mainin ayakları bu koşmamızı hatırlatmaktadır:

Sözün bilmez bazı nâdân elinden
 Erkân ağlar usul ağlar yol ağlar
 Bülbülün feryadı gonca gülünden
 Bülbül ağlar gülşen ağlar gül ağlar

(Köprülü 1965, 221/4)

Şiirin hane sonlarındaki üçlemeler sırasıyla şöyledir: Şahin-
 turna-tel; geda-sultan-kul; hırka-post-çul. Sonuncu üçleme di-
 ğer bir kaynakta şu şekildedir: aba-hırka-şal (Bayrı 1958, 79/4).
 Beş hanelik başka bir kaynakta yer alan dördüncü hanenin
 üçlemeleri de şöyledir: gökler-derya-sel (Elçin 299-300/5).

X X X
Ne hikmettir şu dünyaya
Gelen ağlar giden ağlar
Soralım yoksula baya
Gelen ağlar giden ağlar

(Köprölü 1965, 562-563/4)

Semainin hane sonlarındaki ikilemeleri sırasıyla şöyledir:
burcu-beden; deve-yeden; bulan-alan.

Men de bu cihana geldim geleli
 Menim ucu dönmez harmanım mı var
 Küçükten bu derde düştüm düşeli
 Bu cevri çekmege dermanım mı var

Eger aşık isen maşuka götür
 Eger tabib isen çarayı yetir
 Mana derler gam yükünü sen götür
 Menim bu yollarda kervanım mı var

Emrah eyder haram oldu bu kârlar
 Zeher oldu nuş ettiğim şekerler
 Gözel sever diye adım çekerler
 Menim ondan ayrı sevdiğim mi var

(Uraz 1933, 139/3; Uraz 1937, 61/2; Ergun 1943, 1266-1267, Ozanoğlu 48/3; Bali 127/1 (beyit), 243 (Uraz-Ozanoğlu); Öztelli 169/3)

Bali'de, ikinci hanenin son iki mısraı var; ayrıca Bali,Uraz'da eksik olan haneyi de belirtmemiştir.

Öztelli,bu koşmanın Karacaoğlan'a nazire olarak söylendiğini kaydetmekte ve şu eserine atıfta bulunmaktadır: Karacaoğlan. Şiir, altıncı baskıda (1978) 189. sayfada kayıtlıdır. Karacaoğlan'da hane sayısı dördtür ve kafiye kelimeleri aşağıdaki gibidir: Fermanım-dermanım-kervanım-dermanım-sevdiğim.

Birdoğan bu koşmanın Karacaoğlan'a ait olduğu hususunda ısrarlıdır (Birdoğan 1974, 7152).

23

Merhamet kıl hanlar öldürme bizi
Feleğin devrinde amanımız var
Pir elinnen bile badeler içtik
O yarınan ahdipeymanımız var

O yar benim elde küllü varımdır
Namusumdur gayretimdir arımdır
Alem bilir Selbi benim yarımdır
Bizim Şah Abbas'tan fermanımız var

Kayguya kanığh kargıştan beri
Ölümnen pervasız dönmenik geri
Gönülde yattıkça gül üzlü peri
Bizim bu zahmanda seyranımız var

Man Emrah diyeller Karakoyunnu
Namertler içinde yigit oyunnu
Kaz kimi pısmānıh erkek boyunnu
Biz Türk'ük Türklükten dermanımız var.

(Uraz 1933, 128/2; Saracoğlu 1955, 428/4; Bali 261-262/2
(Uraz) ve 262/4 (Saracoğlu 1955); Saracoğlu 1986,
311-312/4; Gazioğlu/3)

(Gazioğlu, Hayrettin Gazioğlu'dan derlenmiştir.)

Uraz (ve Bali)'da ilk iki hane vardır. Gazioğlu'nda birinci
hane eksiktir; ondaki ikinci hane diğer kaynaklarda mevcut
değildir:

Doğruya yürüdük hem gündüz gece
Sen yüce değilsin tek Mevlâ yüce
Yavuz Sultan Han'a haber gidince
Bizim senden özge sultanımız var

Son hanenin birinci mısraı bazı farklılıklar göstermektedir:

Bize Emrah derler Karakoyunlu
(Saracoğlu 1955 ve 1976)

24

Bugün aziz gündür derneğimiz var
Yoluz düşsün ziyarete gözeller
Hasretiniz çoktan beri çekeriz
Verin bacı geçin öte gözeller

Kimi göç eylemiş göçü var bize
Kimi siyah zülfün tökmüştür bize
Eger bir haberniz olmazsa bize
Düşersiz siz de firkate gözeller

Emrahî der gerçek oldu sözümüz
Arşa direk oldu ahı özümüz
Size geçer ise bu niyazımız
Dolun sualsiz cennete gözeller

(Öztelli 1977 'iki ayrı cönk')

25

Irak yerde yad ölkede sevdiğim
Gözlerim kan ağlar dilim dad eyler
Arz'ediben seni diye gelmişem
Bana senden gayrı kim imdad eyler

Men görmedim bu dünyada hoş günü
Felek minnet etmem sana beş günü
Selbi ne beklersin elin köşkünü
Felek bir gün yıhar ya berbad eyler

Baş koymadım nazlı yarın dizine
Hasret melil seyretmedim üzüne
Gel uyma Selbihan düşman sözüne
Seni menden meni senden yad eyler

Gine yeşillendi dağlar lalesi
Men Emrah'ım arttı başım belası
Senin için yıhtım gönül kalesi
Meni melil koymuş Şahı şad eyler

(Bayrı 1930, 156-157/3; Uraz 1937, 85/2; Köprülü 1940, 597-598/3; Boratav-Fıratlı 248/4; Güney'ler 100-101/3; Ozanoğlu 90/2; Köprülü 1965, 729/3; Bali 255-256/2 (Uraz-Ozanoğlu); 256 (Boratav); OKöprülü 244-245/3; Gözler 17-18/4; Öztelli 177-178/4)

Bayrı, Köprülü 1940 ve 1965, Güney'ler ve OKöprülü'de ikinci ve üçüncü haneler, Uraz, Ozanoğlu (ve Bali)'da son iki hane eksiktir. Bayrı, Köprülü 1940 ve 1965, Güney'ler ve OKöprülü'deki ikinci hane diğerlerinde yoktur:

Ben de bilmem ne diyardan olduğum
Hasretinden sararıp da solduğum
El bağlayıp divanına durduğum
Ne öldürür beni ne azad eyler

26

İtirmişem tiri terlen araram
Bilmem hangi dağın arasındadır
Bir halı var o nişanı soraram
Yanahnan buhağın arasındadır

Men olmuşam bir gözele mübtela
Kıyamet gününde ussuz avara
Zülûf kara perçem kara göz kara
Hesap o kaşların karasındadır

Sarp kayadır toygun kuşun yuvası
Üregimden çıkmaz yarın havas'ı
Sefil Emrah der ki İran ölkesi
Yolun orasında burasındadır

(Saracoğlu 1958, 503/3; Saracoğlu 1976, 315-316/3)

27

Dere bağlarında üzüm yiyende
Acap bu üzümün tadı necedir
Üç yüz altmış dallı ağacı gördüm
Söyle bu ağacın adı necedir

Hak için söylerem gitmesin güce
Hak aşıklarının feryadı uca
Kim sevmez yarını üzün görünce
Aşığın yar ile va'dı necedir

Dertli Emrah der ki aşka yanasan
Kimse kanmasa da özün kanasan
Yalan söz olsa da gerçek sanasan
Hakk'ın hükmü nedir kadı necedir

(Gazioğlu)

(Gazioğlu, Purilli Mecit Efendi'nin eski yazılı dökümanları
arasında bulup çıkarmıştır.)

28

Bağ-ı cennet seyreylemiş bir peri
Mahramasın gül doldurmuş da gelir
Gülün şavkı vurdu bağlar küncüne
Sevdiğim seyranı gezmiş de gelir

Bu gençlikte ne hoş imiş ucalık
Ne kem yerde belim büktün kocalık
Bir ay doğmuş on üç on dört gecelik
Maşrıktan mağrıba doğmuş da gelir

Evvel tıfıl idik olduk natuvan
Erenler yanında kaldık bigüman
Selbi meni gördü dedi vah civan
Kızlar Emrah kocalanmış da gelir

(Uraz 1937, 123/3; Aşkun 113-114/3; Boratav-Fıratlı
250/3; Bali 257/3 (Uraz); Gözler 19/3; Öztelli 171/3
ve 182-183/3 'cönk')

Uraz (ve Bali)'da redif "... da gelir" şeklindedir; bunların
dışındaki kaynaklarda ise "...geliyor" şeklindedir.

Bir nazenin bana gel gel eyledi
 Varmasam incinir varsam incinir
 O nazik elinnen ince belinnen
 Sarmasam incinir sarsam incinir

Kaşları mihraptır gözler haramî
 Lisanından töker Tanrı kelamı
 Gelir bin naz ile verir selamı
 Almasam incinir alsam incinir

Gine görünüyor yarın elleri
 Başımızda esen sevda yelleri
 Yarın bahçasında gonca gülleri
 Dermesem incinir dersem incinir

Nereden nereye sevmişim yarı
 Ataşı komuyor yakıyor meni
 Emrah eyder isen giden civanı
 Sevmesem incinir sevsem incinir

(Güney 68/4; Uraz 1933, 133/3; Uraz 1937, 30/3; Köprülü 1940, 600-601/4; Aşkun 53-54/4; Ergun 1943, 1267/3; Güney'ler 105/4; Kocatürk 1957, 88/4; Ozanoğlu 25/3; Köprülü 1965, 732-733/4; Uraz 1971/3; Bali 112/1, 241-242 (Uraz-Ozanoğlu) OKöprülü 247-248/4; Öztelli 168-169/3)

Uraz (1933, 1937, 1971), Ergun, Ozanoğlu ve Öztelli'de üçüncü hane yoktur. Bali'deki tek hane, kafiye yapısı açısından birinci hane gibi görünüyorsa da kafiye kelimeleri açısından daha çok sonuncu haneyi hatırlatmaktadır.

“incinir” redifinin önüne gelen ikiliden olumsuz şekil (varmasam, sarmasam, vs.) hemen daima ilk sırayı almaktadır (Gü-

ney, Köprülü, vs.); pek azında ise olumlu şekil (varsam, sarsam, vs.) öndedir.

Öztelli, Âşık Ömer'in de aynı redifi kullandığı bir şiirinden bahsediyorsa da tesbit etmemiz mümkün olamamıştır; aynı zat, XVIII. yüzyıl âşıklarından Seyityaroğlu'nun söylediği bir koşmayı da örnek olarak vermektedir (Öztelli 1976 'Yıllık 71, Sah-te Şöhret 30-31'). Seyityaroğlu'nun şiirinde sadece iki fiil olumlu ve olumsuz şekillerde (ölsem-ölmesem, silsem-silmesem) kullanılmış (ikinci ve üçüncü haneler), diğer iki hanede farklı şekiller tercih edilmiştir (ağlasam-gülsem, --- -versem).

30

Bağırma od saldın Salatın Peri
Bu ne ataş sen de cana düşüptür
Üç yüz altmış altı damarım yandı
Yüz kırh dördü istikbala düşüptür

Peri ne düşmüşsün canım kaskına
Heç adam kıyar mı candan dostuna
Buhak singirlenmiş sine üstüne
Gerdanda muyların yana düşüptür

Sersem oldum serde yohdur ahıllar
Dedim gidem yara komaz pahıllar
Dört kitabı ezber eder ohullar
Menim ismim bir figana düşüptür

Hasretle bişmiştir ezel aşımız
Hak ne yazmış ise görür başımız
Emrah der ki müşgül oldu işimiz
Yazık yolum bu virana düşüptür

(Uraz 1937, 117/4; Uraz 1971/4; Bali 170/1, 252 (Uraz)
Bali'deki tek hane birinci hanedir.

31

Sehernen oğradım göl kırağına
Sonam meni gördü üzmege durdu
Kanadını çaldı suyun üzüne
Çığa tellerini düzmege durdu

Men gettikçe sonam getti ırağa
Yandı kara bağrım döndü firağa
Huri tek silkindi çıktı kırağa
Humar gözlerini süzmege durdu

İstedim kendimi bu göle atam
Elimi uzatıp yavruyu tutam
Bir hayal eyledim sarılıp yatam
Vefasız gönlümü üzmege durdu

Emrah şahin aldı elden laçını
Yel estikçe töker bele saçını
Arzuhal eyledim visal başını
İnci dişlerini düzmege durdu

(Güney 209/3; Köprülü 1940, 624/3; Aşkun 76/3; Güney'ler 121/3; Saracoğlu 1955, 424/3; Kocatürk 1957, 86/3; Köprülü 1965, 752-753/3; Bali 281/3 (Saracoğlu 1955 ve Kocatürk 424); OKöprülü 267/3; Öztelli 187/3)

(Saracoğlu, iki metinden ilkinin Cemşit Mülâyim'den, ikincisini Emin Telli'den derlemiştir.)

Güney, Köprülü (1940, 1965), Aşkun, Kocatürk (1957, 1963), vs. de ikinci hane yoktur; diğer kaynaklarda da üçüncü hane eksiktir. Kanaatimizce bu şiir dört haneden meydana gelmektedir.

Sonuncu hanenin ilk mısraı Saracoğlu (Telli)'nda şöyledir:

Emrah Şah'ın aldı elden laçını

Bu mısra diğer metinlerde ise şöyledir:

Emrah şahin aldı/amiş bugün laçını

Saracoğlu (Mülayim)'ndaki son hane oldukça farklıdır.

Gemici gelende getti takatım

Kesildi dermanım yoktur kuvvetim

Emrah'ın Selbiyar'adır savgatım

Yel vurdu gemimiz girdama durdu

2.SEMAİLER

32

Tutum yar elinnen tutum
Çıham dağlara dağlara
Olum bir yaralı bülbul
Yenem bağlara bağlara

Birin bilir binin bilmez
Bu dünya kimseye kalmaz
Yar ismini desem olmaz
Düşer dillere dillere

Emrah eyder bu günümdür
Arşa çıhan tütünümdür
Yara gidecek günümdür
Düşüm yollara yollara

(Köprülü 1929, 31/4; Yusuf Ziya 61-62/3; Ergun 1938, 110/3 (Erzurumlu bölümünde); Köprülü 1940, 635/3; Kocatürk 1957, 87/3; Birdoğan 1962, 2871/3; Köprülü 1965, 763/3; Bali 274/3 (Kocatürk 1963, 209, Birdoğan 1962 ; OKöprülü 277/3; Öztelli 166/3)

Bu semainin birinci hanesi ile ikinci hanesinin ilk iki mısraı Birdoğan'da şekil olarak aynı olmakla beraber konu olarak farklıdır:

Esme seher yeli esme
Değer tellere tellere
Çıksın seyrakibin gözü
Düşün ellere ellere

Yardan ayrılan üz gülmez
Sarhoş olan özün bilmez

.....

33

Karşımızda duran dilber
Tevür tevür binler yaşı
Didennen de akan yaşı
Silen dilber binler yaşı

Maylam dilber sedasına
Karşı duram kadasına
Men fakirin odasına
Gelen dilber binler yaşı

Soyunsa girse koynuma
Heç ölüm gelmez aynıma
Dola kollarını boynuma
Saran dilber binler yaşı

Emrah der böyle baharam
Sinemi oda yaharam
Adın demeğe korharam
Filan dilber binler yaşı

(Öztelli 185 'cönk')

Bir dilberi metederem
Gayette kara kaşları
Dünden beri mezattadır
Çün ister para kaşları

Kaşlarını keman eder
Aşıkına çok hışmeder
Seslensem ses vermez gider
Benzer hünkara kaşları

Ab-ı zemzeme dalıptur
Yavru pek ahlım alıptur
Cellatlığa pek taliptir
Çekiyor dara kaşları

Men Emrah'ım halım bilmez
Sevdigimden habar gelmez
Elim heç bir işe getmez
Göndermez kara kaşları

(Köprülü 1929, 26-27/4; Uraz 1933, 206/4 (İkisi de Erzurumlu adına kayıtlı benzer iki şiir bir aradadır.); Ergun 1938, 87-88/4; Ergun 1943, 1267/4; Öztelli 165/4)

Semainin Uraz'daki ikinci örneği yedi heceli mısralarla kurulmuş olup yer yer farklılıklar göstermektedir. İkinci hane-
nin ikinci mısraı ile sonuncu mısraı aşağıdaki gibidir:

Ruz u şeb cefa eder

X

Kovar arkadaşları

Ergun'daki iki şiirin dışında kalan metinlerde ikinci ve sonuncu hanelerin kafiyeli kelimeleri aşağıdaki gibidir:

... ediyor/... gidiyor/... hükmediyor

X

... bilmiyor/... gelmiyor/... varmıyor

35

Men bir garip seyyah olsam
Geysem karayı karayı
İtirdim nazlı yarımı
Bulsam arayı arayı

Irak yollar yakın olsa
Her gözelde hakkım olsa
Dostum Lokman Hekim olsa
Sarsam yarayı yarayı

Yarı düşürtsem ardıma
Bir ataş düştü yurduma
Menim onulmaz derdime
Bulsam çarayı çarayı

Emrah'ın da ohur yazar
Hak kalemin kimler bozar
Ayna almış perçem düzer
Zülfün tarayı tarayı

(Köprülü 1929, 33/4; Ergun 1938, 110/3 (Erzurumlu adına); Köprülü 1940, 636-637/4; Ergun 1943, 1267/4 (Ercişli adına); Öztelli 1955, 125/4; Kocatürk 1963, 212/4; Köprülü 1965, 764/4; Bali 275-276/4 (Öztelli 1955); OKöprülü 284/4; Öztelli 167/4)

Ergun 1938'de üçüncü hane eksiktir. Semainin ilk mısraı dikkati çeken bazı değişiklikler göstermektedir:

Ben bir seyyah arap olsam

(Köprülü 1929, 1940, 1965, Ergun 1938, 1943, Oköprülü)

Ben bir siyah arap olsam

(Kocatürk)

36

Zülüflerin rişte rişte
Ahlım aldı bir görüşte
Ya hurisin ya ferişte
Gelki sarılalım Selbi

Zülüflerin tutam tutam
Arasına güller katam
Bir gece sarılam yatam
Gel ki sarılalım Selbi

Zülüflerin burma burma
Salınıp karşımda durma
Men ölürem kanlım olma
Gel ki sarılalım Selbi

(Köprülü 1929, 28/2; Öztelli 166/3)

37

Bizim sahraların taşı
Para para duman şimdi
Sevişmesi bir hoş amma
Ayrılması yaman şimdi

Gülün çevresi har m'ola
Çektiğim ah ü zar m'ola
Acap bizi anar m'ola
O kaşları keman şimdi

Arasam yarı bulurdum
Yolunda kurban olurdum
Bir gün görmesem ölürdüm
Gör neyledi zaman şimdi

Erisin dağların karı
Men çekerdim ah ü zarı
Kadir Mevla'm gönder yarı
Gönül ister heman şimdi

Benim aşnam şimdi çıhar
Çıhar da yollara bahar
Emrah'ı odlara yahar
Boyu selbi revan şimdi

(Köprülü 1929, 26/5; Uraz 1933, 134-135/5; Uraz 1937, 43/5; Ergun 1938, 86/5; Köprülü 1940, 635-636/5; Ergun 1943, 1267-1268/5; Güney'ler 53/4; Kocatürk 1957, 91/5; Ozanoğlu 35/5; Bali 257-258/5 (Uraz-Ozanoğlu); OKöprülü 277-278/5; Öztelli 163/164/5)

Güney'lerde dördüncü hane eksiktir ve mahlas hanesinde sadece ilk harf yazılıdır. İlk mısra Güney'lerde aşağıdaki gibidir:

Şu karşiki karlı dağlar

Karacaoğlan'ın da aynı kafiyei kullandığı bir şiiri vardır.
(Bkz. Öztelli Karacaoğlan, 6. bs.1978, nr. 342).

38

Selbihan bağ arasında
Gezer zavallı zavallı
Gezdikçe garip bağrımı
Ezer cilveli cilveli

Elinde var bir daş ayna
Zülfü dönmüş perişana
Senin aşkına düşene
Nazar cilveli cilveli

Emrah'ın der gülen menem
İtirmişin bulan menem
Bu dünyada alan menem
Yazar cilveli cilveli

(Tevetoğlu 111/3; Öztelli 174/3)

39

Yeri çöl kalmış İravan
Sende yiyip içmedim mi
Eli kuşlu beglerinen
Atlanuban tüşmedim mi

Sağmdan atlandım ata
Didar kaldı kıyamata
Koç kuzu hurcundan kete
Ağır sufra açmadım mı

Bülbül hasret kaldı güle
Daha elim yetmez ele
Emrah'ım Selbi'ynen bile
Şeker şerbet içmedim mi

(Kırzioğlu 1963, 804/3)

Bu metni, dilinde görülen değişiklikleri gösterebilmek için almayı uygun bulduk (atlanuben, kete, sufra, vs.)

40

Bir yigidin yaman derdi
Olmasa kan yaş töker mi
Menevşe sümöl solmadan
Dağlara duman çöker mi

Ezelden bu dünya bele
Garibin bir derdi sıla
Har olmasa bülböl güle
Ah eder boyun bükür mi

Sefil Emrah oda yanmış
Gönöl diler hama yetiş
Bir elçimiz daha getmiş
Görek onu da eger mi

(Öztelli 182/3 ve 185/3 'iki ayrı cönk')

41

Karlı dağlar aş aşı
Yar seni görmege geldim
Hasretem üzün görmege
Bir selam vermege geldim

Gör Felek bana neyledi
Sarp kayadan yol eyledi
Zülüflerin tel eyledi
Saçmı örmege geldim

Tuttu başımın ağrısı
Ötüşür sona yavrusu
Emrah der sözün doğrusu
Koynuna girmege geldim

(Tevetoğlu 111/3; Ergun 1943, 1268/3; Caferoğlu 1951, 39-40/3; Saracoğlu 1955, 427/4; Bali 277/3 (Saracoğlu 1955); Saracoğlu 1976, 309-310/3; Öztelli 174/3 ve 188/3; Alptekin 23/2)

İkinci hane Ergun'da aşağıdaki gibidir:

Üce üce tahçaları
Bar getirmiş bahçaları
Açılıptur bohçaları
Yar gülün dermege geldim

İlk mısra Öztelli (ve onun da faydalandığı Saracoğlu)'de küçük bir farkla şu şekildedir:

Alçak yüksek karlı dağlar

Öztelli, bu semainin Karacaoğlan'a nazire olduğunu kaydeder (1977, 188).

42

Kap(ı)larında sular ahar
Al yanağa güller tahar
Karşıdan üç gözel bahar
Eğer sevsem namerd olum

Biri Selbi biri Nazlı
Birinin eli hınalı
Birine göynüm yaralı
Eger görsem namerd olum

Üzünde benlerin Hindî
Yar belanı alam şimdi
Alem duydu el işitti
Eğer dönsem namert olum

Emrah'ım der otağına
Güller takmış yanağına
Leblerin koysam ağzıma
Eğer doysam namerd olum

(Tevetoğlu 110/4; Öztelli 173/4; Gazioğlu/3)

Gazioğlu, Çelebibağlı türkücü Mehmet Koç'un bu semaiyi bestelediğini kaydetmektedir.

İkinci hane Tevetoğlu'nda, üçüncü hane de Gazioğlu'nda eksiktir. Tevetoğlu'nda yer alan ikinci hane aşağıdaki gibidir:

Yüzünde benler Haşimî
Yoluna koydum başımı
Ölene dek gözyaşımı
Eğer silem namert olam

Bugün men bir gözel gördüm
 Bahar cennet sarayınnan
 Kamaştı gözümün nuri
 Onun hüsn-i cemalınnan

Salındı bahçaya girdi
 Çiçekler selama durdu
 Mor menevşe boyun burdu
 Gül utandı hicabınnan

Bahçanın kapısın açtım
 Sanasın cennete düştüm
 Öptüm koçtum helallaştım
 Buse aldım yanağınnan

Bahçanın kapısı güldür
 Dalında öten bülbüldür
 Emrah da bir edna kuldur
 Bağışla geç günahınnan

(Uraz 1933, 98/5; Aşkun 83-84/3; Ergun 1943, 1268/4; Saracoğlu 1955, 426/4; Bali 110/2; Öztelli 169-170/5)

Uraz (ve Öztelli)'daki üçüncü hane birinci hane gibi *abab* şeklinde kafiyeleşmiştir; ayrıca, "Felekler yandı ahımdan" gibi Fuzûlî'yi hatırlatan bir mısraın bulunması, bu parçanın başka bir şaire ait olduğu intibahı uyandırmaktadır.

Bali'de ise birinci hanenin ilk ve diğer üç hanenin son beyitleri yer almaktadır.

Emrah'ın yayımlanan en eski şiiri budur. "ŞİİRLERİ" bölümünde de dokunulduğu üzere, bu şiirin birinci hanesi 1897'de Belgrad'da yayımlanan bir kitapta yer almıştı:

Ben bugün bir güzel gördüm
Bakar cennet sarayından
Kamaştı gözümün nuri
Onın husnı cemalından

Aşkun'un, "Bu koşma tarafımdan derlenmiştir," demesi doğru değildir.

İki kaşları karanın
 Ah elinnen dad elinnen
 Zülfü siyah mahparanın
 Ah elinnen dad elinnen

Ağ elleri nakışlının
 Ağca ceylan sekişlinin
 Nergiz kimi kokuşlunun
 Ah elinnen dad elinnen

Sefil Emrah şu sonanın
 Yayladan göle konanın
 Hem atanın hem ananın
 Ah elinnen dad elinnen

(Uraz 1937, 31/3; Köprülü 1940, 634-635/3; Güney'ler 88-89/3; Saracoğlu 1955, 423/3; Ozanoğlu 26/3; Köprülü 1965, 762/3; Bali 254-255/3 (Uraz-Ozanoğlu), 278/3 (Saracoğlu 1955); OKöprülü 276/3; Öztelli 186/3; Alptekin 23/3)

Saracoğlu (1955), İskender Alkoç'tan derlemiştir.

Tekrar edilen mısradaki “dad” kelimesi, Köprülü'ler ve Güney'lerde “vah” şeklindedir. Diğer farklı şekilleri de şu şekilde tesbit edebiliriz: Birinci hanenin tek sayılı mısraları şöyledir:

.....
 Şu giden kaşı karanın

 Yanı çifte tayalanın

(Uraz, Ozanoğlu, vs.)

İkinci ve üçüncü haneler bütünüyle farklı olarak görülür:

Eli ŐimŐir kılıçlının
Gözü ecel bakışlının
Yorgun maral gidişlinin
Ah elinden dad elinden
X

Elinde bâde sakinin
Sinesi cennet bağının
Emrah der ki Şu yağının
Ah elinden dad elinden
(Uraz, Ozanoğlu)

45

Annacımdan gelen gözel
Dur Muhammed'i seversen
Seni bana dargın derler
Gül Muhammed'i seversen

Eviniz bizden aşağı
Belinde Hama kuşağı
İkimize bir döşeği
Ser Muhammed'i seversen

Evimiz bizden dolayı
Kaldır kalbinden hileyi
Alnındaki al valayı
Çöz Muhammed'i seversen

Aşık Emrah söyler dosta
Men derdinden oldum heste
Bir kol altta bir kol üstte
Sar Muhammed'i seversen

(Köprülü 1929, 33-34/4; Ergun 1943, 1268/4; Öztelli 167-168/4)

Üçüncü hanenin üçüncü mısraındaki "vala" kelimesi Ergun'da "mala" şeklindedir.

46

Uca uca karlı dağlar
Hub eser yellerin senin
Gider yazın gelir kışın
Kar koçar bellerin senin

Her yanda ırmağın çağlar
Yener düz ovayı boylar
Yeşil baş sonalar oynar
Çalhanır göllerin senin

Emrah eyder hani yurdun
Ne kem yerde mesken kurdun
Hub gözledin yahşı vurdun
Kırılslın kolların senin

(Uraz 1933, 136/3; Ergun 1938, 85-86/3, Ergun 1943, 1268/3; Kocatürk 1957, 90/3; Bali 279/3 (Uraz); Öztelli 163/3)

Bu göçü ordan göçürdüm
 O dağ olmaz bu dağ olsun
 Şeyda garip bülbül kimi
 O bağ olmaz bu bağ olsun

Yarı götürdüm yaylama
 Seveda derler gel kınama
 Bir yara vurdum sineme
 Hançer olmaz bıçağ olsun

Emrah der kapında kulam
 Didemle ummana dalam
 Al yanahtan buse alam
 Yanah olmaz dudağ olsun

(Cönk 1928, 3b; Güney 160/3; Uraz 1937, 124/4; Köprülü 1940, 633/3; Güney'ler 85/3; Saracoğlu 1955, 424/3; (haneler beşer mısralıdır); Köprülü 1965, 761/3; Bali 261/4 (Uraz); OKöprülü 275/3; Öztelli 183/3 ve 187/3)

(Saracoğlu, babası Mustafa Saracoğlu'ndan derlemiştir.)

Şiirde dikkati çeken husus, kaynakların birinde hanelerin beşer mısradan kurulu olmasıdır. Beşinci mısra her hanenin sonunda, adeta bir türkü nakaratı gibi tekrar edilmektedir:

Koy senin canın sağ olsun
 (Saracoğlu 1955, Öztelli)

48

Hey ağalar hey gaziler
Kollar kolçağa yaslanıp
Yahar üregim sızılar
Sinem bıçağa yaslanıp

Yaz gelende çaylar ahar
Aşk ataşı ürek yahar
Leyli çıkmış yola bahar
Mecnun bir dağa yaslanıp

Aşıklar çeker zarı
Erisin dağların karı
Ağaçlar yetirip barı
Meyve yaprağa yaslanıp

Emrah diyer Süleymanlar
Biz burdayız hani onlar
Aslan kimi kahramanlar
Kara toprağa yaslanıp

(Saracoğlu 1978, 164-165/4)

49

İkikuş'a giden dilber
Menim sende ikrarım var
Ne gece yuhu uyuram
Ne gündüz kararım var

Ne dolu bade içerem
Ne sırrım yada açaram
Ne nazlı yardan geçerem
Ne kimseye zararım var

Ne bülbülem ne gülşana
Ne baykuşam (ne) virana
Ne deliyem ne divana
Ta ezelden esrarım var

Emrah der ki behey zalım
Ya nic'olur benim halım
Ne malım var ne menalım
Heman bir yosma yarım var

(Öztelli 184/4 'cönk')

50

Halka halka çiyin üstüne
Saçları sallanır gider
Düşüp hoyratlar destine
Yaşları sellenir gider

Kararım aldı götürdü
Avcı maralın itirdi
Meni kül edip bitirdi
Selbihan dillenir gider

Dertli bülbül benim yarım
Aldı yar aldı kararım
Zindanda olsa ararım
Gönül hem söylenir gider

Sefil Emrah düş yollara
Dağda ara daşda ara
Sırdaş olup ağ sulara
Selbihan güllerin gider

(Saracoğlu 1958, 552-553/4)

51

Gine oldu seher vahti
Çıh salın leyli vahtidir
Geyin atlas libasları
Dön salın leyli vahtidir

Balmumları yana yana
Cilve kâr eyledi sana
On dört bölük diz gerdana
Dön salın leyli vahtidir

Bak şu sinemdeki dağa
Seyret bahçe ile bağa
Al badeyi kalk ayağa
Doldur ver peyam vahtidir

(Yalgın 157/3)

(Derleyiciye göre şiirin son hanesi eksiktir.)

52

Bir yigit gurbete varsa
Gör başına neler gelir
Sılası hatıra düşse
Yaş gözüne dolar gelir

Bağrıma basayım daşlar
Didemden ahıttım yaşlar
Yuvasın terk eden kuşlar
Yuvam der de döner gelir

Emrah eyder selbi boyun
Huri melek midir soyun
Sürüden ayrılan koyun
Kuzum der de meler gelir

(Boratav-Fıratlı 246/3; Bali 280/3 (Boratav-Fıratlı);
Gözler 17/3; Öztelli 176/3)

53

Dedim dilber ne melilsin
Dedi ürek parçalanmış
Dedim dilber kaddin elif
Dedi boyum ucalanmış

Dedim dilber bu ne haydır
Dedi benim kaşım yaydır
Dedim dilber üzün aydır
Dedi on beş gecelenmiş

Dedim dilber üzün mahı
Dedi benim hublar şahı
Dedim ağlatma Emrah'ı
Dedi neynim kocalanmış

(Ergun 1943, 1268/3; Dizdaroğlu 1980, 11/3)

54

Vardım yarın yaylasına
Gezdiği yer çimen olmuş
Men gideli devran dönmüş
Zaman başka zaman olmuş

Ucada yaptım kala'yı
Üzünden çektim belayı
Terkettim zahman sılayı
Dert benimdir sana nolmuş

Coştu deli gönül coştu
Sevda geldi baştan aştı
Dediler Selbihan göştü
Emrah halın yaman olmuş

(Tevetoğlu 111/3; Ergun 1943, 1268-1269; Caferoğlu 1951, 38-39/3; Saracoğlu 1955, 426-427/3; Kocatürk 1963, 212-213/3; Bali 280/3 (Kocatürk 1963); Saracoğlu 1976, 315/3; Öztelli 174/3 ve 188/3)

(Saracoğlu, Süleyman Alan'dan derlemiştir.)

İkinci hanenin birinci mısraı, bütün Saracoğlu metinlerinde küçük bir fark göstermektedir:

Alçahda yaptım kalayı

55

Hey ağalar dad gaziler
Dağa kar düştü kar düştü
Uzak yerde yad ölkede
Yada yar düştü yar düştü

Gidin diyin anasına
Gelsin bahsın sonasına
Körpe kızın sinesine
Bi çüt nar düştü nar düştü

Emrah der yar sesledim
Uca dağlara yasladım
Zahmet verdim bağ besledim
Bağa har düştü har düştü

(Saracoğlu 1976, 299/3 ; Gazioğlu/3)

(Gazioğlu,Ercişli Akif Kayaer'den derlemiştir.)

Saracoğlu'ndaki küçük bir farkı şöyle gösterebiliriz:

Öğüt versin sunasına

3. DESTANLAR

56

Emret Şah'im emret methin edeyim
Sahat Çukuru'nun mamur bağları
Her seher bülbüller çığırır öter
Ala karlı gök çimenni dağları

Divanda durmuşam kollarım bağlı
Bu aşkın elinnen ciğerim dağlı
Uca Pencerele kümbet otağlı
Sedirde oturur ağa begleri

Onnar ekincidir çeltik ekerler
Yük tutuban şehirlere tökerler
Yarana yoldaşa honça çekerler
Çini zer kaplarda ballı yağları

Pek çok olur İravan'ın gözeli
Onnar sever birbirini ezeli
Tuğlu kühlan atlı altın nizeli
Meydanda atlıdır zor koçahları

Dünyaya vahtında gelmedi Emrah
Felek'in elinden gülmedi Emrah
Dertli çok olduğun bilmedi Emrah
Bir men değil sade Yağıp ağları

(Caferoğlu 1942, 154/3; Boratav-Fıratlı 247/5; Kırzioğlu
1963, 805-806/12; Gözler 17/5; Öztelli 177/5)

Caferoğlu'nda ikinci ve beşinci haneler eksiktir. Kırzioğlu'nun yayımladığı metnin dili oldukça farklıdır.

57

Ağalar gurbetten geldim
Geldim ki nazanım getmiş
Sılam bana hor göründü
Salınıp gezenim getmiş

İçmişim ezel şarabı
Gine kavuştur ya Rabbi
Destinde aşkın kitabı
Okuyup yazanım getmiş

Hasret içtik elde bade
Oldu efganım ziyada
Ördek uçtu kaldı ada
Göllerde yüzenim getmiş

Bir daha saz almam ele
Mayılım ben tatlı dile
Top zülfünü ince bele
Tarayıp düzenim getmiş

Bir daha içmeyem bade
Kuzum seni vermem yada
Süt beyaz üstüne sade
Geyinip tozanım getmiş

İstemem bahçayı bağı
İçirdiler bana ağı
Beyaz fese penbe bağı
Bağlayıp gezenim getmiş

Bu dünya böyle kalırsa
Küffardan öç alınır
Vadem gelip ölünürse
Mezarım kazanım getmiş

Dün gece gördük düşümde
Civan duruyor karşımda
Tarihim mezar taşımda
Okuyup yazanım getmiş

Emrah eyder nedir bela
Baba düştüm gurbet ele
Yine saz alayım ele
Eyvah ki nazanım getmiş

(Köprülü 1929, 25-26/9 ('Başka Bir Emrah Var mı?' bölümünde); Ergun 1938, 86-87/9; Güney'ler 117-118/5; Köprülü 1940, 637-638/5; OKöprülü 279/5; Öztelli 164-165/9)

Beşer haneli olanlarda dördüncü hane ve sonrası yoktur; ayrıca üçüncü hanenin (onlarda dördüncü) ilk iki mısraı da aşağıdaki gibidir:

Hasret içtik bade elde
Oldu efganım ziyade

Beş haneli olanların ikinci ve sonuncu haneleri aşağıdaki gibidir:

Aynasın verin dizine
Sürmeler çeksin gözüne
Siyah zülfün mah yüzüne
Tarayıp düzenim gitmiş

X

Emrah'ım ben de varırsam
Düşmandan hayıf alırsam
Vadem yeter ben ölürsem
Kabrimi kazanım gitmiş

ŞİİR İNDEKSİ

Şiirlerin ilk hanelerinin ikinci beyitleri alınmış, son mısra-
ın son kelimesine göre alfabetik sıraya konulmuştur. Paran-
tez içindeki sayılar şiirlerin kitabımızdaki sıra numarasını
göstermektedir.

A	1.	(32)	Olum bir yaralı bülbül
Yenem bağlara bağlara
	2.	(33)	Didennen de akan yaşı
Silen dilber binler yaşı
E	3.	(1)	Al kaftana yeşil kırabı tahmış
Durnaya benzettim göller içinde
	4.	(2)	Usulca tohunup zülfü teline
Selam ver dört yana bir nezer eyle
H	5.	(3)	Ağ elleri boğum boğum hınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yoh yoh
I	6.	(56)	Her seher bülbüller çığırır öter
Ala karlı gök çimenni dağları
	7.	(34)	Dünden beri mezattadır
Çün ister para kaşları
	8.	(35)	İtirdim nazlı yarımı
Bulsam arayı arayı
	9.	(4)	Sılada sevdiğim öz anam atam
Daha gözlemesin yollarımızı
İ	10.	(36)	Ya hurisin ya ferişte
Gel ki sarılalım Selbi
	11.	(5)	Dedim aşık alup size dem edem
Biri çalma dedi biri çal dedi
	12.	(37)	Sevişmesi bir hoş amma
Ayrılması yaman şimdi
	13.	(38)	Gezdikçe garip bağrımı
Ezer cilveli cilveli
	14.	(6)	Bir amanatım var sana vereyim
Götür nazlı yara ver seher yeli

15. (39) Eli kuşlu beglerinen
Atlanuban tüşmedim mi
16. (40) Menevşe sümbül solmadan
Dağlara duman çöker mi
17. (7) Kolu bağlı kulluğunda durmuşam
Ya kapıda kul et ya da sat meni
18. (8) Ağ(a)lar gözyaşımı Ceyhun eyledim
Çalkandı dünyayı sel aldı getti
19. (9) Nazik ellinnen dermiş devşirmiş
Al yanah üstüne düz menevşeyi
- K 20. (10) Meni dertli ettin saldın dağlara
Heç gelip sormadın halımı Felek
- L 21. (11) Sen de benim kimi maşukun mu var
Gül açtıkça şanın artar a bülbül
- M 22. (12) Seni meni yaradanın aşgına
Diyin yara bağrım delindi durnam
23. (41) Hasretem üzün görmeğe
Bir selam vermeğe geldim
24. (42) Karşıdan üç gözel bahar
Eger sevsem namerd olum
- N 25. (43) Kamaştı gözümün nuri
Onun hüsni cemalınnan
26. (13) Kız senin üzünnen yamandır halım
Söyle dudu dillim kimin yarısan
27. (14) Gurbet elde bir ah çektim ağlaram
Bir men değil cümle alem perişan
28. (44) Zülfü siyah mahparanın
Ah elinnen dad elinnen
29. (15) İster zehir etsin meni bin para
İçerem Selbihan senin elinnen
30. (45) Seni bana dargın derler
Gül Muhammed'i seversen
31. (16) Elinde hayvası cebinden nari
Canımın canani sen sefa geldin
32. (17) Çoh aşkın al kanına belendi
Öter sesi gelir gözel kekligin

33. (18) Peri tegi dalar göz altdan bahar
Sapadan çevrüşür yolu kekligin
34. (46) Gider yazın gelir kışın
Kar koçar bellerin senin
35. (47) Şeyda garip bülbül kimi
O bağ olmaz bu bağ olsun
- P 36. (19) Dertli Emrah bu hallara düşeli
Kan ağlar gözleri bir yara sebep
37. (48) Yanar üregim sızılar
Sinem bıçağa yaslanıp
- R 38. (20) Sıla derdi vatan derdi yar derdi
İflah etmez bu dert meni paralar
39. (21) Ahmaz oldu dost bağına bu sular
Dere ağlar göller ağlar su ağlar
40. (22) Küçükten bu derde düştüm düşeli
Bu cevri çekmege dermanım mı var
41. (49) Ne gece yuhu uyuram
Ne gündüz kararım var
42. (23) Bir elinnen bile badeler içtik
O yarınan ahdipeymanımız var
43. (50) Düşüp hoyratlar destine
Yaşları sellenir gider
44. (24) Hasretiniz çohtan beri çekeriz
Verin bacı geçin öte güzeller
45. (25) Arz'ediben seni diye gelmişem
Bana senden gayrı kim imdad eyler
46. (26) Bir halı var o nişanı soraram
Yanahnın buhağın arasındadır
47. (51) Geyin atlas libasları
Dön salın leyli vahtıdır
48. (27) Üç yüz altmış dallı ağacı gördüm
Söyle bu ağacın adı necedir
49. (28) Gülün şavkı vurdu bağlar küncüne
Sevdiğim seyranı gezmiş de gelir
50. (52) Sılası hatıra düşse
Yaş gözüne dolar gelir

51. (29) O nazik elinnen ince belinnen
Sarmasan incinir sarsam incinir
52. (30) Üç yüz altmış altı damarım yanar
Yüz kırk dördü istikbala düşüptür
- Ş 53. (53) Dedim dilber kaddin elif
Dedi boyum ucalanmış
54. (57) Sılam bana hor göründü
Sanılıp gezenim gitmiş
55. (54) Men gideli devran dönmüş
Zaman başka zaman olmuş
- U 56. (31) Kanadını çaldı suyun üzüne
Cığa tellerini düzmeğe durdu
- Ü 57. (55) Uzak yerde yad ölkede
Yada yar düştü yar düştü

EK

DİĞER EMRAH'LAR

Yakın zamana kadar, “Emrah” denilince aklımıza “Erzurumlu” olanı gelirdi; son zamanlarda ise, “Hangisi?” diye sorabiliyor, “Erzurumlu olanı mı, Ercişli olanı mı?” diyebiliyoruz. Ancak bu iki gür sesimizin yanında, seslerini onlar kadar duyuramamış iki Emrah'ımız daha vardır. Bu kısa bölümde onları tanıtmak, ileride doğabilecek karışıklıkları önlemek istiyoruz.

1. *Ahıskalı Emrah*: XIX.yüzyıl âşıklarındandır. Ahıska'nın Varnet köyündendir. H. 1240/1824 Ahıska hadiseleri sırasında hayatta olup bir müddet sonra vefat etmiştir. Lebdeğmez/dudakdeğmez söylerken, iğne dudağına batmasın diye, bu tür şiirlerinde *Işığî* mahlasını kullanmıştır. Erzurumlu Emrah'tan evvel şöhret kazanmış bir âşıktır. Saz çalmayan ve irticalen şiir söyleyebilen Emrah'ın on beş heceli şiirler de söylemiş olması, hece ile söylediği şiirlerinin bile duru olmaması, tahsilli olduğu kanaatini uyandırmaktadır. (S. N. Ergun, *Türk Şairleri* 3. İstanbul 1943, 1264; Fahrettin Kırzioğlu, “Ahıskalı 14 Halk Şairimizden Birer Parça”, *Türk Kültürü*, 4 (47), Eylül 1966, 1016-1017 ; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 3. İstanbul 1978-1979, 39).

Bir yiğidin yaman derdi
Olmasa kan yaş döker mi
Menevşe sümbül solmadan
Dağlara duman çöker mi
Ezelden bu dünya böyle
Garibin bir derdi sıla
Har olmasa bülbül güle
Ah eder boyun büker mi

Sefil Emrah odda netsin
Gönül diler kâma yetsin
Bir elçimiz daha gitsin
Görek onu da eker mi

XXX

Bugün aziz gündür derneğimiz var
Yoluz düşsün ziyârete güzeller
Hasretliğiz çoktan beri çekeriz
Verin bacı geçin öte güzeller

Kimi göç eylemiş göçü var bize
Kimi siyah zülûf dökmüştür yüze
Eğer bir haberniz olmasa bize
Düşersiz siz de firkate güzeller

Emrahî der gerçek oldu sözümüz
Arşa direk oldu âh-ı sûzumuz
Size geçer ise bu niyâzımız
Dolun sualsiz cennete güzeller

XXX

Ateşe yakar cihânı aşk ile nârın senin
Âh ettin arşa dayandı âh ile zârın senin
Nâs içinde destân oldun düştün dilden dillere
Yâr elinden serserisin ya hani ârın senin

Âşıksın âşnan ararsın âh edersin derinden
Âşnan sâdık yârın der ise sana ne nârından
Sâd hezâr nâz ile senin aklın ala serinden
Şây eder gizli sırların hercaî yârın senin

Der ışıġî sıdk ile sen gel çalış Hak râhına
Uzak git şeytan şerrinden sığın şahlar Şahına
Seni halk eden Hallâk'ın secde kıl dergâhına
Her ne dilek dilersen ihsan ede Taar'ın (Tanrı'n) senin

2. *Ardanuçlu Emrah*: XIX.yüzyıl âşıklarındandır. Artvin'e bağlı Ardanuç ilçesinin Basa (Yolüstü) köyünde yaşamıştır. Kibarogulları'ndan Cafer Efendi'nin oğludur. 1835-1917 yılları arasında yaşamış olan Âşık Cesimî'nin muasırı olarak kabul edilir. Birinci Dünya Savaşı'ndan evvel öldüğü kabul edilir. (M. Adil Özder, *Artvin Folkloru*. Ankara 1970, 34; *Artvin İl Yıllığı* 1973, Ankara (ty), 117; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 3. İstanbul, 1978-1979, 39).

3. *Erzurumlu Emrah*: XIX.yüzyıl âşıklarındandır. Erzurum ilimize bağlı Ilıca bucağının Tambura köyünde doğmuştur. Doğum tarihini Eflâtun Cem Güney 1191-1199/1777-1784, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 1230-1235/1814-1819 yılları arasında aramaktadır. Kaynaklar onun gençlik yıllarında Erzurum'da bulunduğunu, Halidiye tarikatine intisap ettiğini yazar. Erzurum'dan ayrıldıktan sonra Sivas, Tokat, Niğde, Çankırı gibi illeri gezen Emrah Tokat'ın Niksar ilçesine yerleşip orada vefat etmiştir. Ölüm tarihini de Ahmet Talat Onay 1281/1864, Bursalı Mehmet Tahir Efendi 1293/1876 olarak vermektedir. Mezar taşındaki tarih ise 1271/1854 olup doğru verilmemiştir. Niksar'da yaptırılan türbesi 3 Mayıs 1986 tarihinde açılmıştır. Şiirlerinden aruzla yazılanları Erzurumlu Abdülaziz Efendi tarafından 1322/1916'da İstanbul'da bastırılmıştır. Hece vezni ile yazılan şiirleri ise çeşitli defterlerde yer almaktadır. Tokatlı Nurî ile Tokatlı Gedâî Emrah'ın çiraklarındandır. (Erzurumlu Emrah adına hazırlanan bütün kitaplar iki Emrah'ı karıştırdığı için sadece bir kaynağı vermekle yetinivoruz. Ali Berat Alptekin, *Erzurumlu Emrah Bibliyografyası* Ankara 1986).

Dedim dilber sen de sevdakâr mısın
Dedi senden evvel nâre ben yandım
Dedim doğru söyle bana yâr mısın
Dedi sâdık yârim gönülden andım
Dedim gel agyârı ferâmûş eyle
Dedi terk eyledim gönlüm hoş eyle

Dedim câm-ı aşkı sen de nûş eyle
Dedi çoktan anı nûş edip kandım
Dedim gerdânına benler dizilmiş
Dedi görenlerin kalbi üzölmüş
Dedim mahmûr musun gözler süzölmüş
Dedi hâb-ı nazdan şimdi uyandım
Dedim Emrah gibi var mı âşığın
Dedi elbet benim senin lâyığın
Dedim hâlinden bil bağı yanığın
Dedi bilmez idim anca inandım

XXX

Gidersen ey sabâ kûy-ı cânâne
Vasf-ı halim eyle o sultana raz
Âşık olup bakma kaşı kemâne
Varıp divanında eyle hane arz
Tîr-i siteminden hastedir ceset
Bir dem muradımca etmedim ülfet
Âkıbet çektiydi bin derdi ü mihnet
Olur mu ya böyle eyle cânê arz
Eğer meyli varsa bu can varına
Alsın bugün bırakmasın yarına
Emrahî baş koymuş aşk bâzârına
Keremler kıl eyle kerem-kâne arz

BİBLİYOGRAFYA

Buraya, doğrudan faydalandığımız kaynaklarla, Ercişli Emrah ile ilgili bilgiler diğer kitap ve makaleler alınmıştır. Konuyu tamamlayan bazı eserlere de, bibliyografyamızı zenginleştireceği için yer verilmiştir. Sadece Erzurumlu Emrah'a yer veren, bu arada örnek olarak Ercişli Emrah'ın şiirlerini alan kaynaklardan da, bilhassa eski tarihli olanları alınmıştır. Yurtdışındaki çalışmalardan ise birkaç örneğin verilmesi uygun görülmüştür.

AHUNDOV, Ehliman:*Azerbaycan Dastanları*, 3.C. Baku 1967, 63-84.

AHUNDOV, Ehliman:*Azerbaycan Folkloru Antologiyası/İkinci Kitap*. Baku 1968, 95-121. Bu kitap, iki cildi bir arada olmak üzere Semih Tezcan tarafından yurdumuzda da yayınlanmıştır. *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*. Ankara 1978, 283-307.

AHUNDOV, Ehliman:*Azerbaycan Halg Dastanları*. Baku 1980, 47-82.

ALPTEKİN, Ali Berat:"Aşıkların Hayatları Etrafında Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul 23-28 Eylül 1985/Tebliğler-II Türk Edebiyatı*, cilt 1. İstanbul 1985, 9-14.

ALPTEKİN, Ali Berat:"Azerbaycan Halk Hikâyeleri", *Türk Folkloru*, 5(54), Ocak 1984, 9-13.

ALPTEKİN, Ali Berat:"Emrah ile Selvihan Hikâyesinin Şiirlerinden Örnekler", *Erciyes*, 8 (97), Ocak 1986, 21-26.

ANDREASYAN, Hrand D.:"Bir Ermeni Kaynağına Göre Celâlî İsyanları", *Tarih Dergisi*, 13 (17-18), 1962-1963, 27-42.

ASLAN, Ensar:Bkz. Selâhattin OLCAY.

AŞKUN, Vehbi Cem:*Büyük Halk ve Sazşairi Emrah/Seçme Şiirler*(dış kapakta, *Emrah/Seçme Şiirler ve Selvican Hikâyesi*). Sivas, 1942, hikâye:97-115

AŞKUN, Vehbi Cem:"Kısa Notlarla Ercişli Emrah Üzerine Bir Konuşma", *Türk Dili*, 4 (45), 1 Haziran 1955, 571-572.

ATALAY, Besim:*Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. İstanbul 1339/1923, 2. bs. İstanbul 1973.

AYAZ, Nergis: *Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyyatından Hüsüsî Kurs*. Erzurum 1986 (bitirme tezi).

BAKSI, Fuad Edip: *Emrah ile Selvi*-İstanbul 1970.

BALİ, Muhan: *Erciş'li Emrah ile Selvi Han Hikâyesi/Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi*. Ankara 1973.

[BAYRI], Mehmet Halit: "Erzurumlu Emrah'a Ait", *Halk Bilgisi Haberleri*, 1 (10), 1 Ağustos 1930, 153-158.

BAYRI, Mehmet Halit: "Saz Şairleri Hakkında Küçük Notlar: "Öksüz Ahmet", *Ülkü*, 100 (120), 16 Eylül 1946, 6-7.

BAYRI, Mehmet Halit: *Âşık Gevherî*. İstanbul 1958.

BİRDOĞAN, Nejat: "Sürmeli Sahat Çukuru ve Ercişli Emrah", *Türk Dili*, 11 (123), Aralık 1961, 174-176

BİRDOĞAN, Nejat: "Ercişli Emrah Üzerine", *Türk Folklor Araştırmaları*, 7 (159), Ekim 1962, 2869-2872.

BİRDOĞAN, Nejat: "Kitaplar Arasında: Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi Üzerine", *Türk Folklor Araştırmaları*, 15 (304), Kasım 1974, 7151-7153

BİRDOĞAN, Nejat-Mustafa Kutlu: "Emrah ile Selvihan", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3.c. İstanbul 1978-1979, 40-41 .

BORATAV, Pertev Naili: "Anadolu ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, 5, 1935 (basımı 1936), 79-86.

BORATAV, Pertev Naili: "Türk Folklorunda Erzurum ve Erzurumlu Emrah", *Oluş*, 1 (2), 7 ikincikânûn 1939, 20-23; *Folklor ve Edebiyat*. İstanbul 1939, 177-185 ve İstanbul 1982, 40-46

BORATAV, Pertev Naili: *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Ankara 1946.

BORATAV, Pertev Naili: *Türk Halkbilimi 1/100 Soruda Türk Halkedebiyatı*. İstanbul 1969, 1973.

BORATAV, Pertev Naili-Halil Vedat Fıratlı: *İzahlı Halk Şiirleri Antolojisi*. Ankara 1943, 245-250.

CAFEROĞLU, Ahmet: *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar 1/Kars*, Erzurum, *Çoruh İlkbaylıkları Ağızları*. İstanbul 1942.

CAFEROĞLU, Ahmet: *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler/Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*. İstanbul 1951.

CHADWICK, Nora K.-Victor Zhirmunsky: *Oral Epics of Central Asia*. Cambridge (ABD) 1969.

DEMİROĞLU, Faiz: "Ercişli Emrah", *Köy Postası*, (III), Ekim 1953, 15, 40.

- DİMİTRİYEVIÇ, Yelena:** *Pisma iz Niša o haremina* (Haremle ilgili Niş Mektupları). Belgrad 1897.)
- DİZDAROĞLU, Hikmet:** "Öykü Kahraman ve Sazşairi Ercişli Emrah", *Türk Folklor Araştırmaları*, 16 (308), Mart 1975, 7254-7256.
- DİZDAROĞLU, Hikmet:** "Türk Saz Şiirinin Sorunları", *Köz*, 1 (3), Şubat 1980, 2-18.
- DİZDAROĞLU, Hikmet:** "İki Adas Sazşairi/Ercişli Emrah-Erzurumlu Emrah", *Türk Folkloru* 1 (11), Haziran 1980, 3-5; 1 (12), Temmuz 1980, 3-5.
- DURDİEV, S.:** *Türkmen-Parsı Edebiyatı Gelişmelerinin Tarihinden*. Aşgabat 1977.
- ELÇİN, Şükrü:** *Gevherî Divanı/İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya*. Ankara 1984.
- ELİZADE, Himmet:** *Azerbaycan Aşıqları*. Baku 1930.
- ERCİLÂSUN A.Bican:** Bkz. Selâhittin OLCAY.
- EREN, Hasan:** "Karacaoğlan'ın Bir Koşması Üzerine", *Türk Dili*, 31 (283), 1 Nisan 1975, 262-268.
- [ERGUN], Saadettin Hüzhət:** *Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul 1938.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet:** *Türk Şairleri*, 3. c. İstanbul (1943).
- [FINDIKOĞLU], Ziyaeddin Fahri:** *Erzurum Şairleri*. İstanbul 1927.
- [FINDIKOĞLU], Ziyaeddin Fahri:** "Erzurum Şairlerine Dair", *Hayat*, 3 (76), 10 Mayıs 1928, 486.
- [FINDIKOĞLU], Ziyaeddin Fahri:** "Erzurum Şairlerine Dair", *Halk Bilgisi Mecmuası*, 1, 1929, 134-136 (Bir evvelki kaynağın iktibası değildir.)
- GAZİOĞLU, Celâl:** *Tanıtma Broşürü*. [Erciş] [1985] (teksirdir).
- GÖZLER, H. Fethi:** "Ercişli Emrah ve Selvi Han Hikâyesi", *Öncüler*, (8), Kasım 1976, 16-21.
- GÜNAY, Umay:** *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara 1986.
- [GÜNEY], Eflâatun Cem:** *Erzurumlu Emrah/Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*. Sivas 1928.
- GÜNEY, Eflâatun Cem-Çetin Eflâatun Güney:** *Erzurumlu Emrah/Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1950.
- Halg Destanları** Baku 1961.
- HEKİMOV, M.İ.:** *Azerbaycan Şifahî Halg Edebiyyatından Husûsi Kurs*. Baku 1975. (N. Ayaz'ın tez olarak hazırladığı eserin aslıdır).
- "İki Emrah Var mı?" İş ve Düşünce**. 20 (154/6), Haziran 1954, 9.
- [İLERİ] Esad:** *Halk Şiirleri*. İstanbul 1339/1923.

- İNAL, İbnü'l Emin Mahmut Kemal:** *Son Asır Türk Şairleri*, 11. c. İstanbul 1931, 1969.
- İVGİN, Hayrettin:** "Ercişli Emrah'ın Şâhidesi (Hece Taşı) Bulundu", *Türk Folkloru Araştırmaları*, 1985/2. Ankara 1985, 83-91.
- JARRING, Gunnar:** *Materials to the Knowledge of Eastern Turki I/Texts from Khotan and Yarkand*. Lund 1946, 73-104.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin:** "Ahıskalı 14 Halk Şairimizden Birer Parça", *Türk Kültürü*, 4 (47), Eylül 1966, 1012-1026 (84-98).
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin:** "Büyük Halk Hikâyelerimizden: Emrah ile Selvi'deki Revan Üzerine Deyişler", *Türk Dili*, 12 (144), Eylül 1963, 801-806; 13(148), 1 Ocak 1964, 213-217.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin:** "H. 1230-1255 Yazması Bir Erzurum Cöngündeki Atasözleri ve Halk Şairleri", *Türk Folklor Araştırmaları*. 12 (238). Mayıs 1969, 5285-5287.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir:** *Şiir Defteri*, 4. bs. Ankara 1957.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir:** *Saz Şiiri Antolojisi*. Ankara 1963.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir:** *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara 1964.
- KOROGLI, H. G.:** *Emrah i Selvi Neobıknovennie Prikiyuceniya Karaoğlana i drugle turetskie narodnie Povesti*. Moskova 1979.
- KOZ, M. Sabri:** "Emrah (Ercişli)", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3.c. İstanbul 1978-1979.
- KOZ, M. Sabri:** "Âşık Edebiyatımızda Ortak Mahlaslar Sorunu", *I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri/7-9 Mayıs 1983 Eskişehir*. Eskişehir 1987, 169-179.
- [KÖPRÜLÜ], Mehmed Fuad:** "Saz Şairleri: 5/Malûmât-ı Tarihiyye", *İkdam*, 19 Nisan 1330/1914.
- [KÖPRÜLÜ], Mehmed Fuad:** "Saz Şairleri: 7/Âşık Tarzında Aruz Vezni", *İkdam*, 8 Mayıs 1330/1914.
- [KÖPRÜLÜ], Mehmed Fuad:** "XIX uncu Asır Sazşairlerinden Erzurumlu Emrah", İstanbul 1929.
- KÖPRÜLÜ, M[ehmed] Fuad:** *Türk Sazşairleri III/Antoloji-XIX-XX. Asırlar*. İstanbul 1940.
- KÖPRÜLÜ, M[ehmed] Fuad:** *Türk Sazşairleri*, 3.b. Ankara 1965.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F.:** *Türk Klasikleri/Yunus Emre'den Âşık Veysel'e*. 7 c. İstanbul 1976.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F.:** *Türk Klasikleri/Yunus Emre'den Âşık Veysel'e*. 7. c. İstanbul 1976.

- KUŞÇUOĞLU, Yakub:** "Emrah ile Selbi/Bizim Emrah", *Yeni Yurt* (gazete/Van), 1940 (tefrika).
- KUTLU, Mustafa:** bkz. Nejat BİRDOĞAN.
- [MAKAL], Tahir Kutsi:** *Türk Halk Şiiri* (dış kapakta, *Türk Halk Şiiri* 'Antoloji'). İstanbul 1975.
- Mehmed Tahir (Bursalı):** *Osmanlı Müellifleri*, 2.c. İstanbul 1333/1917, 1972.
- MÜMTAZ, Selman:** *Azerbaycan Edebiyatı*. Baku 1927.
- MÜMTAZ, Selman:** *Azerbaycan El Şairleri*. Bakü 1927.
- OKAYER, Mevlüt:** "Bizim Emrah'tan", yy. Ekim 1981 sayıları.
- OLCAY, Selâhattin-A[hmet] Bican Ercilâsun-Ensar Aslan:** *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. Ankara 1976, 225-240.
- ORAL, M[ehmet] Zeki:** "Şifai ile Selvihan Hikâyesi", *Anıt*, 1 (12), [Aralık] 1949, 3-20, (Ad benzerliğine rağmen konusu farklıdır).
- ÖZÇELEBİ, Ali-Saim Sakaoglu:** "Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı* 1976. Ankara 1977, 435-473.
- ÖZTELLİ, Cahit:** *Halk Şiiri/XIV-XVIII. Yüzyıllar*. İstanbul 1955.
- ÖZTELLİ, Cahit:** "Erzurumlu Emrah'a Mal Edilen Şiirler", *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı* 1975. Ankara 1975, 44-76.
- ÖZTELLİ, Cahit:** *Sahte Şöhret Bir Ozan: Erzurumlu Emrah*. Ankara 1976 (yukarıdaki yazının kitap haline getirilmiş şeklidir).
- ÖZTELLİ, Cahit:** "Ercişli Emrah Üzerine Çalışmalar", *Türk Folkloru Araştırmaları*, Ankara 1976, 161-190.
- ÖZTELLİ, Cahit:** *Karacaoğlan*, 6. bs. İstanbul 1978.
- SAKAOĞLU, Saim:** *Gümüşhane Masalları-Metin Toplama ve Tahlil*. Ankara 1973.
- SAKAOĞLU, Saim:** "Meddah Behçet Mahir", *Millî Kültür*, 2 (1), Haziran 1980, 49-57.
- SAKAOĞLU, Saim:** "Âşık Edebiyatında Mısra Değişiklikleri ve Seyranî'nin Şiirlerinden Örnekler", *Türk Dili*, 49 (397), Ocak 1985, 44-59.
- SAKAOĞLU, Saim:** "Karacaoğlan'da Sanat Endişesi", *Bildiriler*, Mut 1986, 44-49.
- SAKAOĞLU, Saim:** Ayr. bkz. Ali ÖZÇELEBİ.
- SARACOĞLU, Ali:** "Ercişli Emrah Meselesi/Prof. Fuat Köprülü'ye Açık Mektup", *Vakit*, 7, 14, 21 Eylül 1947.
- SARACOĞLU, Ali:** "Kısa Notlarla Ercişli Emrah", *Türk Dili*, 4 (43), 1 Nisan 1955, 418-428.

SARACOĞLU, Ali: "Ercişli Emrah'ta Aşk", *Türk Dili*, 7 (83), 1 Ağustos 1958, 550-554.

SARACOĞLU, Ali: "Türk Halk Şiirinde Ercişli Emrah Gerçeği ve Selbihan Hikâyesi", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri/II. cilt-Halk Edebiyatı*. Ankara 1976, 295-319.

SARACOĞLU, Ali: *Sen Hiç Oğul Emzirdin mi Kôr Kurşun?* İstanbul 1978.

SARACOĞLU, Ali: "Ercişli Emrah", *Türk Folkloru*, 1 (9), Nisan 1980, 3-4.

SARACOĞLU, Ali: "Halk Ozanlarında Bade İçme ve Âşıklığa Başlama Geleneği", *Türk Folkloru*, 2 (15), Ekim 1980, 3-5.

SİVRİ, Erol: *Azerbaycan El Şairleri/İkinci Kısım*. Erzurum 1986 (bitirme tezi).

TABIŞ, Cahit: *Hasankalası'ndan Halk Edebiyatı Örnekleri*. Erzurum 1978, 11-28 (bitirme tezi).

TEVETİOĞLU, Fethi: "Ercişli Emrah", *Yücel*, 6 (39), Mayıs 1938, 109-112.

TIRAK, Kemal: *Van Folkloru*. Erzurum 1976 (bitirme tezi).

[URAZ], Murat: *Halk Edebiyatı/Şiir ve Dil Örnekleri*. İstanbul 1933.

U[RAZ], M[urat]: *Emrah ile Selvi*. İstanbul 1937.

URAZ, Murat: *Âşık Emrah/Hayatı ve Seçme Şiirleri*. İstanbul 1940, 1942, 1943.

URAZ, Murat: *Hakikî Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi*. İstanbul 1970. (1937 ve 1960 baskılarının genişletilmiş şeklidir).

YALMAN (YALGIN), Ali Rıza: "Gaziantep Halk Şairleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, 7 (79), Nisan 1938, 156-159.

YALMAN (YALGIN), Ali Rıza: "Ercişli Emrah", *Türksözü*, 1940 sayıları.

Yusuf Ziya: *Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul 1933.

ZHİRMUNSKY, Victor: Bkz. Nora CHADWICK.

SÖZLÜK

Buraya; mahallî kelimeler, yabancı asıllı kelimeler, değişik şekilde söylenen kelimeler ve bazı deyimlerle adlar alınmıştır. Şiirlerin sonunda yer alan ek notlarda geçen kelimeler için “not” ibaresi kullanılmıştır.

ab : Su (34/3)

ab-ı zemzem: Kâbe yakınındaki bir kuyuda bulunan lezzetli su (34/3)

açaram : Açarım (19/3, 49/2)

açılıptur : Açılmıştır (41/ not-1)

ağ : Ak, beyaz (2/1, 3/1, 13/2, 15/3, 44/2, 50/4)

ağca : Akça, beyazca (41/2)

ağlaram : Ağlarım (14/1)

ah- : Akmak (12/2, 20/1, 21/3, 42/1, 48/2)

ah u zar : İnleyip sızlama (37/2, 4)

ahdipeyman : Yemin, söz verme (23/1)

ahıl : Akıl (30/3)

ahıt- : Akıtmak (52/2)

ahlım : Aklımı (34/3, 36/1)

ahşam : Akşam (18/2)

ahşamaca : Akşama kadar (4/2)

ahu : Ceylan (13/2)

ahval : Haller, durumlar, söylenecek şeyler (7/not)

alakaftan : Alacalı kumaştan yapılan elbise; kekliğin göğsündeki siyah-beyaz çizgili tüyler (18/2)

alam : Alayım (42/3)

alçah : Alçak yer, yüksek olmayan yer (54/not)

aluptur : Almıştır (34/3)

amanat : Emanet (6/1)

annac : Karşı (45/1)

anber : Güzel koku (13/2)

araram : Ararım (26/1)

arayı arayı : Araya araya (35/1)

artık (söz) : İleri geri söylenen söz (19/2)

arz'ediben : Arz ederek, sunarak (25/1)

aşarsız : Aşarsınız (12/3)

aşna : Aşına, tanıdık, dost (37/5)

ataş : Ateş (5/2, 29/4, 30/1, 35/3, 48/2)

atam : Atayım (31/3)

atlan- : Ata binmek (35/2)

atlanuben : Atlanarak, ata binerek (39/1)

atlas : Yüzü ipek, iç tarafı pamuk olan kumaş (51/2)

avara : Avare, işsiz güçsüz dolaşan kimse (26/2)

ayn : Göz (3/3, 33/3)

bac : 1.Vergi (24/1)

2.Zor gücüyle alınan para (31/4)

bad-ı seba : Bâd-ı sebâ, Doğudan esen hafif, hoş rüzgâr (2/1,3; 6/1, not)

bade : 1.Başı döndürecek içkiler (44/not-3, 49/2, 52/3, 57/3, 5)
2.Pir elinden içilen manevî içki (23/1)

bağ-ı Cennet : Cennet bağı, cennet kadar güzel bahçe (28/1)

bağban : Bahçıvan (8/not-1)

bağinnan : Bağından (8/2, not-2;9/2)

bagvan, bağvan : Bahçıvan (8/not-2, 21/1)

bah- : Bakmak (18/1, 37/5, 42/3, 43/1, 48/2, 55/2)

baharam : Bakarım (33/3)
baharsan : Bakarsın (11/2)
bahça : Bahçe (21/1, 29/3, 41/not-1, 43/2-4, 51/3, 57/6)
ban : Otlak, mera, çimenlik (17/2)
banay : Taşlı kireç toprak, yamaç (17/2)
bar : Meyve (41/not-1, 48/3)
basmışam : Basmışım (bağırma) (19/2)
bay : Zengin, varlıklı kimse (21/not-2)
bazar eyle- : Satışını yapmak (bir şeyin) (2/2)
beglerinen : Begler ile (39/1)
bele : Böyle (40/2)
belen- : Bulaşmak (kana, vs.ye) (17/1)
belim : Belimi (28/2)
belinnen : Belinden (29/1)
bellerin : Bellerini (46/1)
berbad eyle- : Harap etmek, yıkmak (25/2)
bezet- : Yetiştirmek (8/not-1)
bıçağ : Bıçak (47/2)
bır : Bir (43/not)
bi : Bir (55/2)
bi çüt : Bir çift, iki (55/2)
bigüman : Çaresiz, (28/3)
bile : Birlikte, bir arada (23/1, 40/3)
bilirsiz : Bilirsiniz (4/1)
binin : Binini (32/2)
birin : Birini (32/2)
biş- : Pişmek (30/4)
boyunnu : Boyunlu (23/4)
buhak : Çene altı (26/1, 30/2)
bulanık : Bulanık (20/1)
Bulgarı dağı : Hikâye’de adı geçen bir dağ (16/2)
bulum mı : Bulayım mı? (5/3)
burma burma : Kıvrım kıvrım (36/3)
buse : Öpücük (5/3)
buse al- : Öpmek (43/3)
buse alam : Öpeyim (47/3)
bükerem : Bükerim (10/4)
bülbülem : Bülbülüm (49/3)
cad : Darı ekmeği (14/2)

canım : Canımın (30/2)
cevr : Eziyet (22/1)
cığa : Ördek vs. gibi kuşların kanat ve kuyruk tüyleri (31/1)
civan : Genç, delikanlı (28/3, 29/4, 57/8)
coşarsız : Coşarsınız (12/3)
cünun : Delilik, çıldırma (11/1)
çalhan- : Çalkanmak, çalkalanmak (46/2)
çalıçapraz : Bir şal deseni; kekliğin göğsündeki tüylerin nakış nakış dizilişinin anlatılması (18/2)
çalma : Altınla süslenmiş bir çeşit baş örtüsü (17/2)
çağrışı : Çağrışıyor, bağrışıyor (8/not-2)
çara : Çare (11/3, 22/2, 35/3)
çegman : Kıl ve yün dokuması yamçı, kepenek (17/2)
çekerem : Çekerim (10/4)
çekersen : Çekersin (11/2)
çekmişem : Çekmişim (8/2)
çevrüş- : Dolanmak (kuşların havadaki hareketleri için) (18/1)
çih- : Çıkmak (26/3, 31/2, 32/3, 37/5, 48/2)
çıham : Çıkayım (3/1)
çiçegisen : Çiçeğisin (13/3)
çimenni : Çimenli (56/1)
çiyn : Omuz (50/1)
çoh : Çok (17/1, 18/1, 24/1)
çün : Çünkü (34/1)
çüt : Çift (55/2)
dad : 1. “Ey” mânâsında bir ünlem (55/1)
2. “Vah”, “Eyvah” mânâsında bir ünlem (44/1-3, not 2-3)
dad eyle- : İmdat istemek, yardım beklemek (25/1)
dağ : Yara (10/2, 51/3)
dağlı : Yaralı (56/2)
dalam : Dalayım (47/3)
dalıptur : Dalmıştır (34/3)

dara çek- : Darağacında idam etmek (34/3)
daran- : Taranmak (18/2)
daş : Taş (38/2, 50/4,52/2)
daşın : Taşın (7/not)
dem et- : Saz ile çalıp söylemek (5/1)
dernek : Toplantı, şenlik(24/1)
dest : el (21/2, 50/1,57/2)
devran : Zaman, devir (54/1)
devşir- : Toplamak, toparlamak (9/3,4)
deyim : Diyeyim, söyliyeyim (6/1)
di- : Demek, söylemek(6/not, 12/1, 12/4)
didar : Yüz, çehre (39/2)
Didarın kıyamata kalması : Kavuşmanın kıyamate kalması (39/2)
dide : Göz (47/3, 52/2)
didennen : Gözlerinden (33/1)
dilber : Güzel, gönül çeken; sevgili (50/1, 53/1-3)
dinne- : Dinlemek (7/not)
divana : Divane (49/3)
diyeller : Derler, söylerler(23/4)
diyer : Der, söyler (48/4)
dolu : İçki dolu kadeh(49/2)
dos : Dost, arkadaş (8/not-2)
doymiyi : Doymuyor (8/not-2)
doysam : Doyursam (42/4)
dönmenik : Dönmeyiz (23/3)
döş : Yamaç (12/2)
dudağ : Dudak (47/3)
dudu : Tuti, papağan (13/1)
durmuşam : Durmuşum (7/1,56/2)
durna : Turna (1/1, 3/1,12/1-4)
duram : Durayım (33/2)
durasan : Durasın (2/2)
duymiyi : Duymuyor (8/not-2)
dübeş : Tavlada zarların iki beşi göstermesi (7/not)
düş : Rüya (57/8)
düşersiz : Düşersiniz (12/3,24/2)
düşüm : Düşeyim (32/3)
düşüptür : Düşmüştür (30/1-4)

düşürt- : Düşürmek (36/3)
düz- : Dizmek, sıralamak(9/1,4)
düzül- : Süslenmek, kendine çeki düzen vermek(18/2)
edim : Edeyim (21/2)
edna : Daha aşağı, daha alçak (kimse) (43/4)
efgan : İnleme, feryat(57/3)
Egans : Erciş'in eski adı(12/3)
elif : Uzun boy yerine kullanılan bir benzetme (53/1)
elinnen : Elinden (9/1, 15/1-3, 16/1, 23/1,29/1, 44/1-3, 56/2)
er : Erken (18/1)
erkan : Esaslar (21/not-1)
esersen : Eser isen (6/3)
esrar : Sırlar, bilinmeyen şeyler (49/3)
eyder : Der, söyler (5/3,7/3, 22/3, 29/4,32/3, 46/3, 52/3,57/9)
ezel : Başlangıcı olmamak (49/3)
ezeli : Ezelden beri, öteden beri (56/4)
ferište : Melek (36/1)
firak : Ayrılık (31/3)
firkat : Ayrılık (14/2)
gaf : Gaflet hali (8/not-2)
gafil : Gaflette olan, dalgın (7/3)
gal- : Kalmak (12/not)
galdır- : Kaldırmak (7/not)
geçerem : Geçerim (49/2)
geder : Kadar (6/2)
gehbe : Kahbe (8/not-2)
gelende : Geldiğinde (48/2)
geliptir : Geliyor (8/3)
get- : Gitmek (8/1-3,not-2, 31/2, not-2,40/3, 57/1-9)
getme- : Varmamak (elin işe gitmemesi) (34/4)
gey- : Giymek (15/1,20/3, 35/1, 51/2)
geyin : Giyinmek (18/3,57/5)
gidem : Gideyim (30/3)
goymiyi : Koymuyor (8/not-2)
göçüz : Göçünüz (12/1)
Gönenli Göl : Hikâyede adı geçen bir gül (12/2)

gördüm : Gördüm (43/not)
görek : Görelim (8/2, 40/3)
gösgü : Gögsü (13/2)
göş- : Göçmek (54/3)
göynüm : Gönlüm (42/2)
gözel : Güzel (1/2/3/5/1/3/9/5, 17/1-3, 22/3,24/1-3, 26/2, 35/2/42/1, 43/1, 45/1, 56/4)
gözümün : Gözümün (43/not)
gülşan : Gül bahçesi (49/3)
gülşen : Gül bahçesi(21/not-1)
gülüptür : Gülüyor (8/3)
habar : Haber (8/3, 21/2,34/4)
habar et- : Haber etmek, haber göndermek (12/4,21/2)
habar eyle- : Haber götürmek, haber vermek (2/1)
habarnız : Haberiniz (24/2)
hak et- : Toprağa eğilmek, yüzü toprağa sürmek (2/2)
hal : Ben, benek (26/1)
haldan : Halden, halinden, durumundan (1/2)
halı : Hali, durumu (1/2)
halım : Halim, durumum(13/1, 34/4)
halıma : Halime, durumuna (4/3)
halın : Halin, durumun (54/3)
hallara : Hallere, durumlara (19/1)
halları : Halleri, durumları (20/3)
hallarımızı : Hallerimizi, durumlarımızı (4/1)
hama : Hemen (40/3)
Hama kuşağı : Hama şehrinde doku-
nan bir kuşak (45/2)
har : Diken (40/2, 55/3)
haramî : Keskin bakışlı (29/2)
hasretem : Hasretim (41/1)
haşimi : Yüzdeki benlere şekillerine
göre verilen bir ad (42/not)
havas : Heves (26/3)
hay : Kaygı (53/2)
hayallan- : Hayale kapılmak (7/1)
hayıf al- : İntikam almak (57/not-2)
hayva : Ayva (16/1)

Hazret-i Mevlâ : Allah (2/3)
heç : hiç (10/1, 30/2, 34/4)
hesretin : Hasretini (11/2)
heste : Hasta (16/1, 45/4)
hına : Kına (21/2, 3/1, 42/2)
Hızr'İlyas : Hızır ve İlyas Peygamber-
ler (14/4)
hicab : Utanma (43/2)
Hindî : "Ben" için kullanılan bir ben-
zetme (42/3); kaç kişinin kul-
lanılması yanlıştır (16/2)
honça çek- : Armağan götürmek
(56/3)
horyat : Hoyrat, kaba saba adam
(8/not-2)
hoyrat : Kaba saba adam (8/2, not-1,
9/1, 50/1)
huh : 1.Güzel kadın (53/3); iyi, güzel
(46/3)
2.Tatlı esiş (rüzgâr için) (46/1)
humar : Baygın bakışlı (31/2)
hurc : (Koç katımında çobanlara gön-
derilen) Özel yiyecek heybesi
(39/2)
huri : Güzel, güzel kadın (13/2, 16/2,
36/1)
husni cemal : Yüz güzelliği (43/not)
hünkar : Kaş için kullanılan bir ben-
zetme (34/2)
hüsn-i cemal : Yüz güzelliği (43/1)
ırgala- : Kaçırarak, kurtarmak (7/3)
içem : İçeyim (16/2)
içerem : İçerim (15/1-3, 19/3, 49/2)
içmeyem : İçmeyeyim (57/5)
iflah etme- : Zor durumdan kurtula-
mamak (20/1)
İkikuş : Hikâyedeki yer adlarından bi-
ri (49/1)
ikrar : Evvelce verilen söz, vaad
(49/1)
İravan : Revan şehri (39/1, 56/4)
itir- : Yitirmek (26/1, 35/1, 38/3,
50/2)
kada : Aksilik, talihsizlik; felaket (33/2)

kad : Boy (53/1)
Kadir Mevla : Allah (37/4)
kaftan : üste giyilen, astarsız, uzun, bolca elbise (1/1, 18/3)
kala : Kale (54/2, not)
kalım mı : Kalayım mı (5/3)
kamaş- : Gözün fazla aydınlıktan ötürü bakamaz hale gelmesi (43/1)
kamaştı : Kamaştı (43/not)
kanasan : Yetinesin (27/3)
kanığih : Kanmışız, doymuşuz (23/3)
kanlısı ol- : Ölümüne sebep olmak (36/3)
kapısın : Kapısını (43/3)
kararım : Kararımı (50/2, 3)
kargış : Beddua (23/3)
Katam : Katayım (36/2)
katar katar : Sıra sıra, dizi dizi, (4/1)
kendir : Kendir bitkisinden yapılan bir çeşit ip (4/3)
kete : Bir çörek çeşidi (39/2)
kırab : Bir çeşit ince kumaş (1/1)
kırak : Kenar, kıyı (31/1,2)
Kırk : Kırk sayısı (30/1)
kıyamət : Kıyamet (39/2)
kimi : Gibi (7/1, 10/4, 11/1, 13/2, 15/3, 23/4, 44/2, 47/1, 48/4)
kocalan- : Yaşlanmak, ihtiyarlamak (28/3, 53/3)
koç- : Kucaklamak (43/3, 46/1)
koçah : Koçak, yiğit (56/4)
koh- : Kokmak (8/2)
kokuşlu : Kokulu, belli bir bitki gibi koku saçan (13/2, 44/2)
kolçağ : Ko'la takılan zırh parçası (48/1)
komuyor : komuyor, bırakmıyor (29/4)
korharam : korkarım (33/4)
koyunnan : Koyun ile (13/3)
kulam : Kulum (47/3)
küffar : Kâfirler (57/7)
kühlan : Küheylan (56/4)
küllü : Külli, bütün, hep (23/2)

künc : Köşe, bucak (17/1, 18/1, 28/1)
laçın : Atmaca cinsi bir yırtıcı kuş (31/4, 31/not-1)
leb : Dudak (42/4)
Leyli : Leylâ, bilinen hikâyenin kadın kahramanı (48/2)
leyli vakti : Gece, gece vakti (51/2,3)
libas : Giyecek (51/2)
Lokman Hekim : İslâm dünyasının ünlü hekimi (35/2)
magrip : Batı tarafı (28/2)
mah : Ay, ay gibi güzel (53/3)
mahmur : Uyandıktan sonraki uyku sersemliği (3/1)
mahpara : Mehpere, ay parçası, ay gibi güzel (44/1)
mahrâma : Mendil (28/1)
mamur : Bakımlı, düzgün (56/1)
man : Bana (23/4)
maral : Dişi geyik (44/not-2, 50/2)
maşrik : Doğu tarafı (28/2)
maşuk : Sevilen, sevgili (11/1, 22/2)
mat evi : Bir satranç terimi (7/2)
mat eyle- : Satranç oyununda taraflardan birinin galip gelmesi (7/not)
mayıl salma : Meyil verme, gönül verme (7/2)
maylım : Mailim, meylim var (33/2) (Vezin gereği olarak 'mayılım' yerine kullanılmıştır)
Mecnun : Bilinen hikâyenin erkek kahramanı (48/2)
melil : Melûl, üzüntülü (1/2, 25/3/4, 53/1)
men : Ben (14/1-4, 22/1, 25/2/3/4, 26/2, 31/2, 33/2, 34/4, 35/1, 36/3, 37/4, 43/1, 45/4, 49/4, 54/1, 56/1)
menal : Mal, mülk (49/4)
menem : Benim (38/3)
meni : Beni (7/1, 10/1, 12/1, 15/1/3, 28/3, 29/4, 31/1, 50/2)

menim : Benim (11/1, 14/4, 16/3, 22/1-3, 23/2, 30/3, 35/3, 49/1, 50/3, 53/3, 54/2)
metederem : Medh ederim, öğerim (34/1)
Mevla : Allah (1/3, 6/1, not-3, 23/not-1, 37/4)
mezat : Artırma ile yapılan satış (34/1)
mihrap : Kaş şeklinin yay gibi olduğunu ifade etmek için kullanılan bir benzetme unsuru (29/2)
misen : misin? (16/3)
misk : Güzel koku (13/2)
m'ola : mı ola?(7/3, 37/2)
muradan : Muradına, isteğine (6/4)
muy : Saç (30/2)
mübtela ol- : Tutkun olmak, vurgun olmak (26/2)
naçar : Çaresiz (21/2)
naçaram : Çaresizim (19/2)
nâdân : Haddini bilmeyen kimse (21/not-1)
name : Mektup (6/not-3)
namert : Mert olmayan kişi (42/1-4, not)
narın : Narin, ince (13/1)
nari : Narı, nar meyvesi (16/1)
naşi : Hain, kötü kimse (9/1)
natuvan : Natüvan, yetişkin kimse (28/3)
nazan : Nazlanan (57/1, 9)
nazenin : Nazlı, cilveli (29/1)
nece : Nice, nasıl (10/1,4, 27/1-3)
nendir : Neyindir? (3/not)
neynim : Ne edeyim, ne yapayım (53/3)
nezer eyle- : Nazar eylemek, bakmak (2/1, 2)
niyaz : Dilek, dua (24/3)
nize : Kargı, mızrak (56/4)
nuri : Nuru, ışığı (43/1, not)
nuş et : İçmek (22/3)
od : Ateş (30/1, 33/4, 37/5, 40/3)
oğra- : Uğramak (31/1)

ohu- : Okumak (35/4)
ohullar : Okurlar (oku-'tan) (30/3)
olam : Olayım (42/not)
olmuşam : Olmuşum (26/1-2)
olum : Olayım (31/1, 42/1-4)
onnar : Onlar (56/3, 4)
onın : Onun (43/not)
otağ : Büyük çadır (56/2)
oyan- : Uyanmak (6/2)
oyat- : Uyandırmak (6/3)
oyunnu : Oyunlu (23/4)
ölke : Ülke (25/1, 26/3, 55/1)
ölümnen : Ölümden (23/3)
ölüptür : Ölüyor (8/3)
ölürem : Ölürüm (36/7)
önünnen : Önünden (7/3)
özge : Başka (23/not-1)
paca : Baca (6/2)
pahıl : Kıskanç (30/3)
para : Pâre, parça (15/1, 3, 37/1)
parala- : Parçalamak (20/1)
Peri : Salatın Peri, Emrah'a âşık olup onunla evlenen kızlardan biri (30/2)
peyam : Haber (51/3)
pısmanîh : Pısmayız boynumuzu içeri çekmeyiz (23/4)
Rahim Şah : Erciş varyantında Selbihan'ın babasının adı (12/4)
revan : Yürüyen, giden (37/5)
rişte rişte : Tel tel (iplik gibi) (36/1)
ruz u şeb : Gündüz ve gece (34/not-1)
saçarsan : Saçarsın (11/2)
sağ : diri, sağlıklı (15/1)
sağınnan : Sağından (9/2)
Sahat Çukuru : İran ile Anadolu arasında kalan bir bölge (56/1)
sahın : Sakın (6/3)
saki : İçki sunan (44/3)
salaca : Cesedin taşındığı sedye (16/3)
salak : Salalım (5/2)
Salatın Peri : Emrah'a âşık olan ve onunla evlenen diğer bir kız (30/1)

sanasan : Sanasın, zannedesin (27/3)
saralar : Sarsınlar (20/2)
sarayınnan : Sarayından (43/1)
sarılām : Sarılayım (36/2)
savgat : Hediye, armağan (31/not-2)
saya : Saye, yardım (9/3)
sazın : Sazını (12/4)
se : Üç (7/not)
seba : Sabâ, doğudan esen hafif hoş rüzgâr (2/1, 3, 6/1, not)
sedir : Üstüne minder ve yastık konulup oturulan yüksekçe kerevet (56/2)
sefa : Safa, huzur, iç ferahlığı (16/1-3)
sehernen : Seher vaktinde (31/1)
selbi : Selvi ağacı (37/5, 52/3)
Selbi sözleri : Selbihan'ın sözleri, söyledikleri (6/4)
Selbi'ynen : Selbihan ile (39/3)
sennen : Senden (2/3)
serhoş : Sarhoş (3/1)
sesle- : Seslenmek, çağırmak (57/3)
sevül- : Sevmek (18/3)
seyrakib : Köpek rakip, kötü rakip (32/not-1)
seyran eyle- : Seyretmek (14/1)
seyyah : Seyhat eden, gezgin (35/1, not-1)
sırdaş : Sır ortağı, sır saklayan (50/4)
sırma : Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel (13/3)
sırrım : Sırrımı (49/2)
silem : Silersem (42/not)
singirlen- : (buhak) Gerdanın sineye doğru, güzelliği bozmayacak ölçüde inmesi (30/2)
sitemkar : Sitem eden, zalim (6/not-3)
somat : Sofra (14/2)
sona : Suna, erkek ördek (şiirlerde kadınlar için kullanılır) (1/1, 9/3, 31/1, 2, 41/3, 44/3, 46/2, 55/2, not)
soraram : Sorarım (26/1)
söylerem : Söylerim (27/2)
sufra aç- : Sofra açmak, ziyafet çekmek (39/2)

süresen : Süresin, dokunasın (2/2)
şadda : Bele sarılan, kuşak cinsi bir giyecek (4/3)
Şah Abbas : Hikâyede adı geçen İran Şahı (23/2)
şavk : Parıltı, ışık (28/1)
şaz ol : Şad olmak, neşelenmek (9/4)
şeş : Altı (7/not)
şeyda : Aşk çılgını (47/1)
Şiraz : Hikâyede adı geçen şehirlerden biri (15/2)
tah- : Takmak (1/1, 42/1)
tahça : Duvar rafı, duvara çakılmış kapaksız küçük dolap (41/not-1)
talip : İstekli (34/3)
tarayı tarayı : Taraya taraya, tarayarak (35/4)
taya : Daye, dadı, sütnine (44/not-1)
tegi : Gibi (18/1)
tek : Gibi (31/2)
terlen : Tarlan, doğan (17/2, 33/1)
tezze : Taze, yeni (4/2)
tıfıl : Çocuk (28/3)
tikket et- : Dikkat etmek (7/1)
tir : Benzer, denk, eş (26/1)
tiri terlen : Uzun pençeli terlen (26/1)
tohun- : Dokunmak (2/1, 6/2, 17/2)
tor : Tuzak (17/2)
tora sal- : Tuzığa düşürmek (17/2)
toygun : Beyaz ve çakır renkli doğan kuşu (26/3)
töhmet : Suçlama (19/2)
tök- : 1.Dökmek (9/2, 24/2, 29/2, 31/4, 56/3)
 2.Ağlamak (40/1)
tökerem : Dökerim (10/4)
tuğ : At kılından yapılmış sorguç (56/4)
tuğu : Başında uzun tüyleri olan, sarı renkli, iri pençeli avcı kuşu, tuğlu doğan (17/2)
tutam : Tutayım (31/3)
tutuban : Tutarak (56/3)
tutum : Tutayım (32/1)
tüg : Tüy (10/4)
tüş- : Düşmek (40/1)

tütün : Duman, derdin dumanı (32/3)
uca : Yüce (6/2, 27/2, 46/1, 54/2, 55/3, 56/2)
ucalan- : Büyümek, boy atmak (53/1)
ucalık : Yücelik (28/2)
umman : Büyük deniz (47/3)
ussuz : İssız, kimsesiz (26/2)
uyuram : Uyurum (49/1)
üce : Yüce (41/not-1)
ürek : Yürek (10/2, 16/2, 20/2, 26/3, 48/1,2, 53/1)
üsdüne : Üstüne (7/not)
üz : Yüz, çehre (1/3, 2/2, 7/2, 13/2, 19/2, 20/2, 23/2, 24/2, 25/3, 26/2, 31/1, 32/not-1, 41/1, 42/3, 54/2, 3)
üz- : Yüzmek (31/1, 2)
üzünnen : Yüzünden (13/1)
vade : Ömrün sonu (57/7, not-2)
vahdı : Vakti (18/2)
vaht : Vakit (9/5, 45/3, 51/1-3, 56/5)
vahtidir : Vaktidir (51/1-3)
vala : Başa bağlanan, mendile benzer örtü (45/3)
veresen : Veresin (2/2)
veresiz : Veresiniz (12/2)
virana : Virane, harabe halinde yer (49/3)
visal : Kavuşma (31/4)
vurasız : Vurasınız (12/3)
vücut şehri : Beden (6/not)
yad : Yabancı (25/1, 49/1, 55/1, 57/5)
yağı : Düşman (44/not-3)
yah- : 1.Yakmak,sevdaya tutulmak (37/5, 48/2)
 2.Kınalanmak (21/2)
yaharam : Yakarım (33/4)
yahın : Yakın (6/3)
yahşı : Yahşi, iyi (7/2, 46/3)
yaman : Kötü, fena (13/1, 37/1, 54/3)
yanağınnan : Yanağından (9/2)
yanah : Yanak (1/2, 5/3, 9/1, 26/1, 47/3)
yanahnan : Yanak ile (26/1)

yanasan : Yanasın (27/3)
yara : Yâre, sevgiliye (6/1)
yanan : Ahbap, yakın arkadaşlar (21/2, 56/3)
yarı : Yâri, sevgiliyi (37/3, 4, 47/2, 55/3)
yarım : Yârim, sevgilim (49/4, 50/3)
yarıma : Yârime, sevgilime (2/1)
yarımdır : Yârimdir,sevgilimdir (23/2)
yarın : Yârin, sevgilin (20/2)
yarınan : Yâr ile, sevgili ile (23/1)
yarınnan : Yârinden, sevgilinden (14/2)
yarısan : Yârisin, sevgilisisin (13/1-3)
yaslanıp : Yaslanmış (48/1-4)
yatam : Yatayım (31/3, 36/2)
yek : Bir (7/not)
yelisen : Yelisin (6/2, 3)
yen- : İnme (9/3, 46/2)
yenem : İneyim (32/1)
yeriş- : Yetişmek, ulaşmak (9/5)
yet- : Varmak, ulaşmak (39/3)
yetiş- : 1.Ulaştırmak, eriştirmek (6/4, 22/2)
 2.Yetiştirmek, meydana getirmek (8/1, 48/3)
yıh- : Yıkma (25/2, 4)
yitgin : Yitmiş olan, kayıp kişi(12/not)
Yitkin : Yitmiş olan, kayıp kişi (12/4)
yyiende : Yediğimde (27/1)
yoh : Yok (3/1-4, 11/3, 30/3)
yoluz : Yolunuz (12/3, 24/1)
yosma : Güzel (kadın, kız) (49/4)
yuhu : Uyku (6/2, 3, 49/1)
yuvasın : Yuvasını (52/2)
zahman : Bir kimsenin doğup büyüdüğü yer (23/3, 54/2)
zalım : Zalim, kötülük eden (49/4)
zar : İnleme, ağlama (48/3)
zeher : Zehir (15/2, 19/3, 22/3)
zeher et- : Zehirlemek (15/1, 3)
zemzem : Kâbe yakınındaki bir kuyuda bulunan lezzetli su (34/3)
zer : Altın (56/3)

zülf : Zülûf, akaklarda biten ve yüzün
iki tarafına sarkan sa lülesi
(2/1, 6/3, 9/2, 24/2, 26/2,
35/4, 36/1-3, 38/2, 41/2,
44/1, 57/1, not-1)

87.06.Y-0001-829

№ 09738

Van'ın Erciş kazasında XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı bilinen ve şiirleri uzun süre Erzurumlu Emrah'la karıştırılan Erciş'li Emrah;

Emrah ile Selvi Han adlı halk hikâyesinin kahramanıdır. Osmanlı-İran savaşları sırasında esir edilen Selvi Han'ın ardından İsfahan yollarına düşen Emrah yıllarca diyar diyar dolaşır, sonunda iki sevgili birbirine kavuşur. Bu hikâye Ercişli Emrah'ın şiirlerinden meydana gelmiştir.

Bu kitap Ercişli Emrah hakkındaki bütün belgelerin incelenmesi ve âşık edebiyatı gelenekleri göz önüne alınarak hazırlanmıştır.